

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nigar Köçer tarafından hazırlanan Metin Çözümlemesi Milli Eğitim Bakanlığınca Önerilen 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Çözümlemesi başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

Doç. Dr. Faik KANATLI
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Mesut Bulut

Üye

Yard. Doç. Dr. Orhan Özdemir

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

... / ... /

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Metindilbilim, son yıllarda hızlı bir ilerleme göstermiştir. Metinlerin kurgulanış biçimlerini, bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmaya çalışan metindilbilim, aynı zamanda metinlerin metin olma ölçütlerini sorunsallaştırır. Anadili eğitimi için okullarda okutulan ders kitaplarındaki metinlerin, metindilbilimi verilerinden yaralanılarak çözümlenmesi eğitimde kaliteyi artırmaya yönelik yararlı bilgiler sunar.

Tezin amacı, Milli Eğitim Bakanlığı 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin “bağdaşıklık ve tutarlılık” ölçütleri bağlamında çözümlenmek, ardından metinlerin metinselliklerini yorumlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, metindilbilimin alan yazını incelenmiş ve Dressler’in metinsellik ölçütleri bağlamında metinler çözümlenmiştir. Metinlerin çözümlenmeleri çalışmanın bulgular bölümünde yapılırken Günay’ın çalışmasında yaptığı bölümlenmeler çalışmanın kuramsal yönelimini oluşturmuştur.

Bu çalışmanın veri tabanını oluşturan 6. sınıf ders kitabındaki beş metnin metinselliklerinin çözümlenmesi sonucunda metinlerin anlamsal tutarlılıkları bakımından-bir metin dışında- problem olmadığı görülmüştür. Ancak bağdaşıklıkları konusunda kimi yerlerde aksaklıklar saptanmıştır. Ayrıca araştırma sorusu dışında karşılaşılan yazım yanlışları ve noktalama eksikliklerine çalışmada yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: metindilbilim, metin, ders kitapları, bağdaşıklık ve tutarlılık

ABSTRACT

Recently, textlinguistics has improved rapidly. Textlinguistics that is beneficial to bring the narrative levels of texts and communication functions to light also makes the standards of textuality a problem. For the purpose of the education of the mother tongue, analyzing the texts in the text books with the help of data of text linguistics presents useful information to increase the quality in education.

The aim of the thesis is to analyze the texts in the 6. Class Turkish text books of Ministry of National Education in terms of measurement of “cohesion and coherence”, and then to interpret the texts in terms of textuality. In this way, the literature of textlinguistics has been investigated and then these texts have been analyzed on the basis of Dressler’s measurement of textuality. While the texts are analyzed at the findings section of the study, divisions in the Günay’s study have formed the theoretical inclination of the study.

As a result of analyzing the textuality of five texts in the 6.class, in the text book that forms the database of this study, except one text no problem was determined in terms of the semantic coherence of the texts. However, in some places, some faults have been found about cohesions. Moreover, except for research question, spelling and punctuation mistakes are also included in the study.

Key words: textlinguistics, text, text books, cohesion and coherence

GİRİŞ

Doğal dillerin işleyişini ve yapısını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanan dilbilim, on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru gelişerek pozitif bilimler arasında özerk bir bilim dalı haline gelmiştir. Ancak dilbilimde önemli gelişmeler yirminci yüzyılda olmuştur. Dilbilimin bu belirginleşme sürecinde etkili olan dilbilimcilerden özellikle Wilhelm von Humboldt, Ferdinand de Saussure, Martinet ve üretici dönüşümsel dilbilgisi kuramını geliştiren Noam Chomsky’i bu çalışmada anmak gerekir.

Humboldt, her dilin bir dünya algısının olduğunu, dillerin dünyayı farklı algıladıklarını belirtir. Kanatlı’ya göre (2002:187), Humboldt bu yönüyle karşılaştırmalı dilbilimin oluşumuna katkı sağlar. Kavram çiftleriyle çalışan Humboldt, dilin bir ergon (ürün) olmayıp energeia (enerji, güç etki) olduğunu belirterek dilin devingen olduğuna işaret eder.

Saussure (2001), 1907–1911 yılları arasında verdiği derslerle dilbilim alanında yeni bir yol açmış ve getirdiği yeni yaklaşımlarla kendisinden sonrakileri etkilemiştir (Aydın, 2007:23). İlk kez Saussure, dilin iç yapısını eşzamanlı olarak incelemeyi önererek günümüz dilbiliminin temelini atmıştır (akt. Kıran, 2002:175).

Saussure’den sonra dilin göstergesel işlevleri konusunda iki görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi dilin temel işlevinin iletişim olduğunu savunan işlevsel dilbilim, diğeri ise dilin soyut yapılarını incelemeyi amaçlayan üretici-dönüşümsel dilbilgisidir. Ayata’ya göre (2005:21), anlambilimin karmaşık sorunları karşısında çaresiz kalan işlevsel dilbilim doğal olarak sesbilime, üretici-dönüşümsel dilbilgisi de sözdizime yönelmiştir. Bu sorun Saussure’ün eşzamanlılık ilkesiyle aşılmış ve ardından gelen kuşaklar tarafından yeni bir yaklaşım olarak algılanmıştır. Saussure dilbilim araştırmalarında eşzamanlı yaklaşıma öncelik verilmesi gerektiğini savunur, çünkü dilin belli bir zaman içinde hareketsiz olarak

işleyişini inceleyen eş zamanlı yaklaşım, dilin bir dizge olarak ele alınmasını sağlamaktadır.

Saussure'ün ardından ön plana çıkan işlevsel dilbilim, dil dizgesi içindeki öğeleri ve bu öğeler arasındaki bağıntıları, bildirişimdeki işlevleri açısından inceler. Burada, işlevsel dilbilimin temsilcisi olan Martinet'in (1998:45) görüşlerine yer vermek gerekir: "...Dilsel bir öge ancak belli bir bağlam ve durum içinde gerçekten anlam taşıyabilir; bir anlambirim ya da daha karmaşık bir gösterge kendi başına ancak anlamsal gücüller (potansiyeller) içerir; bunların yalnızca bir bölümü belli bir söz ediminde gerçekleşir". Martinet'in görüşleri şöyle açıklanabilir: Hiçbir düzey, tek başına anlam yaratamaz. Belli bir düzeye bağlı bir birim, ancak bir üst düzeye katılabilirse bir anlam kazanır. Martinet (1998), çalışmalarını ilk önce sesbilim yönünde yürütmüş, daha sonra tümcebilim araştırmalarına yönelmiştir. Buna rağmen işlevsel kuramın daha çok sesbilim yönünde çalışmalar ortaya koyduğu söylenebilir.

Bu sürecin devamı olan yeni kuramlardan biri de N. Chomsky'e ait olan üretici dönüşümsel dilbilgisidir. Chomsky dilin sonlu kuralla sonsuz anlatım olanağı sunduğunu vurgulayarak dil kullanımına göndermede bulunur. Bu konuda Toklu (2007:80), Chomsky'nin Sözdizimsel Yapılar (Syntactic Structures) adlı yapıtıyla üretimsel dilbilgisinin birinci dönemini başlattığını ifade etmektedir. Üretici dönüşümsel dilbilgisinin, insan zihni ile tümce üretim ilişkisini açıklamaya yönelik bir dilbilim kuramı olduğu kabul edilir. Chomsky bu düşüncesiyle dilin bağlamına anlam yönüne dikkat çekmektedir. Batılı dilbilimciler genellikle kavram çiftleriyle çalışmayı gelenek haline getirmiştir. Derin yapı, yüzey yapı kavram çiftini geliştiren Chomsky, tümce üstü incelemelerde sağlıklı bir çözümlenmeye varmak için bu iki kavramın uygulanması gerektiğini savunur.

I. BÖLÜM

METİNDİLBİLİM

1960'lı yılların sonunda gelişmeye başlayan metindilbilim, sözlü ve yazılı metinlerin dilbilgisel, anlamsal yapıları ve iletişimsel boyutunu ele alır. Diğer bilim dallarında olduğu gibi metindilbilimde de değişik akımlar, çeşitli inceleme yöntemleri söz konusudur. Bu akımlardan kimileri metinlerin iletişimsel boyutunu incelemeyi odak noktası alırken, kimileri de dilbilgisel bağlardan yola çıkar. Metin inceleme yöntemleri birbirinden farklı da olsa bu yöntemlerin ortak noktası inceleme birimlerinin metin oluşudur. Daha açık bir deyişle, inceleme konusu artık metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin tümü, metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevidir (Toklu, 2007:24).

Tümce ötesi bir anlayışla inceleme konusuna eğilen metindilbilim, bir şiir, bir öykü, bir dilekçe, bir gazete makalesi ya da herhangi bir bilimsel yazı olsun, her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Böylece çeşitli metin türleri arasındaki değişik yapı ve işlev özelliklerini ortaya çıkarır. Metinler ile gönderme yaptıkları gerçekler arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Kullanım bağlamlarını bularak hangi koşullar altında çeşitli ürünlerin ne tür iletişimsel işlevler üstlendiklerini saptar. Metindilbilimin tüm bu veri ve uygulamaları, üretilen metinlerin daha düzgün ve işlevsel olmalarına karşılaştığımız metinlerin daha nitelikli yorumlanmasına yardımcı olur.

Yorum ya da çok anlamlılık denildiğinde ilk akla gelen metin türü ve yazınsal ürünler olur. Yazınsal ürünlerin de yapılarını inceleyen metindilbilim, bunların

alımlanmasına/yorumlanmasına yardımcı ipuçları sunar, yorumların metin örgüsü açısından sağlam temeller üzerine oturmasına olanak sağlar (Oraliş ve Ozil, 1992:37).

Dilbilimde metin konusu üzerine yapılan çalışmalar geniş bir alan yazını oluşturmuştur (Aksan ve Aksan, 1991). Bu konu üzerinde dilbilimin farklı alanlarında yapılan betimlemelerin varlığı nedeniyle de ilgili alan yazını büyük bir hızla gelişme göstermeye devam etmektedir (Günay, 2007:44). Bu gidişle metindilbilim, dilbilimin alt alanları arasında belirli bir işlev üstleneceğe benziyor.

1. 1. Metindilbilimsel Metin Olgusu

Her bilim dalı gibi dilbilim de kendi uğraş nesnelere tanımlamak zorundadır. Ancak, Aksan ve Aksan'ın da (1991:90) belirttikleri gibi dilbilimin doğa bilimlerinden ayrılan en önemli yanı kendi nesnesiyle bir üst dil kullanıp nesnelere tanımlamasıdır. Alanlar arası inceleme ve çalışma yürüten dilbilimin bir alt alanı olan metindilbilimin nesnesi metnin, birçok tanımı yapılmaktadır. Bu tanımlar akademik çalışma alanlarına göre çeşitlenmektedir.

Dilbilimsel açıdan metin, birbirini izleyen anlamlı bütünlükler oluşturan tümceler dizisidir (Günay, 2007:44). Bütünü oluşturan tümcelerin dizilişi rastlantısal bir durum değildir, aksine verici tarafından bilinçli olarak belli bir mantık sırasına göre dilbilimsel yapılara ve bağlamın işleyişine göre dizilmiştir.

İnsanlar arası iletişim metinlerle gerçekleşir. Metin, dilsel iletişimin temel birimidir ve bu doğası gereği anlamsal ve dilbilimsel olarak bağıntılı bir bütünlüğü gösterir. Uzun'a göre (2003:11) metin, metinleştirme sürecinin bir ürünüdür. Metinleştirme ileti içinde aktarılacakların anlamsal açıdan, ardından iletiyi taşıyacak olan dilsel kodlamanın biçimsel açıdan bağıntılı kılınmasıdır.

Metin, onu oluşturan tümceler toplamının ötesinde kendine özgü bir bütündür. Tümce ile metin arasındaki ayrım metnin tümceye göre dil dışı öğelerle kavranabilen bir birim olmasıdır. Bu yüzden metin tanımının her çalışma alanına göre farklı bir tanımı yapılır ve bu metin tanımının devingenliğini yansıtır.

1. 2. Metinsellik ltleri

Bir metni metin yapan ölçütler, her defasında metnin kendi içinde oluşur ve üretilen her metnin özelliğine, türüne (yazınsal, siyasi, hukuki...), işlevine (betimleyici, kanıtlayıcı, anlatısal...), kendisini üreten özneye, alıcısına ve üretildiği koşullara göre düzenlenir. Metin onu oluşturan tümceler toplamından farklı, kendine özgü bir bütündür: tümcelerden oluşan değil, tümcelerle gerçekleşen anlamlı bir yapıdır. Metin; verici için ürün, alıcının alımlama sırasında anlamlandırması bakımından süreç olma özelliğini bir arada taşır. Günay (2001:34), bu konuda tümcenin yalnız dilsel bir düzenleme içerdiğini ve dilsel bir amacının varlığını; oysaki metnin bağlama dönük bir düzenleme içerdiğini belirtir. Metin tümcelerle gerçekleşen bir ürün ve süreç olduğuna göre, metinde kullanılan tümcelerin metinde gerçekleştirdiği değişik işlevleri vardır. Sözcüksel alan, sözcüksel ađ ya da anlam alanı gibi metin içinde oluşturulabilecek sözcük gruplarını içeren kavramları taşıyabilir.

Her tümce dizisini metin olarak tanımlanamaz. Beaugrande ve Dressler, metin olmanın ölçütlerini şu şekilde sıralar: bağdaşıklık, tutarlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik, metinlerarasılık (akt. Keçik ve Uzun, 2003:11). Bu alışmada, Dressler'in sıralaması esas alınarak öncelikle bağdaşıklık ölçütüne yer verilecektir.

1. 2. 1. Bağdaşıklık (Cohesion)

Bağdaşıklık ile söz konusu olan, metni oluşturan tümceler arasındaki dilsel ilişkilerin düzenlenişidir. Metin, bağdaşık tümce dizilişleridir ve birden çok tümceciğin kendi içindeki bir bağıntısı ve ilişkisi ile oluşmuştur. Bu durumda bağıntı, tümcelerin art arda gelmesini ve metnin çizgiselliğini belirtir (Günay, 2007:74). Türkçe metinlerin bağdaşıklığı sözcükler arası ilişkiyi sağlayan eklerle sağlanır: “ kadının eteği” sözcük grubunda bağdaşıklık, tamlama ekleriyle sağlanmıştır. Bu iki sözcük arasına bağlamın izin verdiği ölçüde sözcük yerleştirilebilir: “kadının mor çizgili eteği” örneğinde olduğu gibi.

Bir metnin bağdaşıklık açısından düzenlenişinde şunlar göz önünde bulundurulur:

- Metindeki temel öğeler metin boyunca yinelenir.
- Her şey çok açık anlatılmaz. Bazı kısımlar yapısal boşluklar bırakılarak geçilir, bazen de sezdirilir.
- Metinde okuyucunun da tamamlayacağı kısımlar vardır.
- Her metnin temel bir izleği vardır.
- Kullanılan anlatım biçimine uygun zamansal gönderimlerle olay anlatılır.
- Metindeki tümceler arası ve bölümler arası ilişkileri belirten yapılar söz konusudur (Günay 2001:60).

İki tür bağdaşıklıktan söz edilebilir. Dilbilgisel bağdaşıklık, metindeki öbekler ve tümceler arasında kurulan dilbilgisel bağlarla sağlanırken; söz varlığına ait düzenlemelerle de sözcüksel bağdaşıklık kurulmuş olur. Uzun ve Keçik’in (2003:30) belirlediği sözcüksel bağdaşıklığı sağlayan ilişkiler şu şekilde sıralanabilir:

- Bir sözcüğü olduğu gibi yineleme

- Eşanlamlı ya da yakın anlamlı sözcükleri kullanma
- Üstterim- Altanlamlılık ilişkisi içeren sözcükleri kullanma
- Aynı kavram alanından sözcükleri kullanma
- Aynı kökten türemiş farklı sözcük türlerindeki sözcükleri kullanma.

1. 2. 2. Tutarlılık (Coherence)

Tutarlılık, metindeki anlamsal/mantıksal uyum, bütünlüktür. Metindeki dilsel, dilbilgisel uyum, anlamsal-mantıksal uyumun ortaya konuluşunda metin alıcısına ipuçları verir (Keçik ve Uzun, 2003:11). Metinde birden çok tümce kullanılır. Bu tümceler belirli bir anlamsal tutarlılık ilişkisiyle bir arada bulunur.

Günay'a göre (2007:117) herhangi bir metindeki tutarlılığı incelemek metnin bazı noktalarına dikkati gerektirir:

- Metnin tutarlı olması, öğelerin çizgisel gelişimi içinde izlek, kişi yer ya da olay bakımından yinelenmesi ve temel bir izlek çerçevesinde gelişmesini gerekli kılar. Metindeki olguların yeniden ele alınması, metnin tutarlılığı açısından yineleme kuralı ile açıklanır. Metinde kişi, olay, durum gibi konuların farklı biçimde yinelenmesi, önceden kullanılan ya da sonradan kullanılacak metin içi öğelere gönderimde bulunması anlatımı zenginleştirir. Bu, okuyucunun metinde geçen şeyleri anlamasını ve kişi, olay ya da durum arasında ilişki kurmasını sağlar.
- Bir metnin tutarlı olması her yeni bilginin öncekilerle ilintili olması ve önceki bilgilere katkı yapması ile gerçekleşir. Metnin kısa olması tutarlılığına katkıda bulunur. Önemli olan metnin anlamsal yoğunluğudur (Günay, 2007:119).

Günay'ın tutarlılıkla ilgili saptamalarını Zülfü Livaneli'nin "Leyla'nın Evi" adlı romanından alıntılanan metin kesitinde sınavalım:

Cemile Kastamonu'dan gelin geldiğinde, Boğaziçi'nin güzelliklerine hayran kalmış, uzun süre çevresini bir masal dünyası gibi hayran gözlerle seyretmişti. Zaten daha pek gençti, çocukluktan yeni kurtulmuştu, denebilir. Ama zaman geçip alıştıkça kendisi ve çocukları için de bu hayattan pay istiyor, güzel otomobiller içinde Boğaz'da gezmeyi özlüyordu (Livaneli, 2006:91).

Burada birbirini izleyen tümceler bağdaşık ve birbiriyle tutarlıdır. Bunu şöyle gösterebiliriz:

- Cemile ile “kendisi” arasındaki uyum. Kendisi, Cemile'nin yerine kullanılmış.
- Eylemlerdeki zaman ve kişi uyumu gel-, hayran kal-, seyret-, kurtul-eylemlerinin 3. tekil kişiyi yani Cemile'yi ve geçmiş zamanı belirtmesi.
- Anlatılanların içerdiği zamanda tutarlılık uyumu: Cemile köye geldi, Boğaz'ı seyretti sonra alıştı ve en sonunda gezmeyi özledi.

1. 2. 3. Kabuledilebilirlik (Acceptability)

Kabuledilebilirlik ölçütü metnin durum bağlamı ile uyumlu olmasıdır. Uzun ve Keçik'e göre (2003:12) kabul edilebilirlik taşıyan bir metin, iletişimsel amaçlarına uygun bir biçimde bağdaşık ve tutarlı kılınmış, uygun bir durum bağlamında kullanılmıştır. Örneğin, hasta ziyaretinde “başınız sağ olsun” tümcesi kabuledilebilirlik taşımaz. Bunun nedeni tümcenin durum bağlamını karşılamaması ve tümcenin iletişimsel amaçlarını yerine getirmemesidir.

Metin oluşturulurken içinde bulunulan toplumun kültürü, yaşayış ve algılayış biçimi bağlamda yer alır. Metinde yer alan kurmaca dünya ile gerçek dünya arasındaki ilişki okur sayesinde de kurulur, bu nedenle metinlerin mantıksal düzeyde kabul edilebilir olması gerekir. Ancak kabuledilebilirlik bir yanıyla öznel; çünkü okurun yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu algılayışını etkileyeceği için kabul görme de değişkenlik

gösterecektir (Günay, 2007:131). Kabul edilebilirlik metin alımlamasıyla ilgili bir ölçüt olduğundan kabul edilme okurun alımlama düzeyine göre farklılık gösterir.

1. 2. 4. Durumsallık (Situationality)

Durumsallık ölçütü daha çok trafik göstergelerinde ya da birtakım bilgilendirici nitelikli göstergelerde sağlanır. Durumsallık, metnin iletişimsel amaçlarının durum bağlamı içinde belirginleşmesidir. Bu nedenle aşağıdaki gibi bir yol işareti sürücüler için belli bir anlam taşır.

“ OKUL ALANI, HIZINI AZALT” (Keçik ve Uzun, 2003:12)

Burada hızını azalt durumsal bir eylemdir. Sürücüye yönelik iletide okul alanında olduğu bilgisi verilir. Okul alanında her zaman küçük yaşta öğrenci grubunun olabileceği böylelikle dikkatli ilerlemesi gerektiği yol işaretinde belirir.

Beaugrande/Dressler (1981), durumsallık kavramını “metinlerle güncel durumlar arasındaki ilişki” olarak açıklar. Bir metnin durumsallığı, metnin oluşumu sırasındaki durumsal koşulların anlaşılabilir dikkate alınması anlamına gelir. Bir metin, durumun betimlenmesi, anlatılmasının yanı sıra, durumun denetlenmesi ve yönlendirilmesi işlevini de yüklenmiş olur (akt. Toklu, 2007:133).

1. 2. 5. Amaçlılık (Intentionality)

Amaçlılık metnin, yazarı tarafından okurla yapılacak iletişim amaçlarına uygun şekilde bağdaşık ve tutarlı kılınmasıdır (Keçik ve Uzun, 2003:13). Amaçlılık, metnin yazımı sürecinde yazarını yönlendiren plandır, doğrudan metin üreticisi ve onun niyetiyle ilgilidir. Metin yazarının, metni yazmaya başlama, yazımı sürdürme ve düzeltme süreçlerini de içinde barındırır.

Amaçlılık, okur ile metin arasında kurulan iletişimde önemli bir etkiye sahiptir. Metin bir amaç doğrultusunda kurulur. Okur da bir amaçla metne yönelir, okuduğunu anlamının gerçekleşmesi için hem yazarın hem de okurun amaçlarının örtüşmesi gerekir. Bir metnin başarısı, o metnin üreticisinin amacını aktarabilme becerisi ile doğru orantılıdır. Metindeki ayrıntılar atıldıktan sonra geriye kalan (özet) kısım, yazarın amacıdır (Karatay, 2007:22).

1. 2. 6. Bilgisellik (Informativity)

Bilgisellik, bir metinde bulunan bilgilerin okuyucu tarafından önceden bilinip bilinmemesi durumu ile ilgilidir. Okuyucu açısından metnin yeni bir bilgi değeri taşımasıdır. Bir metinde bilinenler söyleniyor veya aynı bilgi sürekli tekrarlanıyorsa o metnin bilgi verme değeri yoktur. Beaugrande ve Dressler'e göre (1986:148) bilgi verme doğrudan metnin içeriğiyle ilgilidir, ancak şiirlerde bilgisellik metnin yapısını ve tüm sanatsal düzenlemelerini kapsar.

Bilgisellik, bir metinle aktarılan bilgilerin nitelik ve niceliği ya da bu bilgilerin bilinirliği anlamında kullanılır (Toklu, 2007:133). Metinsel öğelerin bilindik oluşu, metindeki bilgilerin okur için beklentileri karşılayıp karşılamadığıyla ilgilidir.

Keçik ve Uzun'un (2003:12) örneğine burada yer vermek gerekir:

“1. Beni annem doğurdu. Bir başka deyişle beni babam doğurmadı. Yani benim bir annem var.

2. Su sudur. Yani suyu su yapan suyun su olmasıdır.”

Yukarıdaki tümcelerın bilgisellik değeri çok zayıftır çünkü anlam olarak yeni bir anlatım yoktur. Okur için anlaşılır ve aynı zamanda mantıklı bir bütünlükten uzak yapıdadır.

1. 2. 7. Metinlerarasılık (Intertextuality)

Bir metin tek başına var olmaz. Her metin geniş bir bağlam göz önünde tutularak yazılır. Metin, kendinden önce yazılmış başka metinlerle doğrudan ya da dolaylı olarak bir ilişki içindedir. Okur yazınsal bir metni okurken o metnin daha önce okuduğu ve benzer durumlarda ortaya çıkmış olan başka metinlerle karşılaşır. Günay (2007:213), J. Kristeva'ya (1969) dayanarak her metnin alıntılardan oluşan bir mozaik olduğunu; her metnin bir başka metne dönüştürülmesi ve bir başka metnin kendi içinde eritilmesi anlamına geldiğini belirtir.

Gerçek yaşamda birçok alanın birlikte ilerlediği görülür, yazın alanında alanlar arası okuma ve yazma meydana gelir. Bu nedenle bir metnin arka planında başka metinlerin olması olağandır. Kristeva'nın (1969) da belirttiği gibi bir metni metinlerarası olarak kabul etmek ve okumak gerekir. Ancak metindeki dilsel/ dilbilgisel ve mantıksal-anlamsal bağıntıların kodlanmasında, bağdaşıklık ve tutarlılık ilişkilerinin aktarılışında kimi biçem ayrılıkları ortaya çıkabilir (Keçik ve Uzun, 2003:13).

1. 3. Metin Çözümleme

“Metin dilbilgisi, söylem dilbilgisi, metin çözümlemesi” gibi birçok biçimde adlandırılan metin dilbilimi, *söylem çözümlemesi* çalışmalarıyla birlikte ilerleyerek tümce ötesi dilsel birimlerin incelenmesiyle ilgilenir. Metindilbilim kimi zaman söylem çözümlemesinin kapsadığı bir çalışma alanı olarak görülse de bu alandan belirgin bir biçimde ayrılır. Bir söylemi oluşturulma süreciyle birlikte ele almaktan çok, betimsel ve eleştirel bir bakış açısıyla kendini çevreleyen toplumsal yapılarla ilişkileri içinde ya da dışında bir metnin değişik yapılarını ortaya koymaya çalışır (Kıran, 2001:279).

Metni betimleme, çözümlene ve yorumlamayı konuşu metindilbilim geleneksel dilbilgisinden ve metin çözümlene biçimlerinden farklılaşan bir bilim dalıdır (Günay, 2007:51). Metindilbilim, metinlerarası bir yöntemle çalışır. Bu nedenle geleneksel içerik çözümlene yöntemlerinden ayrılır, metni nitelik açısından çözümleneyi amaçlar.

Metindilbilimin amacı, metinlerin yapılarını, dilbilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermektir. Bu doğrultuda metindilbilim, metin oluşturmanın genel koşullarını ve kurallarını betimler ve bunların metnin anlaşılması için taşıdığı önemi açıklamaya çalışır. Ayrıca metindilbilim, metinlerin yerine getirmesi gereken ölçütleri belirlemeye, metin türleri arasındaki ortak ve farklı özellikleri betimlemeye, açıklamaya çalışır (Günay, 2005:23). Alan yazını incelendiğinde uygulamalı metindilbilim örneklerine rastlanmaktadır. Bu konuda Şenöz (2005), Türkiye'deki çalışmaların neler olduğunu "*Metindilbilim ve Türkçe*" adlı kitabında ayrıntılı olarak sınıflamış ve açıklamıştır.

Metindilbilim incelemelerinde ağırlık, metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin bütünüdür. İncelenen, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi; metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar ve ilişkilerdir. Bu anlayışla inceleme konusuna eğilen metindilbilim; bir şiir, bir öykü, bir dilekçe olsun, her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Böylece, çeşitli metin türleri arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Onların kullanım alanlarını bularak, hangi koşullar altında çeşitli ürünlerin ne tür iletişimsel işlevler üstlendiklerini saptar.

1. 4. Tanımlar

Çalışmada, kullanılan kimi alan kavramlarının tanımlarında görüş birliği olmadığından, burada bu kavramların hangi anlamda kullanıldıkları belirginleştirilecektir.

Metin: Kanatlı'ya göre (1998: 44); “bir dilsel olgunun metin olabilmesi için, dilbilgisel ve konusal bütünlüğünün yanı sıra, özellikle bir iletişimsel işlevi olması gerekir. Bu yönüyle bir dilsel oluşumun metin olarak geçerli olabilmesi için, metinsellik özellikleri göstermesi gerekir.” Bir bakıma Kanatlı, metni bir örgü ya da doku olarak görmektedir.

Metinbilim: Metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, düşünsel imgesel ve daha birçok yapının belirlenimlerini inceler. Yazınsal iletişimin değişik düzlemlerde hangi aşamalardan geçerek geliştiğini, okur ile yazar etkileşiminde her birinin konumunun ne olduğunu ele alır. Metin bilgisi ise geleneksel metin çözümlemesinde kullanılan biçimleri yazarın yaşamıyla yapıtı arasında ilişki kurmaya dayalı çözümleme biçimi, izlek çözümlemesi gibi incelemeleri belirtmek için kullanılır.

Tutarlılık: Bir metnin tutarlı olması demek; kendi aralarında bağlaşıklık ve bağdaşık olan söz eylemlerden oluşması, kendinden önceki metinlerle olan bağı, örtüştüğü alanlar, aktardığı bilgi ve kullanımı demektir (Kılıç, 2002:116).

Bağdaşıklık: Bir metnin yüzey yapısındaki anlam birimlerin birbirlerine dilbilgisel kurallar çerçevesinde sıralı bağılılık ilişkisiyle bir arada bulunma durumudur.

Sözce: İki anlamsal boşluk ya da iletişim durağı arasında üretilen tümceler bütünü (Günay, 2007:45) olarak tanımlanmıştır. Bütünüyle dilbilimsel yapılar içinde düşünülerek tümce sınırlarını aşan dilsel yapıları sözce olarak tanımlamak gerekir.

Bu çalışmada metin, metindilbilimi, tutarlılık, bağdaşıklık ve sözce kavramları yukarıda verilen tanımlarıyla kullanılmaktadır.

1. 5. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de ilköğretim ders kitaplarındaki metinlerde metinsellik ölçütlerinin yeterince gözetilmediği öngörülmektedir. Bu çalışmanın amacı ilköğretim 6.sınıf ders kitabındaki metinlerin metinsellik ölçütlerini ne derece sağladığını ortaya koymak ve böylece anadili eğitimindeki olası eksikleri gidermeye katkıda bulunmaktır. Anadili eğitiminde metinlerle çalışmanın kaçınılmazlığı, tümce ötesi dil ilişkilerini açıklamayı hedefleyen metindilbilimden yararlanmayı zorunlu kılmaktadır.

Bu amaçlar çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

—İlköğretim 6. sınıf ders kitabındaki metinlerde metinsellik ölçütleri ne denli gözetilmiştir?

—Metinsellik ölçütlerinin yeterince gözetilmemesinin anadili eğitiminde yaratabileceği olası sorunlar nelerdir?

1. 6. Araştırmanın Önemi

İlköğretimde bireyin dil yeterliliğine katkıda bulunmak amacıyla farklı metin türlerinden yararlanılır. Anadili öğretiminde sağlıklı iletişim kurabilen, Türkçeyi doğru kullanabilen bireyler hedeflenir (MEB, 2008:18), bu doğrultuda nitelikli metinlere ihtiyaç duyulur. Uzun’un (2003:23) belirttiği üzere, sağlıklı bir iletişim iyi düzenlenmiş metinlerle gerçekleşir. Metin üreticisi, bilinçli ya da farkında olmadan metindilbilim ölçütlerine yönelik düzenlemeler yapar; ölçütleri metin üretim evreleri boyunca gerçekleştirir. Metindilbilim ölçütlerinin sağlandığı metinlerin dil kullanımında rolü büyüktür. Dil kullanımında kazanılması beklenen beceriler Türkçe derslerinde geliştirilerek ölçülür. İlköğretim Türkçe derslerinde dil becerileri çoğunlukla metinler aracılığı ile geliştirilir.

Ancak, ülkemizde bu konuyla ilgili çalışmaların henüz yeni olduğu söylenebilir (Çıkrıkçı, 2004; Demir, 2006; Karatay, 2007; Demir, 2008; Baldan, 2009). Ayrıca, ülkemizdeki çalışmalar incelendiğinde, ilköğretim ders kitaplarındaki metinlerin, metindilbilimsel ölçütlerle incelendiğine yönelik akademik çalışmaların (görece) yeni olduğu gözlemlenebilir.

Bu nedenlerden ötürü, çalışmanın Türkçe öğretimi alan yazınına az da olsa katkı sağlayacağı düşünülebilir. Metindilbilimin uygulama örneği olacağından, çalışmanın dilbilim ile dil eğitimi arasındaki zorunlu etkileşime dikkat çekmesi beklenebilir. Metin üretme sürecinde Türkçe öğretmenliği bölümünde eğitim alan öğrencilere katkı sağlaması temel hedeftir.

II. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi, işlem ve veri toplama tekniği, araştırmanın sınırlılıkları belirginleştirilmiştir.

2. 1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma sadece dilbilimin alt dalı olan metindilbilimin ölçütlerini, var olan metinler üzerinden yokladığı ve bu metinleri çözümlmeye yönelik olduğu için betimsel, aynı zamanda nitel bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar olanı olduğu gibi saptamaya ve tanımlamaya çalışır. Araştırmanın doğasına göre betimsel çalışmalar, belli ölçütlere göre çalışmalarını yürütür (Erkuş, 2005:73).

Wolcott (1994), nitel veri çözümleme yönteminde, betimleme, çözümleme ve yorumlama olmak üzere üç yaklaşımdan söz etmektedir. Bu üç yaklaşım, nitel araştırmada veri düzenleme ve sonuç çıkarma için kullanılmaktadır. Nitel araştırma modelinin basitten karmaşığa doğru bir yönelim içermesi nedeniyle, araştırma sürecinde, araştırmacı söz konusu üç yaklaşımdan da yararlanır (akt. Çıkrıkçı, 2004:6).

Metindilbilimsel çözümleme yöntemleri çalışma alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışma, metinlerin “bağdaşlılık ve tutarlılık” ölçütleri bağlamında çözümlenmelerine, ardından metinlerin metinselliklerinin yorumlanmalarına dayalıdır. Çalışmanın bulgular bölümünde Günay’ın (2007), metin çözümlemesinde uyguladığı betimleme, çözümleme ve yorumlama bölümlenmesi temel alınmıştır.

2. 2. İşlem ve Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, 2008 yılında okutulan MEB'in 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçkisiz olarak alınan (1. Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek, 2. Bir Masal Ülkesinde Anadolu, 3. Kitap Kuşum Uçuverdi, 4. Atatürk ve Onun Büyük Eseri, 5. En İyi Arkadaş) metinlerinin metinsellik ölçütlerine uygunluğuna yönelik çözümlenmeleri yapılacaktır. Metinlerin çözümlenmesi, metindilbilim çalışmalarına uygun olarak metindilbilim ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılıkları bakımından ele alınacaktır.

Seçilen metinler ve dolayısıyla kitaptaki metinler kapsamlı incelemeyi gerektirirler. Bu nedenle seçilen metinler Wolcott'ın (1994) yöntemine göre, öncelikle betimlenecek, betimlemeden sonra metindeki bağdaşıklık ve tutarlılık ilişkileri çözümlenecek, son olarak yorumlama yapılacaktır. Çalışmada bu sıralamaya uyulması metin inceleme yöntemlerinin gerektirdiği bilimsel veriler elde etmeye yöneliktir.

2. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma bulguları MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçkisiz alınan beş metinle sınırlıdır (1. Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek, 2. Bir Masal Ülkesinde Anadolu, 3. Kitap Kuşum Uçuverdi, 4. Atatürk ve Onun Büyük Eseri, 5. En İyi Arkadaş). Söz konusu metinler, sadece "bağdaşıklık ve tutarlılık" açısından çözümlenecektir. Kitaptaki şiirler, internet ve gazete haberi niteliğindeki metinler, araştırma kapsamı dışında tutularak ayrıca çözümlenmeyecektir. Ancak metinlere ilişkin genel değerlendirmede bu metinler gözetilecektir.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde ilk olarak metinler üç grupta bölümlenmiştir. Betimleme bölümünde metinler tür ve içerik yönünden ele alınmış, çözümleme bölümünde metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılıkları incelenmiş, yorumlama kısmında ise metinlerin metinsellikleri ortaya konmuştur.

3. 1. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” Metninin Bulguları ve Yorumu

3. 1. 1. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” Metninin Betimlenmesi

“Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” metni, kanıtlayıcı bir metin niteliğinde olup Şevket Rado (2008:235–236) tarafından deneme türünde yazılmıştır. Günay (2000), deneme türüne metin tipleri sınıflamasına göre kanıtlayıcı metinlerin içinde yer verir. Kanıtlayıcı metinlerde; var olan görüşleri kabul etmeme, yeni bir düşünciyi açıklama ve tartışma havası vardır. Bir görüşü savunarak karşıt görüşleri ikna edecek anlatım tekniklerini kullanma, bu metinlerin asıl işlevini oluşturur. İncelenen metinde deneme türünün belirleyici öğelerine rastlanmaktadır.

“Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” metninde zamanı iyi değerlendirmenin önemi üzerinde durulmuş, “zamanı iyi değerlendiren insan” ile “zamanı iyi değerlendirme konusunda geç kalan insanın” durumları ortaya konmuştur. Bu iki insan arasında karşılaştırma yapılarak zamanı iyi değerlendiren insanın kazanımlarına yer verilmiş bu görüşe paralel ikna edici anlatımlarla metin oluşturulmuştur:

(...)Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler. Yetişmemiş, yani zamanlarını iyi kullanmamış, boşu boşuna harcamış insanlarsa, ne kendilerine ne de

memleketlerine faydalı olabilirler. Gençleri uyaralım, bu noktada uyarmamızın faydası vardır zamanlarını iyi kullansınlar. Yoksa günün birinde, yaşlandıkları zaman, hiçbir şey yapamamış olmanın acısı ile kıvrınacaklardır. Gençler boş geçirdikleri zamanlarla neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki iş iştenden geçmiş olacaktır(...) (Rado, 2008:235–236)

“Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” metniyle, yazar öznel ifadelerle başvurup, okuru ikna etmeye yönelik “*gerçekten yazık, okumuş-aydın bir dostum, muhakkak ki...*” gibi sözlere sıkça yer vermiştir. Bu yöntem deneme türünün belirleyici öğelerini yansıtır. Deneme, tip yönüyle kanıtlayıcı metinler arasında yer alır ve bu metinler var olan bir tezin kanıtlarını ortaya sürerek okuru bu yönde ikna eder. Metinde yazarın işlediği tez; akıp giden zamanın, özellikle gençlerin, farkında olması böylece zamanın değerinin iyi bilinmesi gerektiğidir.

3. 1. 2. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” Metninin Çözümlemesi

Metnin yapısal düzenlenişinde; kanıtlayıcı metinlerin sıralı düzeni göz önünde bulundurulmuştur. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” adlı deneme, toplam 54 tümce, 441 sözcük ve 8 paragraftan oluşur. Metnin izleksel yapısı üç düzeye bölünmüştür: başlangıç, bilinen varsayımları anımsatma, savunulacak düşünceye gelme.

Başlangıç:

1. – 11. tümceler: Bu bölümde yazarın “okumuş aydın” bir dostuyla konuşmasına yer verilir. Yazarın dostu, 9. tümceden sonra zamanının daraldığını, üzülen geç kaldığını belirtir. Başlangıç bölümünde verilen bu kısa konuşma; metinde zamanın değerli olduğu tezin savunulacağı ipuçlarını verir.

Bilinen varsayımları anımsatma:

12. tümceden itibaren: başlangıçta hissettirilen, okurda kabul görecektir bir düşünceye geçilir. Zaman durmadan ilerlemektedir ve genç yaşta insan bunun farkına varamaz bir de bakara ki yaşlılık gelip çatmıştır. 12.- 44. tümceler: Zamanın servetten daha önemli olduğu, genç yaşta bunun farkına varmanın pek mümkün olmadığı gibi bilinen varsayımlar anlatılır.

Savunulacak düşünceye gelme:

45. tümceye kadar: Yazarın savunduğu düşünceyi örnekleyen durumlar ortaya konulur. 45.-51. tümcelerde: Yazar, zamanın değerini iyi bilmeleri için gençlerin uyarılması gerektiği tezini savunur. 48. tümceden sonra: Tezin benimsenmemesi durumunda başlangıç bölümünde verilen örnekteki gibi okurun, “okumuş aydın dostunun” içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi yaşayacağını ve zamanı değerlendirmek için geç kalacağını vurgular.

3.1. 2. 1. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

3. 1. 2. 1. 1. Metindeki Artgönderim İlişkileri

Vardar (1998) artgönderimi, “ daha önce kullanılmış bir biçime, daha sonra gelen bir öge aracılığıyla gönderme yapılmasını sağlayan ögeler” ile açıklar (akt. Onursal, 2003: 9). Gönderimde bulunulan ad önce gönderim ögesi sonra geliyorsa bu iki öge arasında artgönderim ilişkisi kurulmuş olur. Denemede belirlenen artgönderim yapıları şu şekildedir:

• Adıl kullanımı ile artgönderim:

“Okumuş aydın bir dostumla konuşuyordum: zamanın azlığından yakınıyordu(1). Ø Çünkü yaşlı idi(2).Ø Önünde ne kadar zaman olduğunu bilmiyordu ama bunun az

olduğunu biliyordu(3). Ø Eline yabancı dilden bir kitap almıştı bu harikulade bir kitap diyordu(4).”

1. tümce →2. 3. 4. tümceler arasında ilişki vardır. 2. 3. 4. tümcelerde gizli (O) adılı 1. tümcedeki “okumuş aydın dost” ad ögesine gönderimde bulunur.

“Zamanın azaldığını insan ancak bir yaşa geldikten sonra fark edebiliyor (13). Hazin olan budur(14).”

13. tümce →14.tümce arasında artgönderim ögesi “bu” adılı ile sağlanır. “Bu” belli bir yaşa geldikten sonra fark edilebilen zamanın azlığıdır.

“Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım (16). Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz (17).”

16. tümce →17. tümce arasında “o olgunluk” 16. tümcedeki “belli bir olgunluk” ögesine artgönderimde bulunur.

“Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz(17). İşte bunu gördüğünüz zaman bir telaştır başlar (18).”

17. tümce →18. tümce arasındaki artgönderimsel ilişki 18. tümcede “bunu” adılı ile sağlanır.

“Gençlere bakıyorum: Kendilerinin bir şey öğrenmelerine yarayacak en kıymetli zamanlarını boşu boşuna, bir mirasyedinin para harcaması gibi harcıyorlar (35).”

35. tümce görüldüğü gibi birleşik bir tümce; buradaki artgönderim ögesi “kendi” dönüşlülük adılıdır.

“Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız (37). O boyuna akar gider(38). Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder (39). Ø Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraberinde götürür (40).”

37. tümce → 38. 39. 40. tümcelerde, “O ve Ø” adlı “zaman” adı yerine kullanılarak artgönderim ilişkisi kurulur.

“Servet, mal, mülk, bunların hiçbiri bir kıymet değildir (44). Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır (45).”

44. tümce → 45. tümcelerde “servet, mal, mülk” adı ile “onların hepsi” adlı arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar(46). Aslına bakarsanız yaşamak da budur zaten (47)!”

46. tümce → 47. tümcelerdeki artgönderimsel ilişki 47. tümcedeki “bu” adlı 46. tümcenin nerdeyse tamamının yerine kullanılmıştır.

“Gençler boş geçirdikleri zamanlarla neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki iş işten geçmiş olacaktır (53). İnsan için bahtsızlığın en kötüsü en korkuncu muhakkak ki bunu yapılacak hiçbir şey kalmadığı zaman fark etmektir (54).”

53. tümce → 54. tümcelerdeki artgönderim ilişkisi 53. tümcenin yerine kullanılan “bu” adlı ile sağlanır.

• **Sözcüksel Artgönderim:**

“- Çünkü *yaşlı* idi (2).

- Onun için değil midir ki bir *ihtiyar*: “ Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen boş geçen zamanlarını içine atsa (32)!”

- Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki *genç* yaşlarda iken bilmiyor (34).”

2. tümce ile 32. tümce arasındaki sözcüksel artgönderim; yaşlı sözcüğünün ardından ihtiyar eşanlamlı sözcükleriyle sağlanır.

34. tümcede, yaşlı sözcüğü ile aynı dilsel yapı içerisinde bulunan genç sözcüğünün yinelendiği görülür.

“İnsanoğlu kolay *yetişmiyor*, kolay *olgunlaşmıyor* (15).”

Bilindiği gibi artgönderim sıralı birleşik tümcelerde de karşımıza çıkar. 15. tümcede yetişmek sözcüğü olgunlaşmak eş anlamlı sözcüğüyle yinelenir.

“İşte bunu gördüğünüz zaman bir *telaştır* başlar (18). “ Aman şunu da yapayım (23)! Aman bunu da yapayım(24)!” diye *çırpınırsınız* (25).”

18. tümce- 25. tümcede “telaşlanmak- çırpınmak” sözcükleri aynı kavram alanındaki sözcüklerdir. Bu tümcelerde telaşlanmakla yakın anlamlı sözcük çırpınmadır. Dolayısıyla “çırpınma” telaşlanmaya gönderimde bulunur.

“Eline *yabancı dilden bir kitap* almıştı (4) (...) Bunu *tercüme etmek* istiyorum ama buna bir girişsem öteki işlerimi yapamayacağım diye korkuyorum (6).”

4. tümce ve 6. tümcelerde geçen “ *yabancı dilden bir kitap- tercüme etmek*” sözcükleri arasında sözcüksel alan ilişkisi söz konusudur.

- “ - Okumuş aydın bir dostumla konuşuyordum; *zamanın* azlığından yakınıyordu (1).
- Çünkü *yaşlı* idi (2).
- Benim *vaktim* bunlardan hangisini yapmaya yetebilir(9)?
- Çok *geç kaldık*, çok (11)!
- Onun için değil midir ki bir *ihtiyar*: “ Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen boş geçen zamanlarını içine atsa (32)!” diye bağırmıştır (33).”

1.tümce ile 2.9.11.32.33. tümcelerde geçen “zaman, yaşlı, vakit, geç kalmak, ihtiyar,” sözcükleri üst anlam yakın anlam ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde aynı çatı altında incelenir. “Yaşlı, vakit, geç kalmak, ihtiyar” sözcükleri “zaman” sözcüğüne gönderimde bulunur.

“Aslında sizin *ömrünüzdür* giden, farkına varmazsınız (41). Her geçen *dakika* ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz (42). Ancak *seneler ve seneler* geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman o gençlik *günlerinizin* ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini derin teessüfler içinde görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz (43).”

41. tümce- 42. 43. tümcelerde “dakika, sene, gün” sözcükleri “ömür” sözcüğünün alt anlamlarına girer. Burada “ömür” üst anlamlı iken diğer öğeler “ömür”e alt anlamlılıklarıyla gönderimde bulunur.

“Ancak *seneler ve seneler* geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman o gençlik *günlerinizin* ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini derin teessüfler içinde görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz (43).

Yoksa günün birinde yaşlandıkları zaman hiçbir şey yapmamış olmanın acısı ile kıvrınacaklardır (52).”

43. tümce ile 52. tümce arasındaki sözcüksel artgönderim, ortak bir durum karşısında söylenebilecek sözcüklerin yinelenmesiyle gerçekleşir. Burada “derin teessüfler içinde olmak” durumu acılar içinde sızlanmayı ve acı ile kıvrınmayı gerekli kılar.

Metinde karşılaşılan diğer eş ve yakın anlamlı gönderim ilişkisi kuran sözcük ikilileri şöyledir:

“dörtmala gitmek – boyuna akıp gitmek (26–38) ”

“yazık- hazin (12–14) ”

- **Belirteçle yapılan artgönderim:**

Metinde rastlanılan artgönderim ilişkilerinden biri de belirteçle yapılan artgönderimdir.

“Başladığımız işin henüz yarısına gelmemişsinizdir. (28)”

28. tümcede “henüz” miktar belirteciyle zamanın istenilen düzeyde kullanılmadığı bilgisi verilir.

“Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız. (37)”

37.tümcede “tekrar” durum belirteci yineleme bildirirken yan tümceyi ana tümceye anlamsal düzeyde bağlar.

“Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraberinde götürür. (40)”

40.tümcede “durmaksızın boyuna” zaman belirteci zamanın akışını tanımlar.

“Her geçen dakika ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz. (42)”

42.tümcede “hiçbir zaman” zaman belirteci alıcıya kaybettiklerini elde etmesinin olanaksızlığını ifade eder.

“Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır. (45)”

45. tümcede “ömrünüz sona erdiği zaman” zaman belirteci görevi üstelenen sözcük grubu, önceki tümcelerde sözü edilen “gençlik” sürecine vurguda bulunur.

“Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar(46). Aslına bakarsanız yaşamak da budur zaten (47)!”

47. tümcede “budur” yer belirteci 46. tümcedeki bağlamı vurgulamak için kullanılmıştır.

“Gençleri uyaralım, bu noktada uyarmamızın faydası vardır, zamanlarını iyi kullansınlar (51).”

51. tümcede “bu noktada” yer belirteci artgönderim ilişkisine girerek önceki tümcelere gönderimde bulunur.

“Gençler boş geçirdikleri zamanlarla neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki iş işten geçmiş olacaktır (53). İnsan için bahtsızlığın en kötüsü en korkuncu muhakkak ki bunu yapılacak hiçbir şey kalmadığı zaman fark etmektir (54).”

54. tümcede “neler kaybettiklerini anladıkları gün” zaman belirteci sözcük grubuyla zamanın önemine tekrar gönderimde bulunur.

3. 1. 2. 1. 2. Metindeki ngnderim İlişkileri

ngnderim ilişkisi her metinde bulunan ve metnin bağdaşıklığını sağlayan bir yapı kurma biçimidir. Yılmaz (2007:3), metindeki öngönderim ilişkisinin genellikle adıl ile kurulduğunu belirtir. Anlatıda önce gönderimde bulunulan öğeyi tanıtan ifadelere ve bir adıla yer verilir ardından gelen tümce veya tümcelerde gönderimde bulunulan nesne, kişi veya durumun adı söylenir.

Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım (16).

Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz (17).

16. tümcede belli bir olgunluk sözcük grubu insanın gücünün bazı işleri başarmaya yetebilecek düzey sözcük grubuna gönderimde bulunur. Bu durumda 16. tümcedeki altı çizili sözcük grubu öngönderim öğesidir.

Denemede rastlanan bir diğer gönderim türü metin dışı gönderim ilişkisidir. Gönderim öğesinin gönderimde bulunduğu ad veya durumlar metin dışında bırakılır. Böylece okur gönderimi kendi belirler.

Denemede yer alan metin dışı gönderim öğeleri aşağıda gösterilmiştir:

Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz (17).

İşte bunu gördüğünüz zaman bir telaştır başlar (18).

Yaşınız en az kırka varmıştır (19).

Önünüzde kaç seneniz kaldı (20)?

Daha kaç sene yaşayacaksınız (21)?

Bilemezsiniz (22).

“ Aman şunu da yapayım (23)!

Aman bunu da yapayım (24)!” diye çırpınırsınız (25).

Bir de bakarsınız, beş seneniz daha gitmiş (27).

Başladığınız işin henüz yarısına gelmemişsinizdir (28).

Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız (37).

Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder (39).

Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraberinde götürür (40).

Aslında sizin ömrünüzdür giden, farkına varmazsınız (41).

Her geçen dakika ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz (42).

Ancak seneler ve seneler geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman o gençlik günlerinizin ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini derin teessüfler içinde görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz (43).

Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır (45).

Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar (46).

Aslına bakarsanız yaşamak da budur zaten (47)!

Verilen tümcelerdeki altı çizili sözcük ve sözcük gruplarında iyelik adlı ve siz adlı metin dışında bulunur metnin dışındaki kişi okurdur okura yöneltilen bu değerlendirmeler okurun zihninde bir kurgu oluşturur.

3. 1. 2. 1. 3. Metindeki Bağını Ögeleri

Metindeki bağdaşıklığı sağlayan ögelerden biri bağını ögesidir. Bağını ögesini Günay (2007), iki ya da daha fazla tümce arasında ilişki kuran dilsel göstergeler şeklinde tanımlar. Bu dilsel göstergeleri Subaşı (2003:43), bağlantı ögesi olarak kullanım işlevlerine göre üç grupta toplar. Birincisi karşıtlık, açıklama yapmak için ayrıntılaşma, ikincisi düşünceyi ekleme ve çeşitlendirmek için genişletme, yer ve zaman belirtme, neden, koşul göstermek için güçlendirmedir.

Metinde yer alan bağını ögelerine bakıldığında bu ögelerin öncelikli işlevinin daha çok metni genişletmek olduğu gözlenir. Metinde karşıtlık ilişkisi kurmaya yarayan “ama”, “halbuki”, “aslında”, “ancak”, bağını ögeleri sık kullanılmıştır:

- Okumuş aydın bir dostumla konuşuyordum; zamanın azlığından yakınıyordu (1).
Çünkü yaşlı idi (2).

1.tümce + ÇÜNKÜ 2. tümce

- Önünde ne kadar zaman olduğunu bilmiyordu, ama bunun az olduğunu biliyordu (3).

Yan tümce+AMA 3. cümle

- “Bunu tercüme etmek istiyorum ama buna bir girişsem öteki işlerimi yapamayacağım diye korkuyorum(6). Halbuki yapılacak çok iş var (7).

6. tümce+ HALBUKİ 7.tümce

- Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım (16). Ancak o olgunluğa vardıldıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz (17).

16. tümce+ ANCAK 17. tümce

- Ancak o olgunluğa vardıldıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz(17). İşte bunu gördüğünüz zaman bir telaştır başlar(18).

17.tümce+ İŞTE 18. tümce

- “ Aman şunu da yapayım (23)! Aman bunu da yapayım (24)!” diye çarpınırsınız (25). **Halbuki** zaman, alabildiğine, dötrnala gitmektedir (26). (karşıtlık)
- Başladığınız işin henüz yarısına gelmemişsinizdir (28). Eyvah (29)! Zaman yok (30)! Vakit çok az (31)! **Onun için** değil midir ki bir ihtiyar: “ Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen boş geçen zamanlarını içine atsa (32)!” diye bağırmıştır (33). (neden)
- Harcanan para yeniden kazanılabilir (36). **Ama** boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız (37). (karşıtlık)
- Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder (39). Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraberinde götürür (40). **Aslında** sizin ömrünüzdür giden, farkına varmazsınız (41). (sürerlilik – katkı)
- Her geçen dakika ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz (42). **Ancak** seneler ve seneler geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman o gençlik günlerinizin ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini derin teessüfler içinde görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz (43). (karşıtlık)
- Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır (45). **Ama** faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar (46). (neden)
- **Fakat** insanın etrafına, memleketine, insanlığa yararlı bir şey yapabilmesi, kendisine cömertçe bahşedilmiş olan zamanları iyi kullanması sayesinde mümkün olabilir (48). **Ancak** iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler (49). (karşıtlık - sonuç)

- Gençleri uyaralım, bu noktada uyardığımızın faydası vardır, zamanlarını iyi kullansınlar (51). **Yoksa** günün birinde yaşlandıkları zaman hiçbir şey yapmamış olmanın acısı ile kıvrınacaklardır (52). (sonuç)

Örneklere görüldüğü gibi bağıntı öğeleri metnin bağlamına göre anlam kazanır.

3. 1. 2. 1. 4. Metinde Yinelenen Öğeler

Her metin yapısının temel bir izleği vardır. Metnin alt birimi sayılan tümceler bağlam içerisinde okunduğunda izleğe hizmet eder. Tümceler arası bağıntıyı, bağlamda var olan kişi durum veya nesnelere belli bir düzene göre yinelenmesi sağlar. Günay'a göre (2007:60), yinelenen sözcükler her zaman aynı sözcükle olmayabilir; sözcüğün eş anlamlısı, yakın anlamlısı ya da çağrıştıran sözcükle yapılabilir.

Denemenin vurgulamak istediği temel kavram “zaman”, metinde yirmi bir kez geçer. “Zamanın kıymeti” yazara göre yaşlılıkta anlaşılır ve bu insan için “hazin verici bir durum” şeklinde tanımlanır. Durumun kötülüğünü pekiştirmek amacıyla kullanılan “yazık” sözcüğü toplam beş kez geçerken “hazin- eyvah!- derin teessüfler-acılar içinde yüreğin sızlanışı- acı ile kıvrınmak- bahtsızlık” sözcükleri bağlamda zamanın kıymetini anlamayan insanların yaşayacağı durumları anlatır.

Bunun yanında “zaman” sözcüğünün eş anlamlıları “ömür” beş kez “vakit” altı kez geçer. Zamanın bölümleri “sene” sözcüğü metinde beş kez geçer. Metinde zamanın kıymetini “geç de olsa anlayan” yaşlı- ihtiyar dört kez geçerken zamanın kıymetini anlayamayan genç sözcüğü dört kez geçer.

Yazara göre 2. paragrafta yaşlı kişi belli bir olgunluğa ulaşmıştır ancak biyolojik yaşı itibariyle zamanı dar ve yapılacak çok işi var; 4. paragrafta ise genç kişinin çok zamanı vardır ama belli bir olgunluğu elde etmediği için zamanın kıymetini anlayamaz,

zamanı boşuna harcar. Yazarın bu şekilde zıtlıklara yer vermesi metnin bağdaşık kılınmasını sağlar.

3. 1. 2. 2. Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek Metninin Tutarlılık Görünümleri

3. 1. 2. 2. 1. Karşılaştırma

Metinde karşılaştırma ilişkisinin kurulmasıyla okurun derin yapıdaki çıkarımları, sezdirimleri algılayabilmesi amaçlanır (Yılmaz, 2007:6). Metinde karşılaştırma ilişkilerinin kurulması okurun iletileri yorumlamasını sağlar.

Denemede saptanan karşılaştırma ilişkileri aşağıda verilmiştir:

- 4. paragrafta: İnsanın genç yaşlarda “zamanın kıymetini” bilmediği verilmiştir: “Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilmiyor (34).” Aynı paragrafta gençler zamanlarını kullanma konusunda “bir mirasyediye” benzetilir: “Gençlere bakıyorum: Kendilerinin bir şey öğrenmelerine yarayacak en kıymetli zamanlarını boşu boşuna, bir mirasyedinin para harcaması gibi harcıyorlar (35). Harcanan para yeniden kazanılabilir (36). Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız (37). O boyuna akar gider (38).” Harcanan para ile harcanan zaman arasında kurulan benzerlik ilgisiyle okurun bu benzerlikten çıkarım yapması beklenir. Paragrafta karşılaştırılan diğer iki unsur insan ve zaman: “O boyuna akar gider (38). Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder (39). Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraberinde götürür (40). Aslında sizin ömrünüzdür giden, farkına varmazsınız (41).” Burada zamanın akıp gittiği insanın ise tembellik yaparak zamana yetişmediği onu boşuna harcadığı dile getirilir.
- 5. paragrafta zamanın servetle ölçülemediği bilgisi verilerek “yaşamak” tanımı yapılır: “Servet, mal, mülk, bunların hiçbiri bir kıymet değildir (44). → (45), (46)

Aslına bakarsanız yaşamak da budur zaten (47)!” Burada zamanın somut değerlerle ölçülemediği çıkarımının yapılması beklenir.

- 6. paragrafta “iyi yetişmiş insan” ile “iyi yetişmemiş insan” arasında karşılaştırma yapılmıştır: “Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler (49). Yetişmemiş yani zamanlarını iyi kullanmamış boşu boşuna harcamış insanlarsa, ne kendilerine ne de memleketlerine faydalı olabilirler (50).” Yazarın iyi yetişmekle iletmek istediği, zamanını yönetmeyi bilen insanların çevresine yararlı kişiler olduğudur.

3. 1. 2. 2. 2. Örnekendirme- Özelleştirme

Kanıtlayıcı metinlerde örneklendirme, soyut bir düşüncenin anlaşılmasına kolaylık sağlar. Özelleştirmelerin ve örneklendirmelerin yazarın iletmek istediğini somutlama işlevi vardır (Günay, 2007:328).

Metinde yer alan örneklendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

- 1. paragrafta: Yazar zamanın kıymetini bilen bir aydın dostunun konuşmasına yer verir: “Okumuş aydın bir dostumla konuşuyordum; zamanın azlığından yakınıyordu (1). →2.3.4.5. tümceler ‘Bunu tercüme etmek istiyorum ama buna bir girişirsem öteki işlerimi yapamayacağım diye korkuyorum (6). Halbuki yapılacak çok iş var (7). Hepsinin de mutlaka yapılması lazım (8). Benim vaktim bunlardan hangisini yapmaya yetebilir (9)? Yazık (10)! Çok geç kaldık, çok (11) ” Yazar düşüncesini okura benimsetmek için “okumuş- aydın- yaşlı” bir arkadaşını seçer böylece toplum tarafından kabul gören bir tipten yaralanarak tezini güçlendirir.
- 2. paragrafta “olgunlaşmak” kavramı özelleştirilir: “İnsanoğlu kolay yetişmiyor, kolay olgunlaşmıyor (15). Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım (16). Ancak o olgunluğa vardıldıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya

yettiğini görürsünüz (17).” Olgunluk burada zamanın kıymetini anlayabilme düzeyini karşılar.

- 3. paragrafta yazar tekrar bir ihtiyarın düşüncelerine yer verir: “Onun için değil midir ki bir ihtiyar: ‘ Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen boş geçen zamanlarını içine atsa (32)!’ diye bağırıştır (33).” Bu örneklendirmede zamanın elle tutulan bir nesne olmadığı akıp gittiği iletisi verilir.

3. 1. 2. 2. 3. Genelleştirme

Tümceler arasındaki tutarlılık genelleştirmeye de sağlanır. Yazar örneklendirmelerden sonra genelleştirme yaparak okurun benimsemesini istediği iletisi somut olarak verir (Yılmaz, 2005:210).

Metinde yer alan genelleştirmeler aşağıda belirtilmiştir:

- Zamanın azaldığını insan ancak bir yaşa geldikten sonra fark edebiliyor (13).
- İnsanoğlu kolay yetişmiyor, kolay olgunlaşmıyor (15).
- Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilmiyor (34).
- Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler (49).
- İnsan için bahtsızlığın en kötüsü en korkuncu muhakkak ki bunu yapılacak hiçbir şey kalmadığı zaman fark etmektir (54).

3. 1. 2. 2. 4. Neden - Sonuç İlişkisi

Metinde kurulan neden - sonuç ilişkisi derin yapıya gönderimde bulunur. Neden - sonuç ilişkisi belirten tümceler daha önce anılan durumları çağrıştırır. Böylece ileti okurun zihninde canlı tutulur.

Metinde neden - sonuç ilişkisi bildiren tümceler sırasıyla aşağıya aktarılmıştır:

- (1. paragraf) “Okumuş aydın bir dostumla konuşuyordum; zamanın azlığından yakınıyordu (1). Çünkü yaşlı idi (2). Önünde ne kadar zaman olduğunu bilmiyordu, ama bunun az olduğunu biliyordu (3).” Bu tümcelerde zamanın azlığından yakınma sonuç yaşlılık neden.
- (2. paragraf) “Zamanın azaldığını insan ancak bir yaşa geldikten sonra fark edebiliyor(13). Hazin olan budur (14). İnsanoğlu kolay yetişmiyor, kolay olgunlaşmıyor(15). Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım (16). Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz (17).” İnsanın belli bir yaşa geldikten sonra bir şeyleri fark etmesinin nedeni belli bir olgunluğa varmasıdır.
- 3. paragrafta yazarın örneklediği kişinin köşe başında durup elini açarak geçen insanların boş zamanlarını kendisine vermelerini istemesinin nedeni yaşlı birisi için zamanın daha değerli olmasıdır.
- “Gençleri uyaralım, bu noktada uyarmanın faydası vardır, zamanlarını iyi kullansınlar (51). Yoksa günün birinde yaşlandıkları zaman hiçbir şey yapmamış olmanın acı ile kıvrınacaklardır (52).” Yazara göre gençleri uyarmanın yaratacağı sonuç acı ile kıvrılmak olacaktır.

Bu tümcelerde yazarın neden – sonuç ilişkisi okura tezini kabul ettirmeye yönelik ikna edici anlatımlara başvurduğunu görürüz.

3. 1. 3. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” Metninin Yorumlanması

“Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” metni, metin tipleri sınıflamasında kanıtlayıcı metin tipleri arasında görülür. Kanıtlayıcı metinlerin işlevlerini Günay (2007:328), iki şekilde sınıflar: ilki kanıtlama işlevi, burada yazar metniyle okura bir

iletiyi benimsetmeye çalışır. Polemik işlevi ise yazarın tezi dışındaki düşünceleri farklı yaklaşımları kullanarak okuru ikna edici anlatımlar sunar.

“Zamanı kazanmak veya Kaybetmek” metnine bağdaşıklık ilişkileri kapsamında bakıldığında gönderim ilişkilerine; özellikle artgönderim ilişkilerine sıkça başvurulduğu görülür. Artgönderim ilişkileri okurun zihninde durumun canlı tutulmasını sağlar. Metindeki art ve öngönderim ilişkileri zaman kavramına vurguyu canlı tutmaktadır. Subaşı (2003:31) kavramların sürekli işlenmesini, metin konusunu belirginleştiren temel yollardan biri sayar.

Yazarın okurun benimsemesini istediği ileti, zamanın kıymetini bilinmesi gerektiğidir. Metnin başlığı derin yapıya ilk bakışta gönderimde bulunur buna göre: genç okur yaşlanmadan zamanın kıymetini anlayacak olgunluğa ererse zamanı kazanmış olur.

Denemede ele alınan kişiler okurun benimsemesi beklenen iletiyi algılatmaya yöneliktir. İki tip insan görüntüsü çizilmiştir: okumuş aydın olgun yaşlı, zamanı “mirasyedi” gibi harcayan gençler. Metnin 6. sınıf ders kitabında yer alması okur kitlesinin gençler olduğunu gösterir. Bu metin karşısında gençlerden örnekleri algılayıp yaşlanmadan olgunluğa erişmesi beklenir.

Metin kanıtlayıcı metin tipine uygun, dilbilgisel bağdaşıklığı olan, mantıksal düzeni tutarlı bir metindir. Ancak yinelemelere sık yer verilmesi, örneğin zaman sözcüğünün yirmi bir kez geçmesi okurda iki tür etkiye neden olabilir; birincisi olumlu, çünkü ana düşünceyi sürekli kılar. Olumsuz etkiye de neden olabilir, çünkü okur zaman sözcüğünü gereksiz tekrar olarak algılayıp sözcüğü eksiltiye düşürür, metnin iletmek istediğinden uzaklaşır.

3. 2. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” Metnin Bulguları ve Yorumu

3. 2. 1. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” Metnin Betimlenmesi

“Bir Masal Ülkesinde Anadolu” metni, Mehmet Önder (2008:166–167) tarafından yazılmış masal türünde bir eserdir. Metin tipleri sınıflamasına göre masal türü anlatısal metin tipi olarak adlandırılır. Anlatı, anlatıcının belli bir bakış açısı ile birbiriyle ilintili olaylar dizisini belli bir izlek içerisinde kurguladığı metin tipleridir (Günay, 2007:231). Anlatısal metinlerin olayları gerçek yaşamı konu alabileceği gibi, göndergesi kendi içinde kurmaca gerçeklerden de oluşabilir. İncelenilen metin masal olması yönüyle göndergesi kendi içinde olan ve tamamıyla kurgusal bir metindir.

“Bir Masal Ülkesinde Anadolu” metninde gerçek yaşam değil, imgelemsel yaşam anlatılır. Bey’in kızıyla evlenmek isteyen üç delikanlının olması, Bey’in kızının hasta olması gerçek yaşamın izlerini taşısa da kahramanların yaşadıkları hayal ürünüdür. Kullanılan imgeler masal türünün belirleyici öğelerini tamamlar.

Anlatının izleksel yapısı, bir Bey’in kızına aşık üç delikanlının kızını istemeleri sonucu karşılaştıkları şart ve bu şartı gerçekleştirmek için gösterdikleri çabalarından oluşmaktadır: Bey, delikanlılardan kızını alabilmeleri için çalışıp yüz altın getirmelerini ister, delikanlılar para yerine “ayna- halı- limon” alırlar, aldıkları bu nesnelere Bey’in hasta kızını iyileştirir, ancak Bey’i zor bir seçim bekler. Anlatı bu konu bütünlüğü içinde kahramanların birbirleriyle bağıntılı birtakım eylemler zincirinden oluşur.

Masalın kahramanları, Bey, Bey’in kızı, birinci delikanlı, ikinci delikanlı, üçüncü delikanlı olmak üzere beş kişiden oluşur. Bey’in kızının yalnızca adı geçer, konuşmaları yoktur. Yardımcı kahramanlar ise delikanlıların karşılaştıkları satıcılardır.

Masalın bütünü kurmacanın anlatısı üzerine kuruludur. Masalda düşsel kişilikler olmamasına karşın düşsel nesnelere vardır. Örneğin aynanın uzak şehirlerde olup biteni

gösterme özelliği, halının gidilmek istenen yere kısa sürede götürmesi, limonun her hastalığı iyileştirmesi gibi gerçeküstü durumlar metnin kurmaca olduğunun göstergesidir.

3.2. 2. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” Metninin Çözümlemesi

“Bir Masal Ülkesinde Anadolu” metni, masal türünde bir metin olduğundan tematik yapısı Kantarcıoğlu’nun (1991:18) eserinde yer alan masal planlamasına göre üç bölünmüştür: giriş, asıl masal, masal sonu. Masal toplam 464 sözcük, 9 paragraf, 56 tümceden oluşur.

Giriş bölümü:

1. paragraf: 1. tümce “evvel zaman içinde” sözcük grubuyla başlar. 1.- 6. tümcelerde ülkenin birinde Bey’in güzel kızına üç delikanlının talip olduğu anlatılır. Bey bu üç delikanlıya birbirinden habersiz şart koşar. 2. paragraf: 7. – 11. tümceler Bey’in “- Kızımı yalnız bir şartla verebilirim (7). Sana iki yıllık bir süre tanıyorum (8). Bulduğun köyden gurbete çıkacaksın (9). Kendi alın terinle çalışacak, kazancından bir kısmını biriktireceksin (10). İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen o zaman kızımınla evlenebilirsin (11).”

Asıl Masal (Anlatı) Bölümü:

3. paragraf: 12.- 15. Tümcelerde, delikanlıların Bey’in şart koştuğu parayı biriktirip kasabaya dönmeye hazırlandıkları anlatılır. 16.- 21. tümceler, birinci delikanlının dönüş sırasında bir satıcıda sihirli bir ayna gördüğünü bu aynanın ona görmek istediklerini ona gösterdiğini anlatır. Delikanlı aynanın değerinin yüz altın olmasına karşın aynayı alır. 4. paragraf: 22.- 28. tümceler, ikinci delikanlı Bey kızının yanına dönerken bir satıcıyla karşılaşır satıcı sihirli bir halı satmaktadır: bu halı sahibini istediği yere kısa sürede götürebilme özelliğine sahiptir. İkinci delikanlı halının bu özelliğine dayanamayıp yüz altın değerindeki halıyı alır böylece biriktirdiği tüm altınları harcamış olur. 5. paragraf: 29.-35. tümceler, üçüncü delikanlı biriktirdiği parayla dönerken yol kenarında bahçenin

birinde bir limon ağacında bir limon olduğunu görür, sahibine sorduğunda limonun “her derde deva” olduğunu öğrenir. Limonu yüz altına satın alıp yoluna devam eder. 6. paragraf: 36. tümcede anlatıcı masala canlılık katmak amacıyla “Her üç delikanlı, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş (36).” tekerlemesine yer verir. 37.- 39. tümceler, delikanlıların bir yol kenarında karşılaştığını, üçünün de aynı kıza aşık olduğunu fark ettiğini dile getirir. 40.- 44. tümcelerde, birinci delikanlı aynasından Bey’in kızının hasta olduğunu öğrenir, ikinci delikanlının halısıyla üçü Bey’in kızının yanına gider. 7. paragraf: 45.- 47. tümcelerde, delikanlılar Bey’in yanına ulaşır, ona başlarından geçenleri anlatırlar. Bey de kızının çaresiz bir hastalığa yakalandığını söyler. 8. paragraf: 48.- 49. tümcelerde, üçüncü delikanlının satıcıdan aldığı limonun işe yaraması ve Bey’in kızının iyileştirildiği anlatılır.

Masal Sonu (Sonuç) Bölümü:

8.paragraf: 50.- 53. tümcelerde, masalın sonuç bölümünü anlatır. Burada anlatıcı devreye girer, Bey’in zor durumda kaldığını, bir tercih yapması gerektiğini anlatır. 9. paragraf: 54.- 56. tümcelerde anlatıcı, Bey’in işin içinden çıkamadığını anlatır. Okurdan sorunu çözmesini isteyerek anlatıyı sonlandırır.

3. 2. 2. 1. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

3. 2. 2. 1. 1. Metindeki Artgönderim İlişkileri

Metinde bir nesnenin veya kişinin önce söylenerek ardından gelen tümcelerde çeşitli şekillerle gönderimde bulunulmasına artgönderim adı verilir. Art arda gelen tümcelerde yapılan artgönderim dil ekonomisi adına yapılırken metnin devamında yapılan artgönderimler bağlamı tutarlı kılmak amacıyla yapılır (Günay, 2007:76). Metindeki artgönderimler metnin söylemini kavramaya yardımcı olur.

Aşağıda masalda yer alan artgönderim türlerine yer verilmiştir.

- **Adıl kullanımıyla artgönderim**

2. tümce → 3. 4. 6. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Kız evlilik çağına gelince ayrı ayrı köylerden üç istekli çıkmış (2). Üçü de yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı (3). Bey, günlerce düşünmüş, birini ötekinden ayıramamış (4). Her üçüne de ayrı ayrı, birbirinden habersiz, şöyle demiş (6):”

Burada üç istekli öğesine 3. tümcede “üçü” 4. tümcede “ birini ötekinden” 6. tümcede “her üçüne” öğeleriyle gönderimde bulunulmuştur.

8. tümce → 9. 10. 11. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Sana iki yıllık bir süre tanıyorum (8). Bulduğun köyden gurbete çıkacaksın (9). Kendi alın terinle çalışacak, kazancından bir kısmını biriktireceksin (10). İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen o zaman kızımın evlenebilirsin (11).”

8. tümcedeki sana adılı delikanlılardan birinin yerine kullanılmıştır. 9. 10. 11. tümcede gizli sen adılı sana öğesine gönderimde bulunur.

13. tümce → 14. 15. 16. tümce arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Delikanlılar ayrı ayrı gurbete çıkmışlar (13). İş tutmuş, çalışmış, yüzer altın biriktirmişler (14). Sevinçle kasabaya dönüyorlarmış (15). İçlerinden biri, yolu üzerinde bir şehre uğramış (16).”

13. tümcedeki delikanlılar adına 14. ve 15. tümcede bulunan gizli onlar adılı gönderimde bulunur. 16. tümcede içlerinden biri adılı delikanlılara gönderimde bulunur.

16. tümce → 17. 18. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“İçlerinden biri, yolu üzerinde bir şehre uğramış(16). Şehrin panayırında gezerken bir satıcının elinde, değişik bir ayna görmüş (17). Ne işe yaradığını sormuş (18).”

16. tümcedeki “içlerinden biri” adılma 17. ve 18. tümcedeki gizli o adlı gönderimde bulunur.

20. tümce → 20. tümcenin yan tümceciğinde artgönderim ilişkisi vardır.

“Delikanlı aynayı satın almak hevesine kapılmış, bedelini sormuş satıcı “yüz altın” deyince, kemerini hemen boşaltmış, biriktirdiği yüz altını sayarak aynayı satın almış (20).”

“delikanlı” adına yine aynı tümcede “ boşaltmış, almış” tümceciklerindeki gizli o adlı gönderimde bulunur.

22. tümce → 23. 25. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“İkinci delikanlı da başka bir şehre uğramış (22). Çarşıda pazarda dolaşırken sihirli bir halı dikkatini çekmiş (23). Merak içinde halıcıya sormuş (25):”

22. tümcedeki “ikinci delikanlı” adına 23. ve 25. tümcedeki gizli o adlı gönderimde bulunur.

27. tümce ve 28. tümce arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Delikanlı halıyı almazsa yüreği rahat değil çaresiz o da kazandığı yüz altını dökmüş halıcının önüne (27). Halıyı almış, yola düzölmüş (28).”

27. tümcedeki “delikanlı” adına 28. tümcede “düzölmüş” sözcüğündeki gizli o adlı gönderimde bulunur.

29. tümce → 30. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Üçüncüye gelince o da bir bahçenin kenarından geçerken bir limon ağacından tek bir limon görmüş (29). Merak etmiş, neden tek bir limon diye (30).”

29. tümcedeki “üçüncü” delikanlı adına 30. tümcede “merak etmiş” sözcük öbeğindeki gizli o adlı gönderimde bulunur.

34. tümce → 35. tümce arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Delikanlı satılık olup olmadığını sormuş (34). “Yüz altın verirsen sahip olursun.” cevabını alınca dayanamamış yüz altını saymış (35).”

34. tümcedeki delikanlı adına 35. tümcede “ dayanamamış, saymış” sözcüklerinde bulunan gizli o adlı gönderimde bulunur.

36. tümce → 37. 38. 39. 45. 46. 48. tümceler arasında artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Her üç delikanlı, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş (36). Bir gün, bir yol kavşağında buluşmuşlar (37). Birbirlerine, nereden gelip nereye gittiklerini, başlarından geçenleri sormuşlar (38). Bir de ne görsünler, üçü de aynı kızı istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkılmışlar, içlerinden biri (39). (...) Birlikte halıya binmişler göz açıp kapayıncaya kadar kasabaya ulaşmış, Bey’in yanına girmişler (45). Her biri başlarından geçeni anlatmış (46). Üçüncü delikanlı hemen limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar (48).”

36. tümcede “ her üç delikanlı” adına 37. 38. 39. 45. 46. 48. tümcelerdeki “buluşmuşlar, sormuşlar, çıkmışlar binmişler, girmişler, anlatmış, sıkmışlar” sözcüklerinde bulunan gizli onlar adlı gönderimde bulunur.

- **Sözcüksel artgönderim**

1. tümce → 2. 7. 39. 40. 42. 47. 48. 49. 51. 52. 53. 54. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır.

“Evvel zaman içinde, Anadolu’nun bir kasabasında bir Bey’in, güzelliği dillere destan bir kızı varmış (1). Kız evlilik çağına gelince ayrı ayrı köylerden üç istekli çıkmış (2)... — Kızımı yalnız bir şartla verebilirim (7)... Bir de ne görsünler, üçü de aynı kızı istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkmışlar, içlerinden biri (39)... — Acaba sevgilimiz şu anda ne yapıyor (40)? ...Eyvah! Bey kızı hasta yatağında yatmakta doktorlar başında çaresiz

beklemekte (42). ...Bey de kızının çaresiz bir hastalığa tutulduğunu, son dakikalarını yaşadığını söylemiş (47). Üçüncü delikanlı hemen limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar (48). Hasta kız gözlerini açmış, derken soluk yanakları pembeleşmiş, birkaç gün içinde de iyileşmiş (49). ... Kızının iyileşmesinde her üç delikanlının da ayrı ayrı payı var (51). Acaba kızı hangisine versin (52)? Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi yoksa şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı (53)? Hangi delikanlıya versin kızını (54)?”

1. tümcede “güzelliği dillere destan bir kız”dan söz edilir, sonrasında gelen “kız, kızım, aynı kız (2) sevgilimiz, Bey kızı, kızının, kızın odası, kızın ağzı, hasta kız, kızın iyileşmesi, kızı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene, kızını hastalıktan kurtaran, kızını” ad ve ad grupları 1. tümcedeki “kız” a gönderimde bulunur.

2. tümce → 3. 4. 6. 13. 36. 43. 46. 48. 51. 54. tümceler arasında artgönderim ilişkisi vardır. “Kız evlilik çağına gelince ayrı ayrı köylerden üç istekli çıkmış (2). Üçü de yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı (3). Bey, günlerce düşünmüş, birini ötekinden ayıramamış (4). ... Her üçüne de ayrı ayrı, birbirinden habersiz, şöyle demiş (6). ...Delikanlılar ayrı ayrı gurbete çıkmışlar (13). ...Her üç delikanlı, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş (36). ...Üçü de çok üzgün (43). ...Her biri başlarında geçeni anlatmış (46). ...Üçüncü delikanlı hemen limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar (48). ...Kızının iyileşmesinde her üç delikanlının da ayrı ayrı payı var (51). ...Hangi delikanlıya versin kızını (54)?”

2. tümcedeki “ayrı ayrı köylerden üç istekli” nin ardından gelen tümcelerde geçen “üçü, birini ötekinden, her üçü, delikanlılar, her üç delikanlı, her biri, hep birlikte, her üç

delikanlı, hangi delikanlı” sözcükleri ve sözcük grupları “üç istekli”ye sözcüksel gönderimde bulunur.

16. tümce → 20. 39. 53. tümceler arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“İçlerinden biri, yolu üzerinde bir şehre uğramış (16). ... Delikanlı aynayı satın almak hevesine kapılmış, bedelini sormuş satıcı “yüz altın” deyince, kemerini hemen boşlatmış, biriktirdiği yüz altını sayarak aynayı satın almış (20). ... Bir de ne görsünler, üçü de aynı kızı istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkmışlar, içlerinden biri (39) ... Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi yoksa şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı (53)?”

16. tümcede “içlerinden biri” sözcük grubu üç delikanlıdan birincisine işaret eder. Ardından gelen “delikanlı, içlerinden biri, ayna tutan” sözcük ve sözcük grupları “birinci delikanlı” ya gönderimde bulunur.

22. tümce → 27. 44. 53. tümceler arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“İkinci delikanlı da başka bir şehre uğramış (22). ... Delikanlı halıyı almazsa yüreği rahat değil çaresiz o da kazandığı yüz altını dökmüş halıcının önüne (27). ... İkinci delikanlı: — Benim halıya binip gidelim, demiş (44). ... Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi yoksa şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı (53)?”

22. tümcedeki ikinci delikanlı” sözcük grubuna ardından gelen “delikanlı, ikinci delikanlı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getiren” tümcelerdeki sözcük ve sözcük grupları gönderimde bulunur.

29. tümce → 34. 48. 53. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“Üçüncüye gelince o da bir bahçenin kenarından geçerken bir limon ağacından tek bir limon görmüş (29). ... Delikanlı satılık olup olmadığını sormuş (34). Üçüncü delikanlı hemen limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar (48). ... Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi yoksa şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı (53)?”

29. tümcede geçen üçüncü delikanlı adına sonrasında gelen tümcelerdeki “delikanlı, üçüncü delikanlı, şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtaran” sözcükler ve sözcük grupları gönderimde bulunur.

2. tümce → 7. 39. 40. 52. tümceler arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“Kız evlilik çağına gelince ayrı ayrı köylerden üç istekli çıkmış (2). ... — Kızımı yalnız bir şartla verebilirim (7). ... Bir de ne görsünler, üçü de aynı kız istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkmışlar, içlerinden biri (39). ... — Acaba sevgilimiz şu anda ne yapıyor (40)? ... Acaba kızı hangisine versin (52)?”

2. tümcede “evlilik çağı” sözcük grubunun sözcüksel alanına girebilecek birçok sözcük var. Metinde bu gruba giren sözcükler “kız vermek, kız istemek, sevgili” evlilikle sözcüksel alan bağıyla bir arada bulunur.

- **Belirteçle yapılan artgönderim**

Masalda yer belirteçlerine rastlanmamaktadır. Bunun yanında metinde geçen zaman belirteçleri aşağıda gösterilmiştir.

“Sonunda çıkar bir yol olmuş (5). ... İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen o zaman kızıyla evlenebilirsin (11). Delikanlı aynayı satın almak hevesine kapılmış, bedelini sormuş satıcı “yüz altın” deyince, kemerini hemen boşlatmış, biriktirdiği yüz altını sayarak

aynayı satın almış (20). Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi yoksa şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı (53)?”

5. tümcedeki “sonunda” belirteci Bey’in tercihte bulunurken yaşadığı çaresizliğe gönderimde bulunur. 11. tümcede “iki yıl sonra” zaman dilimine “o zaman” sözcük grubu gönderimde bulunur. 20. tümcede “hemen” belirteci delikanlının alabilecek parasının olduğunu bildiren bağlama gönderimde bulunur. 53. tümcede “yoksa” belirteci Bey’in metnin başında verilen tercihte yaşadığı sıkıntıya gönderimde bulunur.

3. 2. 2. 1. 2. Metindeki Öngönderim İlişkileri

“Bir Masal Ülkesinde Anadolu” metninde yer alan öngönderim ilişkileri aşağıda gösterilmiştir.

“Sonunda çık ar bir yol olmuş (5). (...) - Kızımı yalnız bir şartla verebilirim(7). Sana iki yıllık bir süre tanıyorum (8). Bulduğun köyden gurbete çıkacaksın(9). Kendi alın terinle çalışacak, kazancından bir kısmını biriktireceksin (10). İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen o zaman kızım la evlenebilirsin (11).”

5. tümce → 7. 8. 9. 10. 11. tümceler öngönderim ilişkisiyle bağlı kılınmıştır. 5. tümcede sözü edilen “çık ar yol” ardından gelen tümcelerde açıklanmıştır.

17. tümce → 19. tümce arasında öngönderim ilişkisi vardır.

“Şehrin panayırında gezerken bir satıcının elinde, değişik bir ayna görmüş (17) ... — Her kim bu aynaya bakarsa, dileğine göre çok uzak yerlerde olup biteni görür, demiş (19).”

17. tümcedeki “ayna” sözcüğü 19. tümcede ayrıntılı olarak anlatılır. Böylece 19. tümce öngönderim ilişkisiyle 17. tümceye bağlanır.

23. tümce → 24. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Çarşıda pazarda dolaşırken sihirli bir halı dikkatini çekmiş (23). Halının üzerine binen kişi birkaç dakikada istediği yere ulaşabiliyormuş (24).”

24. tümcede sihirli halının sihrinin ne olduğu verilerek 23. tümcedeki sihirli halı sözcük grubu açıklanmıştır.

29. tümce → 31. 32. 33. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Üçüncüye gelince o da bir bahçenin kenarından geçerken bir limon ağacından tek bir limon görmüş (29). — Bu ağaç yılda bir limon verir (31). Bu limon her derde devadır (32). Kim yerse derdinden kurtulur, demiş (33).”

29. tümcedeki “ tek bir limon” sözcük grubu 31. 32. 33. tümcelerde açıklanır.

3. 2. 2. 1. 3. Metindeki Bağını Ögeleri

Metinde genellikle iki düşünceyi birbirine bağlayan, göndergesel işlevi olan bağını ögeleri kullanılmıştır. Bağını ögeleri aşağıda gösterilmiştir.

- Üçü **de** yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı (3). (karşılaştırma)
- İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen **o zaman** kızım evlenebilirsin (11). (sonuç)
- **Sonunda** çıkar bir yol olmuş (5). Her üçüne **de** ayrı ayrı, birbirinden habersiz, şöyle demiş: — Kızımı yalnız bir şartla verebilirim (7). (zaman- karşılaştırma)
- İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen **o zaman** kızım evlenebilirsin (11). (şart)
- Delikanlı aynayı satın almak hevesine kapılmış, bedelini sormuş satıcı “yüz altın” deyince, kemerini **hemen** boşlatmış, biriktirdiği yüz altını sayarak aynayı satın almış (20). (sürerlik)
- İkinci delikanlı **da** başka bir şehre uğramış (22). (benzetme)

- Delikanlı halıyı almazsa yüreği rahat değil çaresiz o **da** kazandığı yüz altını dökmüş halıcının önüne (27). (benzetme)
- Üçüncüye gelince o **da** bir bahçenin kenarından geçerken bir limon ağacından tek bir limon görmüş (29). (benzetme)
- Bir de ne görsünler, üçü **de** aynı kızı istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkmışlar, içlerinden biri: — Acaba sevgilimiz **şu anda** ne yapıyor (40)? (karşılaştırma - sürerlik)
- Üçü **de** çok üzgün (43). (benzetme - karşılaştırma)
- Bey **de** kızının çaresiz bir hastalığa tutulduğunu, son dakikalarını yaşadığını söylemiş (47). (sürerlik)
- Üçüncü delikanlı **hemen** limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar (48). (sürerlik)
- Hasta kız gözlerini açmış, **derken** soluk yanakları pembeleşmiş, birkaç gün içinde de iyileşmiş (49). (zaman)
- **Şimdi** Bey'i almış bir düşünce (50). Kızının iyileşmesinde her üç delikanlının da ayrı ayrı payı var (51). (sürerlik)
- Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi **yoksa** şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı (53)? (karşıtlık)

3. 2. 2. 1. 4. Metinde Yinelenen Öğeler

Masalda yinelenen öğelere sık rastlanılmamaktadır. Bunun yanında yinelenen öğeler paragraflara göre aşağıda sınıflandırılmıştır.

1. paragrafta masal kahramanlarının yinlendiği görülür. Bey sözcüğü 3 kez, üç delikanlı sözcüğü 2 kez, Bey'in kızı 2 kez yinelenmiştir. Bey sözcüğü metin içerisinde olduğu gibi

yinelenirken delikanlıların yinelenmesi; sıfatlarla, adıyla yapılan sözcük gruplarında geçer. 3. tümcede “üçü de yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı (3).” Şeklinde bir yineleme söz konusudur.

2. paragrafta Bey kızını verme şartını söylerken iki yıllık bir süreden söz eder (8.tümce). İlerleyen tümcelerde Bey, iki yılı hatırlatarak aynı sözcük grubunu yineler.

Metnin izleğinde Bey’in şartı önemli bir yer tutar. Şartla ilgili olarak “iki yıl” sözcüğü üç kez, “yüz altın” sözcüğü dokuz kez geçer. Her delikanlı iki yılı geçirir yüz altını toplar ve kızı almak için yola koyulur ancak Bey’in kızı hastalanınca üçü de yüz altınla aldıkları nesneyle kızın iyileşmesine katkıda bulunur. Bu durumda yinelenen sözcükler gösteriyor ki her üç delikanlı görece eşit konumdadır.

3. 2. 2. 2. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” Metninin Tutarlılık Görünümleri

3. 2. 2. 2. 1. Karşılaştırma

Metin genelinde yazar okura üç istekli tipi sunar ve kızın babası bu isteklilerinden birini seçecektir. Okur odaklı düşünüldüğünde üç istekli sürekli karşılaştırılır.

- 3. ve 4. tümcede delikanlıların eşit olduğu görülür, ancak tercihte bulunma durumu karşılaştırma ilişkisini beraberinde getirir. “Üçü de yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı (3). Bey, günlerce düşünmüş, birini ötekenden ayıramamış (4).”
- Aşağıdaki tümcelerde “de da” bağlacı kahramanların benzerlik ilgisini kurmuştur. “Her üçüne de ayrı ayrı, birbirinden habersiz, şöyle demiş (6) ... İkinci delikanlı da başka bir şehre uğramış (22). ... Delikanlı halıyı almazsa yüreği rahat değil çaresiz o da kazandığı yüz altını dökmüş halıcının önüne (27). ... Üçüncüye gelince o da bir bahçenin kenarından geçerken bir limon ağacından tek bir limon

görmüş (29). ... Bir de ne görsünler, üçü de aynı kızı istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkmışlar, içlerinden bir (39): ... Üçü de çok üzgün (43). ... Kızının iyileşmesinde her üç delikanlının da ayrı ayrı payı var (51).”

3. 2. 2. 2. 2. Örneklendirme – Özelleştirme

Masalda metin içi tutarlılık ilişkisini sağlayan örneklendirmelere ve özelleştirmelere rastlanılmamıştır.

3. 2. 2. 2. 3. Genelleştirme

Masalda, metin içi tutarlılık ilişkisini sağlayan genelleştirmelere rastlanılmamıştır.

3. 2. 2. 2. 4. Neden - Sonuç İlişkisi

Metinde yer alan neden sonuç ilişkilerine, Bey’in kızını isteyen delikanlılardan birinde karar kılma durumlarında karşımıza çıkar.

- 1. paragraf: “Üçü de yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı(3). Bey, günlerce düşünmüş, birini ötekenden ayıramamış (4).” Bu tümcelerde Bey’in kararsızlığının sebebi delikanlıların eşit konumda olmasıdır.
- 3. paragraf: “Delikanlılar ayrı ayrı gurbete çıkmışlar (13). İş tutmuş, çalışmış, yüzer altın biriktirmişler (14).” Bu tümcelerde delikanlıların gurbete çıkmalarının nedeni, metnin başındaki şartı yerine getirmeleridir.
- 4. paragraf: “Delikanlı aynayı satın almak hevesine kapılmış, bedelini sormuş satıcı “yüz altın” deyince, kemerini hemen boşlatmış, biriktirdiği yüz altını sayarak aynayı satın almış (20).” Bu tümcede delikanlının aynayı alma nedeni, alma hevesi olarak belirtilmiştir.

- 5.paragraf: “Delikanlı halıyı almazsa yüreği rahat değil çaresiz o da kazandığı yüz altını dökmüş halıcının önüne (27). Halıyı almış, yola düzölmüş (28).” Bu tümcelerde delikanlının halıyı alma nedeni, almadığı durumda yüreğinin rahat olmayacağıdır.
- 6. paragraf: “Merak etmiş, neden tek bir limon diye (30). Bahçıvan: — Bu ağaç yılda bir limon verir (31). Bu limon her derde devadır (32). Kim yerse derdinden kurtulur, demiş (33). Delikanlı satılık olup olmadığını sormuş (34). “Yüz altın verirsen sahip olursun (35).” Cevabını alınca dayanamamış yüz altını saymış (36).” Bu tümcelerde üçüncü delikanlının limonu alma nedeni limonun özelliğine karşı duyduğu merak olarak görülür.
- 7. paragraf: “Üçüncü delikanlı hemen limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar (48). Hasta kız gözlerini açmış, derken soluk yanakları pembeleşmiş, birkaç gün içinde de iyileşmiş (49).” Bey kızının hastalıktan kurtulma nedeni, delikanlıların kızın gözüne şifalı limonu sıkmaları sonucunda limondan şifa bulmasıdır.

3. 2. 3. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” Metninin Yorumlanması

“Bir Masal Ülkesinde Anadolu” metni, anlatısal bir eser niteliğindedir. Anlatı metinleri ikili bir yapıdan oluşur. Bir yandan olayların anlatımı olan öykü kısmıdır, diğer yandan da olayların anlatımı dışında kalan anlatıcıya ait bölümler anlatma olarak tanımlanır. Masaldaki öykünün öznelere Bey, Bey’in kızı, 1. delikanlı, 2. delikanlı, 3. Delikanlı, anlatma öznesi ise yazarın kendisidir. Masalın anlatma öznesi kurmaca yapının içine sık sık girerek kahramanların özelliklerini, ruh durumunu bilen kişi olarak karşımıza çıkar.

Masalda ele alınan sorun, bir kızı eşit derecede üç kişinin istemesidir. Masalın izleği boyunca öykü öznelerinin eşitliğinin bozulmaması, metin kurma açısından bir sorun olarak karşımıza çıkar. Metnin sonucunda bile eşitler arasındaki birinci, okur tarafından belirlenememektedir. Buna karşın anlatma öznesi, okurdan var olmayan birinciyi seçmesini ister. Okur bitiş durumunda soru işaretleriyle kalır. Anlatı türlerini okuyan okuyucunun zihninde soru işaretlerinin olması olağandır. Nitekim masalın giriş bölümünde karmaşıklık yaşanır, ancak sonuç bölümünde çözüme kavuşulmaz. Bu durum metnin mantıksal tutarlılığında bir sorun olarak algılanabilir.

Masalın yüzey yapısına baktığımızda sözcüksel artgönderimlerin sık tutulmasıyla metin bağdaşık kılınmıştır. Metinde sözcüksel artgönderimlerin sık sık yapılması öykü öznelerinin adlarının belli olmamasındandır. Öykü özneleri Bey, Bey'in kızı, 1. delikanlı, 2. delikanlı, 3. delikanlıdır. Adları olmayan özneler artgönderimlerle metnin değişik bölümlerinde adlandırılmıştır.

Metin incelendiğinde tutarlılığı sağlayan genelleştirme, özelleştirme gibi öğelere rastlanılmamıştır. Bu durumun metin yapısı bağlamında bir sorun ya da eksiklik şeklinde değerlendirilebilir.

3.3. “Kitap Kuşum Uçuverdi” Metninin Bulguları ve Yorumu

3.3.1. “Kitap Kuşum Uçuverdi” Metninin Betimlenmesi

“Kitap Kuşum Uçuverdi” metni, Çağlaroğlu (2008:91) tarafından yazılmış kısa öykü niteliğinde bir eserdir. Anlatısal metin tipleri sınıflamasında görülen kısa öykü kurmacanın anlatımı üzerine kurulur (Erden, 2002:18). İncelediğimiz öyküde düşsel öğelere rastlanır. Çocuğun yazardan kitabı alması, bir kuşun kitabı kaçırap sonra geri getirmesi, öykünün kurmaca olduğuna ilişkin ipucu verir.

Öykünün izleği bir çocuğun okula gitmek için yola çıkmasıyla başlar. Çocuk okul yolu üzerinde oturan “Yazar Teyze”ye uğrayarak onunla pencereden konuşur. Yazar teyze çocuğa yeni masal kitabını pencereden atarken bir kuş gelir ve kitabı havada kaparak götürür. Çocuk kuşa çok kızar ardından kuşun kitabını geri getirmesi için Allah’a dua eder. Bir süre sonra kuş kitabı getirir. Bu durum karşısında şaşırın çocuğa, Yazar Teyze: kitabında hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masalın olduğunu söyler. Anlatma öznesi çocuk, öyküyü bu şekilde sonlandırır.

“Kitap Kuşum Uçuverdi” metninde gerçek yaşam ile imgesel yaşam iç içe geçmiş durumdadır. Öykünün öznesi çocuk sabah uyandığında annesine, kuşlara ve sabaha birlikte selam gönderir. Çocuk her sabah yaptığı gibi okula gitmek için yola koyulur. Yol boyunca okul şarkılarını söyler. Metin boyunca öykü öznesi ve anlatma öznesi yer değiştirir. Öykü öznesi uyaklı imgesel konuşmalar yaparken, anlatma öznesi ise gerçek yaşamdan esinlenen mantıklı konuşmalar yapar, böylece okur iki özne arasında okuma eylemini gerçekleştirir.

3.3.2. “Kitap Kuşum Uçuverdi” Metninin Çözümlemesi

Bu çalışmada, “Kitap Kuşum Uçuverdi” metni Erden’in kitabında belirttiği geleneksel öykü planına göre bölümlenmiştir. Geleneksel öykü planı: giriş, çatışma, zirve ve çözüm olmak üzere üç bölümde çözümlenir (Erden, 2002: 29). Metin 15 paragraf, 93 tümce, 607 sözcükten oluşur.

Giriş bölümü:

1. paragraf: 1-11. tümcelerde çocuğun sabah neşeli bir şekilde uyanarak annesini ve hayatı selamlaması ve ardından okula gitmek için evden çıkışı anlatılmaktadır.

Çatışma Bölümü:

3. paragraftan itibaren çatışma bölümü başlar. 12.- 14. tümcelerde çocuğun kendi iç konuşmalarıyla karşılaşırız. “Okul yolu düz gidermiş (12). Ama benimki biraz sağa sola kıvrılıyor (13). Olsun! Sonunda nasıl olsa ben de varıyorum okuluma (14).” Çocuğun burada hatırladığı bir şarkıdan yola çıkarak bu konuşmayı yapmış olması gerekir.

19. – 30. tümcelerde çocuk okul yolunda ilerlerken mavi boyalı, panjurlu bir eve yönelir. Bağlamdan, çocuğun bu evin önüne ilk kez gelmediği çıkarılabilir. “Acaba yine kitap kuşum uçacak mı (27)?” Çocuğun söz ettiği kuş, bir kitabın yukardan atıldığındaki görünümüdür. Bu yolla kitabı kuşa benzetmiş ve adı “kitap kuşum” olmuştur. 31. –35. tümcelerde, çocuğun kitap kuşunun gelmesi için uydurduğu tekerlemeden oluşur. "Uç uç kitap kuşum (31)! / Annem seni güzelce kaplayacak (32). / Uç uç kitap kuşum (33)!/ Seni görünce yüreğim hoplayacak (34). / Uç uç kitap kuşum (35)!" 36. – 42. tümcelerde çocuk Yazar Teyzenin evinin önüne yaklaşır, pencerede yazar teyzeyi görür. Çocuk burada da Yazar Teyzeyi kuşa benzetir. 42. – 53. tümceler yazar teyze ve çocuk birbirlerini selamlar sonra yazar teyze pencereden çocuğa yeni yazdığı masal kitabını atar. “Kuş oldu, elime doğru uçuverdi (53).”

Zirve Bölümü:

7. Paragraf: bu paragrafta anlatıcı öznesi çocuğun iç konuşmaları vardır. 54. -55. tümcelerde bir yandan kitabın ona doğru süzülüşünü izler öte yandan içinden Yazar Teyze’ye teşekkür eder. 56. - 58. tümceler anlatım öznesi çocuğun Yazar Teyze hakkındaki düşüncelerini içerir. “Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencerede dört gözle yollarımı gözlerdi (56). Yazılılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi (57). Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi(58).” 59.- 63. tümcelerde olay zirveye ulaşır, bir kuş gelir ve çocuğun masal kitabını kaçıtır. 64. – 68. tümcelerde çocuk, giden

kuşun ardından kitabını geri getirmesi için haykırır. 69. -74. tümcelerde çocuğun haykırışı sonuçsuz kalır ağlayarak yazar teyzeyle Allah'a dua eder. "Sonra boş ellerimi dualarla doldurdum (72):

- Lütfen Allah'ım, onu bana geri getirsin, lütfen (73)! Yazar teyze de bu duaya "Âmin" dedi (74)." 76. – 86. tümceler yazar teyzeyle çocuğun gökyüzünü izlemesini ve çocuğun doğayı tanımlamasını içerir.

Çözüm bölümü:

14. paragraf: 87. – 88. tümcelerde kuş geri gelir ve çocuğun eline kitabı bırakır. 89. - 93. tümcelerde çocuk sevinerek yazar teyzeyle bakar, yazar teyze ona kitabın geri getirilmesinin nedenini açıklar: "- Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı, dedi (93)."

3. 3. 2. 1. "Kitap Kuşum Uçuverdi" Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

3. 3. 2. 1. 1. Metindeki Artgönderim İlişkileri

"Kitap Kuşum Uçuverdi" metninde geçen artgönderim türleri aşağıda gösterilmiştir.

- **Adıl kullanımıyla artgönderim:**

1. tümce → 2. 3. tümceler arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

"Şehirlerden birinde harika bir sabah doğdu hayata (1). Ø Güneş ışıdı (2). Ø Kuşlar cıvıladı (3)."

1. tümcedeki "şehirlerden birinde" sözcük grubu 2. ve 3. tümcede gizli "orada" adıyla yinelenmiştir.

5. tümce → 6. 7. 8. tümceler arasında adıl kullanılarak artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte "günaydın" dememe(5). O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum (6). Ø Ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm (7). Ø Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim (8).”

5. tümcedeki “annem” adının, 6. 7. 8. tümcelerde “onun, gizli “onun” sözcükleriyle yinelendiğini görürüz.

12. tümce → 13. tümce arsında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Okul yolu düz gidermiş (12). Ama benimki biraz sağa sola kıvrılıyor (13).”

12. tümcedeki “okul yolu” sözcük grubunu 13. Tümcedeki “benimki” adılının karşıladığını görürüz.

14. tümce → 15. 16. 17.18. tümceler arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Sonunda nasıl olsa ben de varıyorum okuluma (14). Ø Ellerim cebimde, dudaklarımda bir okul şarkısı (15). Ø Bir de adımlarımı hoplayarak, sekerek atıyorum (16). Her zıplayışımda sırtımdaki çantam da benimle birlikte zıplıyor (17). Ø Çantamın içinden gelen birbirine çarpan kalem sesleri, dilimdeki okul arkadaşına da eşlik ediyor (18).”

14. tümcede kullanılan “ben” adılı ardından gelen tümcelerde gizli (benim) adılı kullanılmıştır.

31. tümce → 32. 33. 34. tümceler arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

"Uç uç kitap kuşum (31)! / Annem seni güzelce kaplayacak (32). / Uç uç kitap kuşum (33)!/ Seni görünce yüreğim hoplayacak (34). / Uç uç kitap kuşum (35)!"

31. tümcedeki “kitap kuşum” sözcük grubu 32. 33. 34. tümcelerde “sen” adılıyla kullanılmıştır.

37. tümce → 38. 39. 40. tümcelerde adıl kullanılarak artgönderim ilişkisi sağlanmıştır.

“İşte yine pencerede, güler yüzlü yazar teyze (37). Ø Penceresinin kanatlarını tıpkı kuş gibi iki yana açivermiş (38). Kendisi de pencerenin ortasına ay gibi geçivermiş (39). Onu görür görmez dilimde tutturduğum şarkımı unutuverdim (40).”

37. tümcedeki “yazar teyze” sözcük grubuna 38. tümcedeki “gizli (O) ” adılı, 39. tümcedeki “kendisi” adılı 40. tümcedeki “onu” adılı gönderimde bulunur.

43. tümce → 45. 46. 47. 49. 50. 56. 57. 58. tümceler arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“- Günaydın yazar teyze, dedim (43). Sanırım o da beni bekliyormuş (45). Ø Gözlerinin içi gülüverdi beni görünce (46). - Ø Asıl sana günaydın ufaklık, günaydın, dedi (47). - Niye, dedim (48). Ø Gülümsedi (49). Ø Sonra da elleriyle arkasında sakladığı, yeni çıkan masal kitabını pencereden atıverdi (50). (...)Ø Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencerede dört gözle yollarımı gözlerdi (56). Ø Yazılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi (57). Ø Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi (58). ”

43. tümcedeki “yazar teyze” ad grubu 45. tümcede “0” adılıyla 46. 47. 49. 50. 56. 57. 58. tümcede “gizli O” adılıyla kullanılmıştır.

63. tümce → 65. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Tam da kitap kuşuma kavuşacakken (63)... Ardından, olanca gücümle bağırdım kuşa(64):

- Hey, getir onu buraya (65)!”

63. tümcedeki “kitap kuşum” ad grubuna 65. tümcedeki “onu” adılı gönderimde bulunur.

82. tümce → 83. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Ama bizim mavi kuş ortalıkta pek görünmüyordu (82). Bayram ziyareti için kime gittiyse (83)...”

82. tümcedeki “mavi kuş” ad grubuna 83. tümcedeki “gizli O” adılı gönderimde bulunur.

87. tümce → 88. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Az sonra kitap kuşumu kapam kuş, gökyüzünde tekrar beliriverdi (87). Ø Ardından da ağzını açıp kitap kuşumu salıverdi (88).”

87. tümcedeki “kitap kuşumu kapam kuş” ad grubuna 88. tümcedeki “gizli O” adlı gönderimde bulunur.

89. tümce → 90. tümce arasında adıl kullanımıyla artgönderim ilişkisi sağlanmıştır.

“Süzüldü büyük bir nazla iki kanadını açarak, uçan kitap kuşum(89). Ø Sonra da, yavaşça avuçlarıma konuverdi (90).”

89. tümcedeki “büyük bir nazla iki kanadını açarak, uçan kitap kuşum” ad grubunu 90. tümcedeki “gizli O” adlı karşılar.

- **Sözcüksel Artgönderim:**

1.tümce → 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. tümce arasında sözcükler aracılığıyla artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Şehirlerden birinde harika bir sabah doğdu hayata(1). Güneş ışıdı(2). Kuşlar cıvıladı (3). Ben de günaydın dedim sabaha ve anneme: ‘Günaydın sabah, günaydın kuşlar, günaydın anne (4)!’ Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte "günaydın" dememe (5). O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum (6). Ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm (7). Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim (8).”

1. tümcedeki “sabah” sözcüğüne 2. tümcedeki “güneş”, 3. tümcedeki “kuş cıvıltıları”, 4. tümcedeki “günaydın”, benzetme ilgisiyle kurulan 7. tümcedeki “anne gözlerinin ışıltısı”, 8. tümcedeki “uyku” sözcük ve sözcük grupları gönderimde bulunur. Sözcüksel Artgönderimin bu paragraftaki işlevi öykünün geçtiği zamanı okuyucuya benimsetmektir.

Bu sözcükler “sabah” sözcüğünün kavram alanına girer ve art arda yinelenerek zihinde pekiştirme sağlar.

9. tümce → 12. 15. 17. 18. tümceler arasında sözcüksel artgönderim yapılmıştır.

“Sonra da hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum (9). Okul yolu düz gidermiş (12). Ellerim cebimde, dudaklarımda bir okul şarkısı (15). Her zıplayışımda sırtımdaki çantam da benimle birlikte zıplıyor (17). Çantamın içinden gelen birbirine çarpan kalem sesleri, dilimdeki okul arkadaşına da eşlik ediyor (18).”

9. tümcedeki “okul” sözcüğünün kavram alanına giren “okul yolu, okul şarkısı, çanta, kalem sesleri, okul arkadaşı ” gibi sözcükler kullanılmış böylece okur dolaylı olarak öykü öznesinin yaşı ve mesleği konusunda bilgilenmiştir.

43. tümce → 50. 51. 55. 56. 57. 58. tümcede sözcüksel artgönderim kurulmuştur.

“- Günaydın yazar teyze, dedim (43). Sonra da elleriyle arkasında sakladığı, yeni çıkan masal kitabını pencereden atıverdi (50). Kanatlandı kitap ve içindeki masallar (51). Pencereden ellerime doğru süzülüşünü hayran hayran izlerken: "İyi ki de yazıyorsun bizim için yazar teyze, iyi ki de... " dedim içimden (55). Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencerede dört gözle yollarımı gözlerdi (56). Yazılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi (57). Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi (58).”

43. tümcede geçen “ yazar” kavramını çağrıştıran sözcükler 50. 51. 55. 56. 57. 58. tümcelerde yer almıştır. Burada öykünün ikinci öznesi “yazar teyzenin” mesleği konusunda okur bilgilenir. Paragrafta sözü edilen yazarın hitap ettiği kitlenin kimler olduğu çıkarımı yapılabilir.

72. tümce → 73. 74. 81. 82. 83. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“Sonra boş ellerimi dualarla doldurdum (72): - Lütfen Allah'ım, onu bana geri getirsin, lütfen (73)! Yazar teyze de bu duaya "Âmin" dedi (74). (...) Göklerde kuş bayramı vardı sanki (81). Ama bizim mavi kuş ortalıkta pek görünmüyordu(82). Bayram ziyareti için kime gittiyse (83)..”

72. tümcedeki boş eller ve dua sözcükleri arasında anlam ilişkisi kurulabilir. Ardından gelen tümcelerdeki “Allah, Âmin, bayram, bayram ziyareti” sözcükleri aynı kavram alanı içerisinde görülen sözcüklerdir Artgönderim ilgisiyle bir arada bulunur. Bu paragrafta okurun zor durumda kalınca yapabileceği şeyin Allah’a dua etmek olduğu ve dini bayramlarda yapılan ziyaretin kuşlara özgü bir durum olmadığı, insanların bu ziyareti gerçekleştirebileceği iletisi verilir. Kuşların kişileştirilmesiyle çıkarım yapılması sağlanmıştır.

- **Belirteçle yapılan artgönderim:**

5. tümce → 6. 7. 8. 9. tümcede yer ve zaman belirteçleriyle artgönderim yapılmıştır.

“Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte "günaydın" dememe (5). O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum(6). Ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm (7). Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim (8). Sonra da hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum (9).”

5. tümcede annenin sevinmesi sözcük grubuna gönderimde bulunmak için 6. tümcenin başında “o sırada” zaman belirteci kullanılmıştır. İzleğin devam ettiğini göstermek amacıyla da “sonra” belirteci kullanılmıştır.

36. tümce → 37. tümce arasında “işte” belirleyicisiyle artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Evet, köşeyi döndüm (36). İşte yine pencerede, güler yüzlü yazar teyze (37).”

3. 3. 2. 1. 2. Metindeki Öngönderim İlişkileri

Metinde yer alan öngönderim ilişkileri aşağıda gösterilmiştir.

5. tümce → 6. 7. 8. tümceler arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte "günaydın" dememe (5). O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum (6). Ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm (7). Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim (8).”

6. tümcedeki “kocaman yüreğindeki kuş cıvıltıları”, 7. tümcedeki “annenin gözlerindeki ışık”, 8. tümcedeki “bakışlarından aldığım güç” sözcük grubu 5. tümcedeki “annem sevindi” sözcük grubuna gönderimde bulunur.

23. tümce → 24. 25. tümcelerde öngönderim ilişkisi vardır.

“İçimde bir heyecan var (23). Tıpkı şeker gibi (24)... Çok neşeli, çok güzel ve çabuk biten (25).”

23. tümcedeki “heyecan” sözcüğünün nitelikleri 24. ve 25. tümcelerde verilmiştir.

79. tümce → 80. tümce arasında öngönderim ilişkisi vardır.

“Bulutlar, kuşlar ardı ardına birbirini kovaladı (79). Hızlı uçan yavaş uçan, büyük kuşlar, küçük kuşlar (80)...”

79. tümcedeki “kuşlar” sözcüğü 80. tümcede sınıflandırılarak yinelenmiştir.

61. tümce → 77. 82. 87. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Kitap kuşum ellerime konmadan tekrar göğe havalanıverdi; çünkü mavi bir kuş, kitap kuşumu kapmıştı (61). Eminim o kuş, kitabı geri getirecek (77)! Ama bizim mavi kuş ortalıkta pek görünmüyordu (82). Az sonra kitap kuşumu kapan kuş, gökyüzünde tekrar beliriverdi (87).”

61. tümcedeki ‘‘mavi bir kuş’’ sözcük grubu, 77. tümcede ‘‘o kuş’’ , 82. tümcede ‘‘bizim mavi kuş’’, 87. tümcede ‘‘kitap kuşumu kapan kuş’’ Şeklinde ayrıntılı anlatılmıştır.

3. 3. 2. 1. 3. Metindeki Bağıntı ğeleri

Metinde geçen bağıntı öğeleri ve işlevleri metinden alıntılanarak aşağıda gösterilmiştir.

- **Ben de** günaydın dedim sabaha ve anneme: "Günaydın sabah, günaydın kuşlar, günaydın anne (4)! (sürerlik)
- **O sırada** onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum (6). **Ve** bunu gözlerindeki ışıktan gördüm (7). (karşıtlık - birlik)
- **Sonra da** hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum (9). (zaman)
- **Ama** benimki biraz sağa sola kıvrılıyor (13). Olsun! **Sonunda** nasıl olsa ben de varıyorum okuluma (14). (karşıtlık - sürerlilik)
- **Bir de** adımlarımı hoplayarak, sekerek atıyorum (16). (sürerlik)
- **Az sonra** köşeyi döneceğim (19). (zaman)
- **Ama** gözlerim yine de iki katlı ahşap evde (30). (karşıtlık)
- **Hatta** kalemlerimin tıkırtısını bile duymaz oldum (41).(karşılaştırma)
- **Sonra da** elleriyle arkasında sakladığı, yeni çıkan masal kitabını pencereden atıverdi (50). (zaman)
- **İşte** ne olduysa o sıra oldu (60)! (sonuç)
- **Ama** beni dinlemedi (69). (karşıtlık)
- **Sonra** boş ellerimi dualarla doldurdum:
- Lütfen Allah'ım, onu bana geri getirsin, lütfen (73)! (zaman)
- **Sonra da** bana: - zlme sen, dedi (75). (zaman)

- **Ama** bizim mavi kuş ortalıkta pek görünmüyordu (82). (karşıtlık)
- **Ama** biz hâlâ göklere bakıyorduk (84). (karşıtlık)
- **Sonra da**, yavaşça avuçlarıma konuverdi (90). (zaman)
- **Az sonra** kitap kuşumu kapan kuş, gökyüzünde tekrar beliriverdi (87). **Ardından da** ağzını açıp kitap kuşumu salıverdi (88). (zaman - sürerlik)

Metinde geçen bağıntı öğeleri tümceler arası bağdaşıklığı sağlayarak izleğin çizgisel gelişimine katkıda bulunmuştur.

3. 3. 2. 1. 4. Metinde Yinelenen Öğeler

Kısa öyküde oluşturucu öğeler aynı sözcüğün yinelenmesi şeklinde veya başka dilsel yapıların içinde geçer.

- Metnin genelinde “kuş” sözcüğü 31 kez geçer, bu kuşları yazar “kitap kuşu” ve “mavi kuş” diye ikiye ayırır çocuğun masal kitabını benzettiği ve adını koyduğu “kitap kuşu” 15 kez geçer, bir de çocuğun benzetmelerinde kullandığı, gökyüzünde gördüğü, kitap kuşunu kaçıran “mavi kuş” 16 da kez geçer.
- “Günaydın” sözcüğü toplam 8 kez yinelenir. Sabahı çağrıştıran bir sözcük olan “günaydın” sözcüğü, metinde “selamlama, karşılama, sevinç gösterisi” işlevleriyle kullanılmıştır.
- “Okul” sözcüğü toplam 6 kez yinelenir. “Okula hazırlanma, okul eşyası, okul çantası, okul arkadaşı” sözcük grupları içinde geçerek sözcüğün kavram alanını belirler.

- “Yazar Teyze” sözcük grubu 7 kez yinelenir. “ güler yüzlü yazar teyze ve yazar teyze” biçiminde yinelenen sözcük grubu metnin ikinci öznesine aittir. Bu durumda sözcük grubunun metni bağdaşık kılma işlevi olduğu söylenebilir.
- “masal” sözcüğü 7 kez, “kitap” sözcüğü 24 kez yinelenir. Metinde genellikle masal ve kitap sözcükleri bir arada kullanılmıştır. Kitap sözcüğü, izleği zihinde canlı tutmak amacıyla bu kadar sık tekrarlanmış olabilir.

3. 2. 2. 2 “Kitap Kuşum Uçuverdi” Metninin Tutarlılık Görünümleri

3. 3. 2. 2. 1. Karşılaştırma

Metnin derin yapısında tutarlılığı sağlamak amacıyla yapılan karşılaştırmalara aşağıda yer verilmiştir.

4. paragraf: “Okul yolu düz gidermiş (12). Ama benimki biraz sağa sola kıvrılıyor(13). Olsun! Sonunda nasıl olsa ben de varıyorum okuluma (14).” Okul yolu konusunda bir karşılaştırma yapan yazar aslında çocukların bildiği bir şarkıya gönderimde bulunur o şarkıda “okul yolu düz gider” nakaratı vardır buradan hareketle öykü öznesi kendi yoluyla“biraz eğri” karşılaştırmasında bulunur. Bu karşılaştırmada okurun eğlenmesi beklenir, çünkü bir ironi yapılmış olduğu görülmektedir.

11. paragraf: “Ardından, olanca gücümle bağırdım kuşa (64): - Hey, getir onu buraya (65)! Kitap okumak, masal dinlemek, hayal kurmak senin neyine (66)? Sen göklerde uçarken, kanatlarını açmış gezerken, kitap okumadan da hayal kurabilirsin, dedim (67). Ya biz çocuklar olur muyuz kitapsız, olur muyuz masalsız (68)?” Burada kuşlar ve çocuklar arasında karşılaştırma yapılarak çocukların masalı, kitabı çok sevdiği söylenir. Karşılaştırma sayesinde kitabın, çocuklara hayal kurmayı öğrettiği iletisi bağlamdan çıkarılır.

3. 3. 2. 2. 2. Örneklendirme - Özelleştirme

Metinde örneklendirme ve özelleştirme sınırlı sayıda bulunur. Metinde geçen “heyecan” sözcüğü şekere benzetilmiş, böylece sevinç durumlarında yaşanan heyecana özelleştirilmiştir.

13. paragrafta kuşların örneklendirildiğini görürüz: “Hızlı uçan yavaş uçan, büyük kuşlar, küçük kuşlar (80)... Göklerde kuş bayramı vardı sanki (81).”

3. 3. 2. 2. 3. Genelleştirme

Metinde yer alan genelleştirilmiş yargılar aşağıda gösterilmiştir.

9. paragraf: “Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencerede dört gözle yollarımı gözlerdi (56). Yazılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi (57). Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi (58).” Metni tutarlı kılmak amacıyla öyküdeki yazarın diğer yazarlarda olduğu gibi çocukların gönül dünyasına girdiği gibi bir genelleme yapılır.

11. paragraf: “Kitap okumak, masal dinlemek, hayal kurmak senin neyine (66)? Sen göklerde uçarken, kanatlarını açmış gezerken, kitap okumadan da hayal kurabilirsin, dedim (67). Ya biz çocuklar olur muyuz kitapsız, olur muyuz masalsız (68)?” Öykü öznesi çocuk üzerinden tüm çocuklara bir genelleme yapıldığı görülür.

3. 3. 2. 2. 4. Neden - Sonuç İlişkisi

Metinde karşılaşılan neden - sonuç ilişkileri izleği benimsetmeye ve anlamı tutarlı kılmaya yöneliktir.

- “Sonra da hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum (9).” (Hazırlanmasının nedeni okula gitmesi)
- “Kitap kuşum ellerime konmadan tekrar göğe havalanıverdi; çünkü mavi bir kuş, kitap kuşumu kapmıştı (61).” (Kitabının eline konmamasının nedeni mavi kuşun onu kaçırmaması)

- “Sonra boş ellerimi dualarla doldurdum:
 - Lütfen Allah'ım, onu bana geri getirsin, lütfen (73)!

Yazar teyze de bu duaya "Âmin" dedi (74).” (Dua etmesinin nedeni kuşunu geri getirebilecek tek kişinin Allah olduğuna inanması)
- “Nereden bildin, kitabımı geri getireceğini, dedim (91).
O da saçlarımı okşayarak:
 - Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı, dedi (92).” (Kuşun kitabı geri getirmesinin nedeni kitapta başkalarından izinsiz bir şey alınmamasını öğütleyen bir masalın olması)

3. 3. 3. “Kitap Kuşum Uçuverdi” Metninin Yorumlanması

“Kitap Kuşum Uçuverdi” metninin izleği: kitaplar ve masallar olmadan çocuklar hayal kuramaz. Yazar bu izlek doğrultusunda öykü öznesini konuşturmuştur: “Ya biz çocuklar olur muyuz kitapsız, olur muyuz masalsız (68)?” Öykü öznesi iç ve karşılıklı konuşmalarla öykünün dilini araç olarak kullanmaktadır.

Öyküde başkişinin çocuk olmasının nedeni, okur kitlesinin çocuk olması ve iletilmek istenen izleğin çocuklara yönelik olmasıdır. Bu kişi diğer çocuklara kitaplara olan sevgisiyle örnek olabilecek düzeydedir. “Yazar teyze” adındaki kişi ise çocuklar için güzel kitaplar yazan, onların iyiliğini isteyen biri olarak karşımıza çıkar.

Metnin kısa olması tutarlılığı açısından bir sorun yaratmaz. Metinde dil ekonomisi adına aynı zamanda bağdaşıklığı sağlamak için artgönderimlere sık yer verilmiştir. Özellikle adil kullanılarak yapılan yoğun gönderimler metni tutarlı kılmıştır. Ancak “kitap kuşu” sözcük grubunun sık tekrar edilmesi okuru sıkar, izleğe ulaşmaya çalışan okuru yorar.

Nurefşan Çağlaroğlu'nun öyküsünde kişilerin dil kullanımı gündelik ve duygusal dil biçimlerinden oluşmaktadır. Yarım bırakılmış tunceler, soru tunceleri, gündelik dil kullanımını yansıtan diyaloglar, yinelenen sözcükler gündelik dil kullanımına aittir. Öyküde yazım yanlışlarına rastlanılmamakla birlikte birkaç yerde mantık hatasına rastlanılmıştır.

“İşte yine pencerede, güler yüzlü yazar teyze (37). (...)Süzüldü büyük bir nazla iki kanadını açarak, uçan kitap kuşum (88). Sonra da, yavaşça avuçlarıma konuverdi (89). Yazar teyzenin gözlerinin tam içine gülümseyerek baktım (90):

- Nereden bildin, kitabımı geri getireceğini, dedim (91).

O da saçlarımı okşayarak

- Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı, dedi (92). ”

6. paragrafta pencerede olduğu söylenen “Yazar Teyze” son paragrafta çocuğun saçını okşayarak ona öğütte bulunur. Yazar Teyze'nin çocuğun saçını okşayabilmesi için pencerede değil çocuğun yanında olması gerekir.

3. 4. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” Metninin Bulguları ve Yorumu

3. 4. 1. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” Metninin Betimlenmesi

“Atatürk ve Onun Büyük Eseri”, Atatürk'ün yaşamı ve onun eseri olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma sürecinin anlatıldığı metin, ders kitabında okutulmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir komisyon (2008:106-107) tarafından biyografi türünde yazılmıştır.

Metin türlerine göre öğretici sayılan “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metninde, öğreticilik işlevi metnin ilk tuncesinden itibaren başlar. Yazarlar biyografîyi anlatmadan

önce ders verme, öğretme amacını ön plana çıkarır: “Sevgili çocuklar, sizlere Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ten ve Türkiye Cumhuriyeti’nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz.” Öğretici metinler okurun bilmediği düşünülen bir konuda, onu bilgilendirmek ve bu bilgilere göre davranmasını istemek için hazırlanır. İncelediğimiz metinde: “Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuruncaya kadar çok çalışmış bu nedenle gençler Atatürk’ün eseri Türkiye Cumhuriyeti’ni koruyarak ileriye taşımak zorundadır.” düşüncesi okura benimsetilmek istenir. Metnin izleğini oluşturan bu düşüncüyü geliştirmek için metin boyunca açıklayıcı, kanıtlayıcı, betimleyici anlatımlar kullanılır.

“Mustafa’nın doğduğu şehir Selanik o zamanlar Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasındaki büyük liman şehirlerinden biriydi (4). İşte küçük Mustafa Selanik’teki üç katlı pembe boyalı bir evde doğmuştu (5).” (betimleyici anlatım)

“Mustafa’nın çocukluğuna denk gelen yıllarda uzun yıllar farklı devletlerle savaşmak zorunda kalmak Osmanlı devletini ekonomik bakımdan zayıf düşürmüştü. Milletimiz de bu durumdan etkilenerek bir yandan fakirlikle mücadele ediyor, bir yandan da bozulan moralini düzeltmeye çalışıyordu.” (açıklayıcı anlatım)

“Askerlerimize verdiği “ Ben size taarruzu emretmiyorum ölmeyi emrediyorum!” emri, bu savaşlarda büyük bir zaferin kazanılmasında önemli bir adım oldu.” (örnekleyici anlatım)

Atatürk’ün çocukluğu, gençliği ve askerliğinin baskın olarak işlendiği bu metinde anlatı öznesi komisyon olarak verilen yazarlardır. Metinde bir grup yazarın metni kaleme aldığı okur tarafından anlaşılır: “Sevgili çocuklar, sizlere Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ten ve Türkiye Cumhuriyeti’nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz.” Verilen tümcenin kişi kipliğinde işi yapanın 1. çoğul kişi olduğunu görürüz. Metni kaleme alan yazarlar, tarihsel bir süreci belirli bir sıra düzene göre kaleme

alır. Atatürk'ün zor şartlarda geçen çocukluğu, askerliğe olan düşkünlüğünün anlaşıldığı lise dönemleri, askeri başarısını gösterdiği savaşlar, Kurtuluş savaşında gösterdiği kararlılık, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurma çabaları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği konusundaki beklentileri bir gözetilerek verilmiştir.

Metin aynı zamanda bir başka metin de içerir. Metin içerisinde metin vardır. Birinci metin anlatıcı öznesi tarafından belirli bir kitle karşısında konuşma havası verilerek yazılmıştır. İkinci metin ise tarihsel gerçekliği göstermek için anı niteliğinde yazılmıştır. Burada anlatıcı üçüncü kişinin ağzından konuşarak Atatürk ve Kurtuluş mücadelesinden söz eder.

3. 4. 2. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” Metninin Çözümlemesi

“Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metni başlangıç (giriş), gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Metin 17 paragraftan, 72 tümceden ve 859 sözcükten oluşmaktadır.

Başlangıç (Giriş):

1. paragraf: 1. tümcede metnin izleği konusunda okur bilgilendirilir: “Sevgili çocuklar, sizlere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten ve Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz (1).”

Gelişme:

2. paragraf: 2. – 5. tümcelerde Atatürk'ün doğum yeri Selanik' teki evinden ve Selanik'in Osmanlı Devleti zamanındaki öneminden söz edilir. 3. Paragraf: 6. – 8. tümceler Atatürk'ün annesi ve babasının mesleğini, annesinin oğlunu ne kadar sevdiğini içerir. 4. Paragraf: 9. – 11. tümceler Osmanlı Devleti, Atatürk'ün çocukluk yıllarında ekonomik bakımdan zor durumdadır ve halk fakirlikle mücadele etmektedir. Burada yazarlar, okura dönemin şairleri ve yazarlarının eserlerinde bu zor zamanların ayrıntılı anlatıldığı

bilgisini verir. 5. Paragraf: 12. – 16. tümceler Atatürk’ün okul çağına gelerek annesinin isteği üzerine babası tarafında mahalle mektebine yani Şemsi Efendi okuluna yazdırılır. Atatürk bu okula yazdırıldıktan sonra eğitime istekli bir ocuk olarak eğitimine devam eder. 6. paragraf: 17. – 20. tümceler Atatürk, babasının vefatı nedeniyle çok zgndr aynı zamanda okulunu bırakarak annesi ve ablasıyla dayısının çiftliğine yerleşirler.

7. paragraf: 21. – 26. tümceler Atatürk’ün dayısının iftliğinde mutlu olmadığını, tala beklemek yerine okula gitmesi gerektiğini vurgular. Annesi teyzesinden Atatürk’ yanına almasını ister ve Atatürk teyzesinin yanına okumaya gider. 8. paragraf: 27. – 39. tümceler Atatürk yarım kalan öğrenim hayatına devam eder ve başarılı olması, aynı zamanda askerliğe olan tutkusu nedeniyle Askeri Rüştiye’ye girer. Askeri Rüştiye’deki Matematik ğretmeni onunla aynı adı taşıdığını söyleyerek adının yanına “Kemal” adını koyar. Bu tarihten sonra adı Mustafa Kemal olur. Rüştiye’yi başarıyla bitiren Atatürk askeri liseyi de başarıyla tamamlar. Harp okulundan 1902 teğmen rütbesiyle mezun olur. 9. paragraf: 40. 43. tümceler Atatürk’n Trablusgarp ve Çanakkale Savaşı’ndaki başarısına yer verir. 10. paragraf: 44. Tümcede Atatürk’ün savaşlarda gösterdiği başarısından dolayı Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı’na getirilişini anlatır. 11. paragraf: 45. – 49. tümceler Anadolu’nun işgali sonucunda fakir ve zor durumda olan Türk halkına, Atatürk yürekte inandır çünkü Türk halkı bağımsızlığını o güne kadar elden bırakmamıştır. 12. paragraf: 51. - 55. tümceler 19 Mayıs’ta Atatürk kurtuluş mücadelesini başlatmak üzere Samsun’ a çıkar. Oradan Amasya, Erzurum ve Sivas’a geçerek kongreler düzenler. 13. paragraf: 56. 57. tümceler Millet in yaşadığı savaştan kurtulabilmesini milletin gerçekleştireceğine inanan Atatürk 1920’de TBMM’yi açar. 14. paragraf: 58. – 61. tümceler kurtuluş savaşını gerçekleştirecek yerel glerin yetersiz olduğuna karar veren TBMM düzenli orduyu kurar. Düzenli ordu sayesinde son ve kesin zafer Başkomutanlık Meydan Savaşı

kazandı. 15. paragraf: 62. – 66. tümceler Kurtuluş savaşının henüz bitmediğini bundan sonra başladığı belirten tümcelerde cumhuriyetin ilanı ve yapılan inkılâpları anlatır. 16. paragraf: 67. – 69. tümceler Atatürk'ün eseri Türkiye Cumhuriyeti'nin azimle ve kararlılıkla kurulur çünkü Atatürk'e göre Türk milleti her şeyin en iyisine layıktır.

Sonuç:

17. paragraf: 69. - 72. tümceler metin yazarlarının (okura) gençlere seslenerek onların zor şartlar altında kurulan bir devletin çocukları olduğunu, bu nedenle üstlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiğini içerir.

3. 4. 2. 1. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

3. 4. 2. 1. 1. Metindeki Artgönderim İlişkileri

“Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metninde yer alan artgönderim türleri aşağıda bölümlenerek gösterilmiştir.

- **Adıl kullanımıyla artgönderim:**

1. tümcede “siz” adılı çocuklar yerine kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Sevgili çocuklar, sizlere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten ve Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz (1).”

2. tümce → 3. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Atatürk 1881 yılında Selanik'te dünyaya geldi (2). Ona, Mustafa ismini verdiler(3).”

2. tümcedeki “Atatürk” adına 3. Tümcedeki “ona” adıla gönderimde bulunur.

5. tümce → 8. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“İşte küçük Mustafa Selanik'teki üç katlı pembe boyalı bir evde doğmuştu (5). Ø

Babası Ali Rıza Efendi, dürüst ve çalışkan bir insandı (6). Ø Evini gümrük memurluğundan kazandığı maaşla geçindiriyordu (7). Ø Annesi Zübeyde Hanım ise Mustafa'nın üstüne titreyen iyi kalpli bir kadındı (8).”

5. tümcede “Mustafa” olarak verilen ad 6. ve 8. Tümcede gizli “onun” adıyla yinelenmiştir. 6. tümcedeki “Ali Rıza Efendi” ad grubu da 7. tümcedeki gizli “o” adıyla yinelenmiştir.

18. tümce → 20. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Mustafa çok üzgündü(18). Ø Hem babasını kaybetmiş hem de okulundan ayrılmıştı (19). Ø Annesi ve kardeşi Makbule'yle birlikte dayısının çiftliğine yerleştiler (20).”

18. tümcedeki “Mustafa” adı 19. ve 20. tümcede gizli “o, onun” adıyla yinelenmiştir.

21. tümce → 24. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Mustafa'nın aklı hep okulundaydı (21). Bu yüzden çiftlik hayatı onu hep mutsuz ediyordu (22). Tarla beklemek ona göre değildi (23). Annesi de Mustafa'nın bu haline çok üzülüyor, onun tekrar okula gidebilmesini çok istiyordu (24).”

21. tümcede geçen “Mustafa” adı 22. 23. 24. tümcede “onu, ona, onun” adlarıyla yinelenir.

27. tümce → 28. 30. 31. 34. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Mustafa Selanik'e döndükten sonra önce Şemsi Efendi Okulundaki yarım kalan öğrenimini tamamladı (27). Ø Ardından Mülkiye Rüştüyesine kaydoldu (28). (...) Bunun için Askeri Rüştüyeye gitmeye karar verdi (30). Tabii ki önce sınavda başarılı olmalıydı (31). (...) Bu okulda da başarısını devam ettirdi ve kısa bir süre içerisinde bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci oldu (34). ”

27. tümcedeki “Mustafa” adı 28. 30. 31. 34. tümcede gizli “o” adıyla yinelenir.

38.tümce → 39. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Askeri Rüştiyeyi üstün dereceyle bitiren Mustafa Kemal, on sekiz yaşındayken de Manastır Askeri İdadisinden mezun olup İstanbul da Harp Okuluna başladı (38). Ø Harp Okulundaki öğrenimini 1902 yılında tamamlayarak teğmen rütbesiyle askerlik hayatına adım attı (39).”

38. tümcedeki “ Mustafa Kemal” adı 39. tümcede gizli o adıyla yinelenir.

40. tümce → 41. 42. 43. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Mustafa Kemal’in 1911 yılında Trablusgarp’ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar iyi bir asker olduğunu gösteriyor, gelecekte Türk milletiyle kazanacağı zaferlerin de müjdecisi oluyordu (40). Ø 1915 yılındaki Çanakkale Savaşları’nda ise İtilaf Devletleri’ne Çanakkale’nin geçilemeyeceğini kahraman Türk askeriyle birlikte öğretiyordu (41). Ø Askerlerimize verdiği “ Ben size taarruzu emretmiyorum ölmeyi emrediyorum(42)!” emri, bu savaşlarda büyük bir zaferin kazanılmasında önemli bir adım oldu(43). (...) Mondros Antlaşması’nın ardından Anadolu’nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi onu derinden etkiledi(45). Fakat o yine de bir şeyden çok emindi (48). (...) Ø Bu amaçla 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’i ilan etti (65). Ve yeni kurulan bu devleti inkılâplarla daha ilerilere taşıdı (66).”

40. tümcedeki “Mustafa Kemal” adı 41. 42. 43. 45. 48. 65. 66. tümcelerde “o, onun, onu” adıyla yinelenmiş “Mustafa Kemal” adına artgönderimde bulunmuştur.

67. tümce → 79. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Atatürk Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni azmiyle, kararlılığıyla, , cesaretiyle inancıyla ve iradesiyle kurmayı başardı (67). Ø Kurduğu bu devleti, uğruna ömrünü adadığı Türk milletine hediye etti (68). Ø Çünkü çok sevdiği Türk milletinin her şeyin en iyisine layık olduğunu biliyordu (69).”

67. tümcede “Atatürk” adı 68. ve 69. tümcede gizli “o” adıyla yinelenmiştir.

70. tümce → 71. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Yüce Türk Milletinin Güzel Çocukları, Unutmayınız ki Türkiye Cumhuriyet’i Atatürk’ün önce sizlere emanetidir (70). Ø Şüphesiz azminiz, ahlakınız ve zekânızla, Türkiye Cumhuriyeti’ni geleceğin en parlak yıldızı haline getireceksiniz (71).”

70. tümcede verilen “Yüce Türk Milletinin Güzel Çocukları” ad grubu aynı tümcede siz adıyla yinelenirken 71. tümcede gizli “siz” adıyla yinelenmeye devam etmiştir.

- **Sözcüksel artgönderim:**

9. tümce → 11. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“Mustafa’nın çocukluğuna denk gelen yıllarda uzun yıllar farklı devletlerle savaşmak zorunda kalmak Osmanlı devletini ekonomik bakımdan zayıf düşürmüştü (9). Milletimiz de bu durumdan etkilenerek bir yandan fakirlikle mücadele ediyor, bir yandan da bozulan moralini düzeltmeye çalışıyordu (10). Türk milletinin çektığı bu sıkıntılar dönemin şair ve yazarlarının eserlerinde özellikle anlatılıyordu (11). ”

9. tümcedeki “savaş” sözcüğünün ardından onun arka alanında bulunan kavramlar kavram alanı ilişkisiyle bir arada kullanılır. Paragrafta geçen “ savaş, devlet, zayıf düşmek, moral bozukluğu, sıkıntı çekme” kavramları savaş sözcüğüne gönderimde bulunur. Bu kavramlar ve yapılan gönderimle okura metnin uzamı, Atatürk’ün çocuk yıllarındaki Osmanlı Devleti’nin durumu, benimsetilmeye çalışır.

12. tümce → 16. tümce arasında sözcüksel alan ilişkisiyle artgönderim yapılmıştır.

“Zaman su gibi akıp geçti ve küçük Mustafa büyüyüp okul çağına geldi (12). O günlerin geleneğine uygun olarak annesi Mustafa’nın mahalle mektebine gitmesini istiyordu (13). Mustafa yakınlarının başarı dilekleriyle mahalle mektebine başladı (14). Kısa bir süre sonra Mustafa, babasının isteğiyle Şemsi Efendi Okuluna devam etti (15). Mustafa’nın

küçük kalbindeki ilim öğrenme aşkı artık karşılığını buluyor, Mustafa her gün yeni bir şeyler öğreniyordu (16).”

12. tümcede “okul çağı” sözcük grubu kullanılmıştır. 13. tümcedeki “mahalle mektebi”, 14. tümcedeki “başarı dilekleri” 15. tümcedeki “Şemsi Efendi Okulu” 16. tümcedeki “ilim ve öğrenme” sözcük ve sözcük grupları “okul çağı” sözcük grubunun kavram alanına girer, dolaylı olarak gönderimde bulunur.

17. tümce → 19. tümce arasında sözcüksel alan ilişkisiyle artgönderim yapılmıştır.

“Ne yazık ki yedi yaşındayken babasının vefatı Mustafa’nın öğrenimini bir süreliğine de olsa kesintiye uğratacaktı (17). Mustafa çok üzgündü (18). Hem babasını kaybetmiş hem de okulundan ayrılmıştı (19).”

17. tümcede “vefat” sözcüğü kullanılmış ve 18. 19. tümcelerde onun kavram alanına giren “ne yazık ki, üzgün, kaybetmek” sözcükleriyle ölüm duygusu yansıtılmaya çalışılmıştır.

22. tümce → 23. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Bu yüzden çiftlik hayatı onu hep mutsuz ediyordu (22). Tarla beklemek ona göre değildi (23).”

22. tümcedeki “çiftlik” sözcüğüyle 23. tümcedeki “tarla” sözcükleri arasında sözcüksel alan bağı vardır. Bunlar bir arada kullanılarak çiftlikte yapılabilecek işler konusunda okur dolaylı olarak bilgilendirilir.

27. tümce → 39. tümce arasında sözcüksel alan ilişkisiyle yapılan artgönderim ilişkisi vardır.

“Mustafa Selanik’e döndükten sonra önce Şemsi Efendi Okulundaki yarım kalan öğrenimini tamamladı (27). Ardından Mülkiye Rüştîyesine kaydoldu (28). (...) Tabii ki

önce sınavda başarılı olmalıydı (31). Mustafa çok çalışarak sınavda başarılı oldu ve Askeri Rüştiyeye girdi (32). Böylesi azimli ve kararlı bir insan neyi başaramazdı ki (33)? Bu okulda da başarısını devam ettirdi ve kısa bir süre içerisinde bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci oldu (34). Bu okuldaki matematik öğretmeni “Oğlum senin adın da Mustafa benim adım da Mustafa (35). Sana Kemal ismini de verelim (36).” Dedi (37). (...) Askeri Rüştiyeyi üstün dereceyle bitiren Mustafa Kemal, on sekiz yaşındayken de Manastır Askeri İdadisinden mezun olup İstanbul’da Harp Okuluna başladı (38). Harp Okulundaki öğrenimini 1902 yılında tamamlayarak teğmen rütbesiyle askerlik hayatına adım attı (39). ”

27. tümcede “öğrenim” kavramı kullanılmıştır. 28. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. tümcelerdeki “ kaydolmak, sınav, başarı, çalışmak, azim ve kararlılık, okul, öğretmen, arkadaş, öğrenci, matematik öğretmeni, rüştiye, üstün derece, idadi” sözcükler “öğrenim” kavramının alanına girerek artgönderimde bulunur.

40. tümce → 43. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Mustafa Kemal’in 1911 yılında Trablusgarp’ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar iyi bir asker olduğunu gösteriyor, gelecekte Türk milletiyle kazanacağı zaferlerin de müjdecisi oluyordu (40). 1915 yılındaki Çanakkale Savaşları’nda ise İtilaf Devletleri’ne Çanakkale’nin geçilemeyeceğini kahraman Türk askeriyle birlikte öğretiyordu (41). Askerlerimize verdiği “ Ben size taarruzu emretmiyorum ölmeyi emrediyorum (42)!” emri, bu savaşlarda büyük bir zaferin kazanılmasında önemli bir adım oldu (43).”

40. tümcede “zafer ve asker” sözcükleriyle Atatürk’ün askeri kişiliğine gönderimde bulunur. 41. 42. 43. tümcelerde geçen “millet, savaş, devlet, kahraman, taarruz, ölüm, emir” sözcükleri de asker sözcüğüne kavram alanı ilgisiyle gönderimde bulunur.

45. tümce → 49. Tümce arasında sözcüksel alan ilgisiyle artgönderim yapılmıştır.

“Mondros Antlaşması’nın ardından Anadolu’nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi onu derinden etkiledi(45). Yüzlerce yıllık Türk yurdu ve hiçbir zaman sekteye uğramamış Türk bağımsızlığı tehlikedeydi (46). (...) Türk milleti her zaman hür kalmayı başarmıştı (49).”

45. tümcede işgal sözcüğüne 46. tümcedeki “bağımsızlık”, 47. tümcedeki “hür” sözcüğü gönderimde bulunur. Bağımsızlık ve hür sözcükleri eş anlamlılık ilgisiyle bir arada bulunarak işgal sözcüğünün kavram alanına girer.

51. tümce → 61. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktığında aklında tek bir düşünce vardı: Kurtuluş mücadelesini başlatarak çok sevdiği vatanından düşmanları atmak (51). Bu mücadelede en kuvvetli silahın Türk milletindeki bağımsızlık aşkı olduğunu biliyordu (52). 22 Haziran 1919’da Amasya’da sarf ettiği: “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır (53).” sözleriyle Kurtuluş mücadelesinin ateşini yakmayı başardı (54). Mustafa Kemal ve kendisiyle aynı duyguyu paylaşan vatanseverler, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde vatanımızın, milletimizin kurtuluşu için takip edilecek yolu belirlediler (55).

Mustafa Kemal Anadolu’yu düşman işgalinden kurtaracak, milletimizin çektiği sıkıntıları bitirecek gücün milletin kendisi olduğunu bildiği için 23 Nisan 1920’de yurdun dört bir yanından seçilen milletvekilleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ni açtı (56). TBMM’nin açılması milletimizi yönetimde söz sahibi kılarken Mustafa Kemal’e ve bağımsızlık mücadelemize de büyük güç verdi (57).

Kurtuluş mücadelesinin gerçek gücünü kazanması için acilen düzenli bir orduya ihtiyacımız vardı (58). Her ne kadar Kuvayımilliyeye adı verilen bölgesel direnış

birlikleri bağımsızlığımız için mücadele ediyorsa da bu, yeterli olmuyordu (59). TBMM ‘nin kurduğu düzenli orduyla birçok zaferin altına imza atıldı (60). Düşmanlara karşı son ve kesin zafer Mustafa Kemal’in başkomutanlığında Başkomutanlık Meydan Savaşı ile kazanıldı (61). ”

51. tümcede “kurtuluş mücadelesi” kullanılmıştır. Bu mücadeleyi okurun zihninde canlandırabilmek için 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. tümcelerde “vatan, düşman, mücadele, kuvvet, silah, millet bağımsızlık, vatansever, kurtuluş, düşman işgali, kurtarmak, güç, milletvekili, ordu, direniş, zafer, başkomutanlık, kazanmak” sözcükleri sözcüksel alan bağıyla bir arada kullanılmıştır.

63. tümce → 66. Tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Yeni ve modern bir devletin temellerinin atılması için çok çalışmak gerekiyordu (63). Yapılacak ilk iş devletin yönetim şeklini değiştirmektir (64). Bu amaçla 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’i ilan etti (65). Ve yeni kurulan bu devleti inkılâplarla daha ilerilere taşıdı(66).”

63. tümcede “yenilik ve devlet” sözcüklerinin kullanılmasının ardından 64. tümcede “devlet ve yönetim şekli” , 65. tümcede bir yönetim şekli olan “cumhuriyet” 66. tümcede “kurulma ve inkılâp” sözcükleri kavram ağı ilgisiyle bir arada kullanılmıştır.

- **Belirteçle yapılan artgönderim:**

2. tümce → 4. Tümce arasında zaman belirteci kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Atatürk 1881 yılında Selanik’te dünyaya geldi (2). Ona, Mustafa ismini verdiler (3). Mustafa’nın doğduğu şehir Selanik o zamanlar Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasındaki büyük liman şehirlerinden biriydi (4).”

2. tümcede geçen “1881 yıl”ına, 4. tümcedeki “o zamanlar” belirteci gönderimde bulunurken bu dilin ekonomik kullanıldığını da gösterir.

21. tümce → 22. tümce arasında belirteçle artgönderim yapılmıştır.

“Mustafa’nın aklı hep okulundaydı (21). Bu yüzden çiftlik hayatı onu hep mutsuz ediyordu (22).”

22. tümcede “bu yüzden” belirtecinin kullanılması 21. tümcedeki Mustafa’nın durumuna gönderimde bulunarak yeni tümceye bağlantı sağlamaktır.

3. 4. 2. 1. 2. Metindeki Öngönderim İlişkileri

2. tümce → 5. tümce arasında sözcükler aracılığıyla öngönderim yapılmıştır.

“Atatürk 1881 yılında Selanik’te dünyaya geldi (2). (...) Mustafa’nın doğduğu şehir Selanik o zamanlar Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasındaki büyük liman şehirlerinden biriydi(4). İşte küçük Mustafa Selanik’teki üç katlı pembe boyalı bir evde doğmuştu (5).”

2. tümcedeki “Selanik” adı 4. tümcede “Mustafa’nın doğduğu şehir Selanik, Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasındaki büyük liman şehirlerinden biriydi” 5. tümcede “Selanik’teki üç katlı pembe boyalı bir evde” Selanik’in neresi olduğu, nerede yer aldığı bilgisi verilerek açıklama yoluna gidilerek öngönderim yapılmıştır.

14. tümce → 15. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Mustafa yakınlarının başarı dilekleriyle mahalle mektebine başladı (14). Mustafa, babasının isteğiyle Şemsi Efendi Okuluna devam etti (15).”

14. tümcedeki “mahalle mektebi” 15. Tümcede “Şemsi Efendi Okulu” şeklinde geçer.

1. tümce → 26. 33. 34. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Sevgili çocuklar, sizlere Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ten ve Türkiye Cumhuriyeti’nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz (1). Böylelikle Türk milletini kurtaracak o dehanın yolu açılmış olacaktı (26). Böylesi kararlı ve azimli

bir insan neyi başaramazdı ki (33)? Bu okulda da başarısını devam ettirdi ve kısa bir süre içerisinde bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci oldu (34). Mustafa Kemal'in 1911 yılında Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar iyi bir asker olduğunu gösteriyor, gelecekte Türk milletiyle kazanacağı zaferlerin de müjdecisi oluyordu (40). ”

1. tümcede verilen “Mustafa Kemal Atatürk” 26. tümcede “Türk milletini kurtaracak deha” 33. tümcede “böylesi azimli ve kararlı bir insan” 34. tümcede “bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci” 40. tümcede “ne kadar iyi bir asker” olarak adlandırılmıştır.

64. tümce → 65. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“Yapılacak ilk iş devletin yönetim şeklini değiştirmektir (64). Bu amaçla 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'i ilan etti (65).”

64. tümcedeki “yönetim şekli” sözcük grubunu 65. tümcedeki “cumhuriyet” sözcüğü karşılar.

3. 4. 2. 1. 3. Metindeki Bağını Öğeleri

Metinde geçen bağını öğeleri ve işlevleri metinden alıntılanarak aşağıda gösterilmiştir.

- **İşte** küçük Mustafa Selanik'teki üç katlı pembe boyalı bir evde doğmuştu (5).
(sonuç)
- Milletimiz **de** bu durumdan etkilenerek **bir yandan** fakirlikle mücadele ediyor, **bir yandan da** bozulan moralini düzeltmeye çalışıyordu (10). (katkı - sürerlilik)
- **Kısa bir süre sonra** Mustafa, babasının isteğiyle Şemsi Efendi Okuluna devam etti (15). (zaman)
- **Hem** babasını kaybetmiş **hem de** okulundan ayrılmıştı (19). (birliktelik)
- **Bu yüzden** çiftlik hayatı onu hep mutsuz ediyordu (22). (sonuç)

- Annesi **de** Mustafa'nın bu haline çok üzüyor, onun tekrar okula gidebilmesini çok istiyordu (24). (katkı - sürerlik)
- **Bir müddet sonra** annesinin bu isteği gerçekleşecek, Mustafa teyzesinin daveti üzerine tekrar öğrenimine devam etmek **için** Selanik'e dönecekti (25). (zaman - amaç)
- **Böylelikle** Türk milletini kurtaracak o dehanın yolu açılmış olacaktı (26). (karşılaştırma)
- Mustafa Selanik'e döndükten **sonra önce** Şemsi Efendi Okulundaki yarım kalan öğrenimini tamamladı (27). (zaman)
- **Ardından** Mülkiye Rüştiyesine kaydoldu (28). (katkı - sürerlik)
- **Fakat** Mustafa'nın akli fikri asker olmaktaydı (29). (karşıtlık)
- **Bunun için** Askeri Rüştiyeye gitmeye karar verdi (30). (amaç)
- **Tabii ki önce** sınavda başarılı olmalıydı (31). (karşıtlık)
- Mustafa çok çalışarak sınavda başarılı oldu **ve** Askeri Rüştiyeye girdi (32). (katkı - sürerlik)
- Bu okulda **da** başarısını devam ettirdi ve kısa bir süre içerisinde bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci oldu (34). (katkı - sürerlik)
- **O günden sonra** adı Mustafa Kemal oldu (37). (zaman)
- Mustafa Kemal'in 1911 yılında Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar iyi bir asker olduğunu gösteriyor, gelecekte Türk milletiyle kazanacağı zaferlerin **de** müjdecisi oluyordu (40). (katkı- sürerlilik)
- Dünya Savaşı'nın sonunda İtilaf Devletleri'yle Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan **sonra** Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na getirildi (44). (zaman)

- Mondros Antlaşması'nın **ardından** Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi onu derinden etkiledi (45). (zaman)
- **Üstelik** fakirlik, imkânsızlık milletimizin belini büküyordu (47). (karşıtlık)
- **Fakat** o yine de bir şeyden çok emindi (48). (karşıtlık)
- Bütün olumsuz şartlara rağmen bunu şimdi **de** başaracaktı (50). (katkı - sürerlilik)
- Mustafa Kemal ve kendisiyle aynı duyguyu paylaşan vatanseverler, Erzurum **ve** Sivas Kongrelerinde vatanımızın, milletimizin kurtuluşu için takip edilecek yolu belirlediler (55). (katkı - sürerlilik)
- Mustafa Kemal Anadolu'yu düşman işgalinden kurtaracak, milletimizin çektiği sıkıntıları bitirecek gücün milletin kendisi olduğunu bildiği **için** 23 Nisan 1920'de yurdun dört bir yanından seçilen milletvekilleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ni açtı (56). (amaç)
- Düşmanlara karşı son **ve** kesin zafer Mustafa Kemal'in başkomutanlığında Başkomutanlık Meydan Savaşı ile kazanıldı (61). (katkı - sürerlilik)
- **Onun için** asıl mücadele **bundan sonra** başlıyordu (62). (amaç - zaman)
- Yeni ve modern bir devletin temellerinin atılması **için** çok çalışmak gerekiyordu (63). (amaç)
- **Bu amaçla** 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'i ilan etti (65). (amaç)
- **Ve** yeni kurulan bu devleti inkılaplarla daha ilerilere taşıdı (66). (katkı - sürerlilik)
- Atatürk Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni azmiyle, kararlılığıyla, , cesaretiyle inancıyla **ve** iradesiyle kurmayı başardı (67). (katkı - sürerlilik)
- **Çünkü** çok sevdiği Türk milletinin her şeyin en iyisine layık olduğunu biliyordu (69). (neden)

- Kurduğu bu devleti, uğruna ömrünü adadığı Türk milletine hediye etti(68).
Çünkü çok sevdiği Türk milletinin her şeyin en iyisine layık olduğunu biliyordu (69).
- **Şüphesiz** azminiz, ahlakınız ve zekânızla, Türkiye Cumhuriyeti’ni geleceğin en parlak yıldızı haline getireceksiniz (71). (sonuç)
- Bunu yaparken **de** muhakkak sizin bugünlere ulaşmanızı sağlayan Atatürk’ün **ve** bütün şehitlerimizin aziz hatırasına hep saygı göstereceksiniz (72). (birliktelik)

Metinde geçen bağıntı öğelerine dikkat edildiğinde tümceler arası bağıntı öğeleri metnin izleğine göre işlev bakımından da ilerlemektedir. Metnin başlarında metni geliştirme amacıyla çoğunlukla katkı, birliktelik ve zaman bağıntılayanları kullanılırken sonlarına doğru neden sonuç, amaç bağıntılayanlarının sayısında artış gözlenir.

3. 4. 2. 1. 4. Metinde Yinelenen Öğeler

Biyografi türünde yazılan “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metninin oluşturucu ögesi Atatürk’tür. Atatürk’ün adı “Mustafa, Mustafa Kemal, Mustafa Kemal Atatürk” biçimleriyle 35 kez kullanılmıştır.

“Türk milleti” sözcük grubu 9 kez yinelenir. “Türk milleti” 6 kez olduğu gibi yinelenirken 3 kez ad takımı içerisinde geçer. “Türk milletindeki bağımsızlık aşkı (52), uğruna ömrünü adadığı Türk milleti (68), çok sevdiği Türk milleti (69)” ad takımlarının yinelenmesi metin içerisinde tümceler arası bağıntıyı sağlamaktadır.

“Asker” sözcüğü 9 kez yinelenir. Sözcüğün metin içerisinde oluşturucu öge olmasının nedeni, metnin uzamına dolayısıyla savaş ortamına gönderimde bulunmasıdır.

Metinde yer alan diğer oluşturucu öğeler “savaş, millet, okul, başarı, devlet, cumhuriyet, ordu, inkılâp” sözcüklerinden oluşmaktadır. Metin izleğinde Atatürk’ün eseri Türkiye Cumhuriyeti’nin zorlu bir savaş sonucunda kurularak yönetim şeklinin değiştiği,

yeni bir devletin yeniliklere ihtiyacı olduğu verilir. İzleğin okur tarafından anlaşılması için bu oluşturucu öğeler metin sonuna kadar yinelenir.

3. 4. 2. 2. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” Metninin Tutarlılık Görünümleri

3. 4. 2. 2. 1 Karşılaştırma

Metnin derin yapısında tutarlılığı sağlamak amacıyla yapılan karşılaştırmalara aşağıda yer verilmiştir.

7. paragraf: “Annesi de Mustafa’nın bu haline çok üzüliyor, onun tekrar okula gidebilmesini çok istiyordu (24). Bir müddet sonra annesinin bu isteği gerçektelecek, Mustafa teyzesinin daveti üzerine tekrar öğrenimine devam etmek için Selanik’e dönecekti (25). **Böylelikle** Türk milletini kurtaracak o dehanın yolu açılmış olacaktı (26).”

Atatürk’ün okuldan uzaklaşıp dayısının çiftliğine yerleşmeleri sonucunda çiftlikte tarla bekleyen çocuk olacağına onun isteği gerçekteleştirilerek “Türk milletini kurtaracak deha” olması sağlanmıştir. Burada çiftlikteki çocuk ve okuldaki çocuk karşılaştırılır.

8. paragraf: “Ardından Mülkiye Rüştiyesine kaydoldu (28). **Fakat** Mustafa’nın akılı fikri asker olmaktaydı (29). Bunun için Askeri Rüştiyeye gitmeye karar verdi (30).” Bu tümcelerde Atatürk’ün gittiği okullar “Mülkiye - Askeri Rüştiye” arasında karşılaştırma yapılmıştır. Karşılaştırmanın nedeni Atatürk’ün asker olma isteğini gerçekteleştirebilmesi için askeri bir okula gitmesi gerektiğidir.

11. paragraf: “Üstelik fakirlik, imkânsızlık milletimizin belini büküyordu (47). **Fakat** o yine de bir şeyden çok emindi (48). Türk milleti her zaman hür kalmayı başarmıştı (49). Bütün olumsuz şartlara rağmen bunu şimdi de başaracaktı (50).” Osmanlı devletinin işgali sonucunda devlet fakir düşmüş bağımsızlığını yitirmek üzeredir buna karşı Türk milleti bağımsızlığını elden bırakmamak için savaşacaktır. Ülkenin durumu ve Türk milletinin mücadelecisi yapısı karşılaştırılmıştir.

3. 4. 2. 2. 2. Örneklendirme - Özelleştirme

Metinde geçen örneklendirme ve özelleştirme yapılarına aşağıda yer verilmiştir.

4. paragraf: “Milletimiz de bu durumdan etkilenerek bir yandan fakirlikle mücadele ediyor, bir yandan da bozulan moralini düzeltmeye çalışıyordu(10). Türk milletinin çektiği bu sıkıntılar dönemin şair ve yazarlarının eserlerinde özellikle anlatılıyordu (11).”

Osmanlı devletinin savaş döneminde geçirdiği sıkıntıların örneklerini okurun görebilmesi için 11. tümcede o dönemin yazar ve şairlerinin eserlerine bakılabileceği yer alır.

Dolayısıyla okur bu konudaki eserlere yönelecektir.

8. paragraf: “Böylesi kararlı ve azimli bir insan neyi başaramazdı ki (33)? Bu okulda da başarısını devam ettirdi ve kısa bir süre içerisinde bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci oldu (34). Bu okuldaki matematik öğretmeni “Oğlum senin adın da Mustafa benim adım da Mustafa (35). Sana Kemal ismini de verelim.” Dedi (36).

O günden sonra adı Mustafa Kemal oldu (37).” Atatürk’ün başarısını örneklendirmek için 35. 36. tümcelerde öğretmeni tarafından sevilen Atatürk’ün “Kemal” adını aldığı belirtilir.

9. paragraf: “1915 yılındaki Çanakkale Savaşları’nda ise İtilaf Devletleri’ne Çanakkale’nin geçilemeyeceğini kahraman Türk askerleriyle birlikte öğretiyordu (41). Askerlerimize verdiği “ Ben size taarruzu emretmiyorum ölmeyi emrediyorum (42)!” emri, bu savaşlarda büyük bir zaferin kazanılmasında önemli bir adım oldu(43).” Yazar, Çanakkale Savaşı’nın nasıl kazanıldığını anlatmak için Atatürk’ün 42. tümcedeki sözlerine yer verir.

12. paragraf: “Bu mücadelede en kuvvetli silahın Türk milletindeki bağımsızlık aşkı olduğunu biliyordu (52). 22 Haziran 1919’da Amasya’da sarf ettiği: “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır (53).” sözleriyle Kurtuluş mücadelesinin

ateşini yakmayı başardı (54).” Yazar anlatımını gerçekçi kılmak amacıyla Atatürk ‘ün sözlerine yer vererek okura örnekler sunmaktadır.

3. 4. 2. 2. 3. Genelleştirme

Metinde yer alan genelleştirilmiş yargılara aşağıda yer verilmiştir.

5. paragraf: “O günlerin geleneğine uygun olarak annesi Mustafa’nın mahalle mektebine gitmesini istiyordu (13).” Bu tümcede mahalle mektebinin o zaman koşullarında bir gelenek olduğu genellemesi yapılır.

8. paragraf: “Mustafa çok çalışarak sınavda başarılı oldu ve Askeri Rüştiyeye girdi (32). Böylesi kararlı ve azimli bir insan neyi başaramazdı ki (33)?” Yazar, Atatürk’ün çok çalışarak sınavda başarılı olmasını okura örneklendirerek, herkesin bu şekilde çalışması durumunda istediğini elde edebileceği genellemesi yapar.

15. paragraf: “Onun için asıl mücadele bundan sonra başlıyordu (62). Yeni ve modern bir devletin temellerinin atılması için çok çalışmak gerekiyordu(63). Yapılacak ilk iş devletin yönetim şeklini değiştirmektir (64).” 63. tümcede yeni bir devlet kurmak için çok çalışmak gerektiği genellemesi yapılmıştır.

3. 4. 2. 2. 4. Neden- Sonuç İlişkisi

Metinde karşılaşılan neden - sonuç ilişkileri, izleği benimsetmeye ve anlamı tutarlı kılmaya yöneliktir.

- “Mustafa’nın akli hep okulundaydı (21). **Bu yüzden** çiftlik hayatı onu hep mutsuz ediyordu (22).” (mutsuz olmasının sebebi aklının okulda olması)
- “Bir müddet sonra annesinin bu isteği gerçekleşecek, Mustafa teyzesinin daveti üzerine tekrar öğrenimine devam etmek **için** Selanik’e dönecekti (25).” (Selanik’e dönmesinin amacı yarım kalan öğrenimine devam etmek)

- “Fakat Mustafa’nın akli fikri asker olmaktaydı (29). **Bunun için** Askeri Rüştiyeye gitmeye karar verdi (30).” (Askeri Rüştiye’ye gitmesinin amacı asker olmayı istemesi)
- “Mustafa Kemal Anadolu’yu düşman işgalinden kurtaracak, milletimizin çektiği sıkıntıları bitirecek gücün millet kendisi olduğunu bildiği **için** 23 Nisan 1920’de yurdun dört bir yanından seçilen milletvekilleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ni açtı (56).” (TBMM’nin açılma amacı düşman işgalinden millet iradesiyle kurtulacağı düşüncesi)
- “Yeni ve modern bir devletin temellerinin atılması **için** çok çalışmak gerekiyordu (63).” (Çok çalışmanın amacı modern bir devlet kurmak)
- “Yeni ve modern bir devletin temellerinin atılması için çok çalışmak gerekiyordu(63). Yapılacak ilk iş devletin yönetim şeklini değiştirmektir (64). **Bu amaçla** 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’i ilan etti (65).” (Cumhuriyetin ilan edilmesinin amacı yönetim şeklini değiştirmektir)

3. 4. 3. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” Metninin Yorumlanması

“Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metni Atatürk’ün biyografisini ele alır. Biyografilerde izlek doğal olarak ele alınan kişinin etrafında oluşturulur. O kişinin hayatından kesitler alınarak sanatçı, siyasal, insancıl yönleri konusunda okur bilgilendirilir. Metinde Atatürk’ün çocukluğundaki öğrenme isteği, okuduğu okullar ve bu okullardaki çalışkanlığı, savaşlarda göstermiş olduğu askeri başarıları, Türkiye Cumhuriyeti’ni kurma çabaları, kurulan devletin yeniliklere ihtiyacı olduğunu bu nedenle yenilikler yaptığı ele alınır.

Atatürk’ün biyografisinden hareketle anlatım öznesi yazar, okura birtakım yönlendirmelerde bulunur. Bu yönlendirmelerde okurdan istenen Atatürk’ün eserine,

Türkiye Cumhuriyeti'ne, sahip çıkılması ve onun yüceltmesidir. Yazar bu isteğini metinde yer yer araya girerek dillendirir: “Türk milletinin çektiği bu sıkıntılar dönemin şair ve yazarlarının eserlerinde özellikle anlatılıyordu (11).” 11. tümcede dönemi anlamak için o dönemin yazar ve şairlerinin eserlerine göndermede bulunur, “Böylesi kararlı ve azimli bir insan neyi başaramazdı ki (33)?” 33. tümcede Atatürk örnek gösterilerek azim ve kararlılıkla çalışan insan başarılı olur önermesine yer verir. Metnin sonucunda gençlere seslenen yazar Atatürk'ün kişiliğinin örnek alınmasını ve eserine sahip çıkılması gerektiğini belirtir.

Yazar metin bağdaşıklığını korumak amacıyla artgönderimlere sıkça yer verir. Özellikle Atatürk'ün adının 36 defa geçmesi yazarı bazı yerlerde adıl kullanarak gönderimde bulunmaya yönlendirmiştir. Biyografilerde oluşturucu ögenin tek bir kişi olması doğaldır ancak neredeyse metnin kurulduğu tümce sayısı kadar “Atatürk” adının geçmesi gereksiz tekrara yol açmıştır. Bunun yanında yazar, Atatürk'ün yaptıklarının tümüne metinde yer veremediği için dış gönderimlere başvurarak okurun art alan bilgisini harekete geçirmesini sağlamıştır. Bu yönüyle metin bağdaşık ve tutarlıdır.

Yazarın dil kullanımını metnin türü ve konusu biçimlendirmiştir. Kimi yerlerde ölçünlü Türkiye Türkçesi kullanılırken, kimi tümcelerde Osmanlı Türkçesinden sözcüklere rastlanır. Bu durum okuru sıkmaz, aksine okur iki devletin geçişini dolaylı olarak hisseder.

Metinde yazım yanlışlarına sıkça rastlanır:

- “Kısa bir süre sonra Mustafa, babasının isteğiyle Şemsi Efendi Okuluna devam etti (15). ” (Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Mustafa Selanik'e döndükten sonra önce Şemsi Efendi Okulundaki yarım kalan öğrenimini tamamladı (27).” (Kesme imiyle ayrılmalı)

- “Ardından Mülkiye Rüştiyesine kaydoldu(28).” (Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Bunun için Askeri Rüştiyeye gitmeye karar verdi (30).” (Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Mustafa çok çalışarak sınavda başarılı oldu ve Askeri Rüştiyeye girdi (32).”
(Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Askeri Rüştiyeyi üstün dereceyle bitiren Mustafa Kemal, on sekiz yaşındayken de Manastır Askeri İdadisinden mezun olup İstanbul da Harp Okuluna başladı (38).” (Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Harp Okulundaki öğrenimini 1902 yılında tamamlayarak teğmen rütbesiyle askerlik hayatına adım attı (39).” (Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Mustafa Kemal ve kendisiyle aynı duyguyu paylaşan vatanseverler, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde vatanımızın, milletimizin kurtuluşu için takip edilecek yolu belirlediler (55).” (Kesme imiyle ayrılmalı)
- “Mustafa Kemal Anadolu’yu düşman işgalinden kurtaracak, milletimizin çektiği sıkıntıları bitirecek gücün milletin kendisi olduğunu bildiği için 23 Nisan 1920’de yurdun dört bir yanından seçilen milletvekilleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ni açtı (56).” (Kesme imiyle ayrılan –ni eki TBMM ‘yi karşılamaz)
- “Her ne kadar Kuvayimilliyeye adı verilen bölgesel direniş birlikleri bağımsızlığımız için mücadele ediyorsa da bu, yeterli olmuyordu (59).” (Kuvayimilliyeye ayrı yazılmalı)
- “Bu amaçla 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’i ilan etti (65).” (Cumhuriyet sözcüğü belirli bir ülkeyle birlikte verilmediği için büyük harfle yazılmayarak kesme imiyle ayrılmamalı)

Yazım yanlışlarının sıklığı metni anlamada bir sorun yaratmaz ancak okur kitlesi öğrenci olduğundan öğrenci her okuduğu metinde dolaylı öğrenmeler gerçekleştirir. Yanlış yazımlar yanlış öğrenmeye yol açabilir.

3. 5. “En İyi Arkadaş” Metninin Bulguları ve Yorumu

3. 5. 1. “En İyi Arkadaş” Metninin Betimlenmesi

“En İyi Arkadaş” metni, Hadi Besleyici (2008:83–85) tarafından yazılmış tiyatro türünde bir eserdir. Metin tipleri sınıflamasına göre tiyatro metinleri söyleşimsel metin tipi olarak adlandırılır. Bu tür metinler karşılıklı konuşmaya dayalı anlatım biçimlerini kullanır. İncelediğimiz metinde bir dede ve iki çocuktan oluşan oyuncu kadrosu metni oluşturan ve söyleşimi gerçekleştiren kişilerdir.

Metinde olay döngüsü üç kişi arasında gerçekleşir. Dede’yi kitaplığından yemeğe çağırmak için giden torunları dedeyle kitaplar üzerine konuşmaya başlar. Bir yerde bu başlangıç oyunun da başlangıcıdır. Murat can alıcı dönüşüm olarak adlandırabileceğimiz bir soru yöneltir: “Dünya güzel değil mi dedeciğim?” sorunun ardından dönüşümler yaşanır. Dede, Murat ve Gülseren’e kitapların iyi birer arkadaş olduğunu her seferinde sorulan soruya karşılık benimsetmeye çalışır.

Tiyatro türünün kendi özelliklerinden biri bu metinlerde anlatıcının olmamasıdır (Günay, 2007:268). “En iyi Arkadaş” metninde anlatıcı olmadığı gibi Dede, Murat, Gülseren, konuşmaları sırasında birer anlatıcı işlevi üstlenirler. Tiyatro türünün üç birlik kuralı (yer, zaman, eylem) çerçevesinden metne bakıldığında, metnin geçtiği yer ev içindeki bir kütüphane, zaman yemek saati (gün içinde hangi saat olduğu verilmemiş) eylem ise Dede’nin çocuklara kitabın en iyi arkadaş olduğunu öğretmesidir.

“En İyi Arkadaş” metninin izleksel yapısı kitabın insanlar için en iyi arkadaş olduğu düşüncesinin benimsetilmesinden oluşur. Kitabın en iyi arkadaş olmasını yazar

“Onları tanıyınca ne kadar zararsız, yararlı şeyler olduğunu göreceksiniz. (...) Çünkü kitap insan gerçekten hoş vakit geçirtir. Bazı kitaplar vardır insanı hem düşündürür hem de eğlendirir. Kitaplar kişinin bilgisini, görgüsünü artırarak insana büyük yararlar sağlar...” düşünceleriyle gerekçelendirir.

3. 5. 2. “En İyi Arkadaş” Metninin Çözümlemesi

“En İyi Arkadaş” metni tiyatro türünde yazıldığından metin bölümlemesi serim, düğüm, dönüşüm, çözüm olmak üzere dört kesitte yapılmıştır. Metindeki konuşmacıların tekrarlanan adları sayılmadığında metinde 1264 sözcük olduğu ve 173 tümce yer aldığı gözlenir.

Serim:

Olayın nerede geçtiğini Dede'nin yerini yazar metne başlamadan önce başında söyler: “(Bir kitaplık odası (a). Dolaplar, etajerler kitaplarla doludur (b). Köşede bir çalışma masası ve yanında birkaç koltuk bulunmaktadır (c). Bir dede bu koltuklardan birine oturmuş, kitap okumaktadır (ç). Bu sırada ayaklarının ucuna basarak, saygılı bir şekilde biri erkek, öteki kız, iki çocuk içeri girer (d).)” Burada metnin izleğinin ne olacağı yazar tarafından sezdirilir.

Dönüşüm:

4. tümce → 6. tümce arasında bir dönüşüm gerçekleşir:

“**Gülseren** – Annem babam sizi yemeğe bekliyorlar (4).

Dede – (Canı sıkılmış gibi) Yemek, yemek, yemek (5)! Başka şeyler düşündükleri yok şu insanların... (6)

Gülseren – Ama dedeciğim yemek yemeden nasıl yaşarız sonra (7)?

Dede – (Gülümseyerek) Haklısın tatlı kızım (8). Ama insanlar yemeği sevdikleri kadar okumayı, öğrenmeyi de sevmiş olsalardı dünya daha güzel olurdu sanırım (9).”

Gülseren ile kardeşi Murat dedesini yemeğe çağırarak için odasına giderler, Dede kitap okurken rahatsız edilmek istemediğini ses tonuna yansıtır, insanların yemekten başka bir şey düşünmediğini dile getirir. Gülseren soru sorarak yemeğe gidecekleri yerde konuşmayı bir anlamda öyküyü başlatır.

19. tümce → 27. Tümce arasında bir dönüşüm gerçekleşir:

“**Murat** – Dede (17)! Neden siz başkalarının dedeleri gibi sokağa kahveye, parka çıkmıyorsunuz (18)? Arkadaşlarınız yok mu sizin (19)?

Dede – (Gülümser) Arkadaşsız insan olur mu (20)? Benim de birçok arkadaşım var (21).

Beş on günde bir çıkar onlarla konuşurum (22). Bu da bana yeter (23).

Gülseren – Herhalde yalnızlığı çok seviyorsunuz (24).

Dede – Kim söyledi size yalnız olduğumu (25)?

Murat – Yalnız olduğunuzu her gün görüyoruz ya (26)!

Dede – Yanılıyorsunuz ben bu odada her gün yüzlerce arkadaşım ve dostumla vakit geçiriyorum (27). ”

Murat dedesine diğer insanlarla onu karşılaştırarak arkadaşı olup olmadığını sorar. Dedesi arkadaşlarının olduğunu söyler. Dede, yalnızlığını gideren asıl arkadaşlarının kitaplar olduğunu söyleyerek kitaplığa doğru yavaşlar.

47. ve 69. tümceler arasında kitapların konuştuğuyla ilgili soru cevaptan oluşan bir dönüşüm gerçekleşir.

Düğüm:

75. tümce → 89. Tümce arasında olayın düğümленir.

“**Murat** – Tüm kitaplar iyi midir (75)?

Dede – Genellikle kitaplar iyidir (76).

Murat – Öğretmenimiz bazı kitapları okumamıza izin vermiyor (77). Neden acaba (78)?

Dede – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanılgıya düşerler (79). Bu da onlar için zararlı olur (80). Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz, insana yararı olmayan kitaplar (81). Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınmalıdır (82).

Murat – İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz (83). Ama kitap için böyle bir durum yoktur (84). İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir (85).

Dede – Aferin, Murat (86). Bir kitabı her an yanımızda bulabilme imkânı vardır(87). Dostlarım arkadaşlarım beni hiç yalnız bırakmıyorlar (88). İstedğim zaman onlarla geziyorum (89). ”

Bu bölümde oyuncuların yoğun sorularıyla metnin konusu belirginleşir. Kitabın en iyi arkadaş olduğunu Dede çocuklarına öğretmeye başlar. Bu öğretme örnek vererek ve sorulara cevaplarla gerçekleşir.

“**Dede** – Evet gene de bir insanın bütün dünyayı yeteri kadar gezip tanınması için birkaç yüzyıllık ömre sahip olması gerekli (107). Ama kitaplarla dostluk kuran insanlar için bu hiç de imkânsız değil (108).

Murat – Nasıl (109)?

Dede – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örüsünü anlatan bir sürü kitap var (110) ... Her gün bunlardan birini okuyarak insan istediği yer hakkında gerekli bilgiye hemen sahip olabiliyor (111). İşte ben de bazen öyle yapıyor, her biri ayrı yerler hakkında yazılmış kitapları okuyarak oturduğum yerden sanki oraları gezmiş gibi oluyorum (112).

Bir başka kitabı elime alıyorum, kitabın kahramanı ile birlikte sanki Çin'i, Hindistan'ı dolaşıp geziyorum(113). Doğru değil mi bunlar (114)?”

Dede kitaplarla dostluk kuranların dünyayı tanıma fırsatı elde edeceğini anlatır.

Çözüm:

129. tümce ile 136. tümce olayın çözümlendiğine işaret eder:

“**Murat** – Anladık dedeciğim (129). Hem de ne iyi oldu biliyor musunuz (130)? Tam da vaktinde öğrendik bunu (131). Önümüzdeki hafta Kitap Haftası'nı kutlayacağız (132). Kitapların yararlarını anlatacağız (133). Şimdi bize öğrettiklerinizin büyük yararı olacak (134).

Dede – Bilmediklerini öğrenmek her insana büyük yararlar sağlar (135)... Bunu hiçbir vakit unutmayın (136). ”

Murat dedesinin kitaplarla ilgi anlattığı durumları anladığını söyleyerek anladığı bilgiyi okulda da kullanacağını söyler. Böylece düğümde verilen çocukların kitaplar hakkında hiçbir şey bilmemesi durumu çözülmüş olur. : “**Gülseren** – Size söz veriyoruz dedeciğim (156). Bundan sonra kitaplar en yakın arkadaşlarımız olacak (157).

Dede – Buna çok sevindim (158). Haydi, şimdi yemeğe gidelim (159). Anneniz ve babanız bizi bekliyordur (160). Onları daha fazla bekletmeyelim (161).”

3. 5. 2. 1. “En İyi Arkadaş” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

3. 5. 2. 1. 1. Metindeki Artgönderim İlişkileri

“En İyi Arkadaş” metninde, yapılan artgönderim türleri aşağıda bölümlenerek verilmiştir.

- **Adıl kullanımıyla artgönderim:**

1. Tümce → 4. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Gülseren** – (Dedenin yanına iyice sokularak) Dedeciğim (1)!

Gülseren – Annem babam sizi yemeğe bekliyorlar (4). ”

1. Tümcedeki “dede” adı yerine 4. tümcede siz adılı kullanılmıştır. Burada “siz” adılının kullanılması büyüğe saygıyı ifade eder.

10. Tümce → 14. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – (Gülseren’in arkasından) Dünya güzel değil mi dedeciğim (10)?

Dede - Ooo(11)! Sen de mi buradaydın (12)? Demek beni yemeğe götürmek için çift muhafız gönderiyorlar (13).”

10. tümcede Murat konuşur, 12. tümcede ise Dede, Murat’ a “sen” adılıyla hitap eder. 13. tümcedeki “ben” adılı 10. tümcedeki “Dede” adı yerine kullanılır.

17. tümce → 19. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Dede(17)! Neden siz başkalarının dedeleri gibi sokağa kahveye, parka çıkmıyorsunuz (18)? Arkadaşlarınız yok mu sizin (19)?”

17. tümcedeki “Dede” adı 18. ve 19. tümcelerde “siz” adılıyla yinelenir.

20. tümce → 23. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** – (Gülümser) Arkadaşsız insan olur mu (20)? Benim de birçok arkadaşım var (21).

Ø Beş on günde bir çıkar onlarla konuşurum (22). Bu da bana yeter (23).

Dede – Kim söyledi size yalnız olduğumu (25)?

Dede – Yanılıyorsunuz ben bu odada her gün yüzlerce arkadaşım ve dostumla vakit geçiriyorum (27). ”

20. tümcede “Dede” konuşur. 21. ve 25. Tümcede gizli “ben”, 23. ve 27. tümcede “ben” adılı “dede” adını karşılar.

59. tümce → 73. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** - Ø Çok basit, gelin bakalım... (59) (Önce kendisi koltuğa oturur.) Ø Şöyle yanıma oturun (60). (çocuklardan biri koltuğun bir tarafına öteki de diğer tarafına oturur.) Şimdi siz bana cevap verin bakalım, insan arkadaşına niçin ihtiyaç duyar (61)?

Dede - Kitabın konuşması için kulağımıza seslenmesi gerekmez (71). Bir arkadaşımızın konuşmasını nasıl dinleyerek anlıyorsak kitabı da okuyarak anlarız (72). Öğretmenleriniz size sınıfta ders anlatıyor, siz de evinizde aynı dersi kitaplardan okuyarak bilginizi pekiştiriyorsunuz (73)...

Dede – Size bir soru (96). İnsan niçin gezer (97)?”

Yukarıda verilen tümcelerde “Dede” konuşur ve karşısındaki kişiler “Gülseren ve Murat’tır”. Onlara tek tek adlarıyla hitap etmek yerine “siz” adılını kullanır.

90. tümce → 91. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Kitabı okurken uyuyor, rüya görüyorsunuz öyleyse (90).

Dede - Bunu da nerden çıkardın Murat (91)?”

91. tümcede kullanılan “bu” adılı 90. tümcedeki “dedenin kitap okurken uyuduğu” yargısı yerine kullanılmıştır.

102. tümce → 108. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** – Yanılıyorsun (102). Çok parası bol zamanı olan bir insan bile her yeri gezemez (103).

Dede – Evet gene de bir insanın bütün dünyayı yeteri kadar gezip tanınması için birkaç yüzyıllık ömre sahip olması gerekli (107). Ama kitaplarla dostluk kuran insanlar için bu hiç de imkânsız değil (108).”

103. tümcede “insanın çok zamanı çok parası olsa bile dünyadaki her yeri gezemez” yargısı 108. tümcede “bu” adıyla yinelenir.

110. tümce → 113. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örüsünü anlatan bir sürü kitap var (110) ... Her gün bunlardan birini okuyarak insan istediği yer hakkında gerekli bilgiye hemen sahip olabiliyor (111). İşte ben de bazen öyle yapıyor, her biri ayrı yerler hakkında yazılmış kitapları okuyarak oturduğum yerden sanki oraları gezmiş gibi oluyorum (112).
Ø Bir başka kitabı elime alıyorum, kitabın kahramanı ile birlikte sanki Çin’i, Hindistan’ı dolaşıp geziyorum(113).”

110. Tümcede biz adılı metnin dışına gönderimde bulunarak “insanları” karşılar. 112. ve 113. Tümcede “ben” adılı yinelenerek “Dede” adına gönderimde bulunur.

113. tümce → 114. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“Bir başka kitabı elime alıyorum, kitabın kahramanı ile birlikte sanki Çin’i, Hindistan’ı dolaşıp geziyorum (113). Doğru değil mi bunlar (114)? ”

113. tümcede “kitap okuyan kişinin okuduğu kitaptaki kahramanlarla dünyayı gezdiği” yargısı 114. tümcede “bunlar” gösterme adıyla yinelenir.

115. tümce → 124. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Benim anlayamadığım bir yer kaldı (115).

Murat – Ø Kitapların konuşmasını anladım (117).

Gülseren – Ø Çeşitli kaynak kitaplardan yararlanarak hazırlıyoruz (123). Bize verilen soruların cevabını kitaplardan buluyoruz (124). ”

115. tümcede Murat kendini “ben” adıyla yineler. 117. tümcede gizli “ben” adılı Murat adını karşılar. 123. ve 124. tümcelerde “biz” adılı iki kardeş ve tüm öğrencileri karşılar.

115. tümce → 116. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Benim anlayamadığım bir yer kaldı (115).

Dede – Nedir o (116)?”

115. tümce, 116. tümcede “o” adılıyla yinelenir.

150. tümce → 151. tümce arasında adıl kullanımıyla artgönderim yapılmıştır.

“**Murat**- Bundan sonra okuduğum kitapları biriktirerek bir kitaplık oluşturacağım (150).

Dede – Böyle bir şey yaparsanız çok sevinirim (151). Kitaplığımdan bir köşeyi size seve seve veririm (152).”

150. tümcedeki “bir kitaplık oluşturacağım” yargısı 151. tümcede “böyle bir şey” adılıyla yinelenir.

157. tümce → 158. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Gülseren** – Size söz veriyoruz dedeciğim (156). Bundan sonra kitaplar en yakın arkadaşlarımız olacak (157).

Dede – Buna çok sevindim (158).”

157. tümcedeki “kitaplar en yakın arkadaşlarımız olacak” yargısı 158. tümcede “bu” adılıyla yinelenir.

165. tümce → 166. tümce arasında adıl kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Başladığımızda dediniz ki “İnsanlar yemeyi düşündükleri kadar okumayı, öğrenmeyi de düşünselerdi dünya daha güzel olurdu (165).” Bunu açıklar mısınız (166)?”

165. tümcede Dede'nin önceden kurduğu tümce olduğu gibi yinelenir. 166. tümcede ise “bu” adılı aynı tümceyi yineleme işlevi üstlenir.

- **Sözcüksel artgönderim:**

46. tümcede sözcüksel artgönderim yapılmıştır: “**Gülseren** – Ama bu kitap dolabı, içerisinde de kitaplardan başka bir şey yok (46).” Aynı cümlede birbiriyle ilişkili “kitap dolabı ve kitap” sözcükleri bir arada kullanılır.

71. tümce → 74. tümce arasında sözcükler aracılığıyla artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** - Kitabın konuşması için kulağımıza seslenmesi gerekmez (71). Bir arkadaşımızın konuşmasını nasıl dinleyerek anlıyorsak kitabı da okuyarak anlarız (72). Öğretmenleriniz size sınıfta ders anlatıyor, siz de evinizde aynı dersi kitaplardan okuyarak bilginizi pekiştiriyorsunuz (73). Demek oluyor ki, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor (74). ”

71. tümcedeki “kitap” sözcüğünün alanına giren sözcükler “kitap okuma, öğretmen, sınıf, ders anlatma, ders” 72. 73. 74. tümcede sözcüksel alan ilişkisiyle bir arada yer alır.

88. tümcede sözcüksel artgönderim ilişkisi vardır.

“**Dede** – Aferin, Murat (86). Bir kitabı her an yanımızda bulabilme imkânı vardır (87). Dostlarım arkadaşlarım beni hiç yalnız bırakmıyorlar (88). İstedğim zaman onlarla geziyorum (89). ”

88. tümcede “dost ve arkadaş” sözcükleri eş anlamlılık ilişkisiyle bir arada kullanılmıştır.

93. tümcede sözcüksel artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Murat** – Öyle ya dedeciğim başka türlü nasıl gezersiniz oturduğunuz yerde (92)? Mutlaka uyuyor, rüya görüyorsunuz (93).”

93. tümcedeki “uyumak ve rüya görmek” sözcükleri sözcüksel alan ilişkisiyle bir arada kullanılır.

104. tümce → 106. tümce arasında sözcüksel artgönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Eskiden olsa söyledikleriniz doğru olabilirdi (104). Ama günümüzde yolculuklar birkaç saat içine sığabiliyor (105). Uçaklar, otomobiller ve dev gemilerle dünyayı bir uçtan bir uca gezebiliyor insan (106).”

Yukarıdaki tümcelerde “yolculuk, uçak, otomobil, gemi, gezmek” sözcükleri sözcüksel alan ilişkisiyle bir arada bulunur.

123. tümce → 124. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Gülseren** – Çeşitli kaynak kitaplardan yararlanarak hazırlıyoruz (123). Bize verilen soruların cevabını kitaplardan buluyoruz (124).”

124. tümcede “soru, cevap” zıt anlamlılık ilişkisiyle bir arada kullanılmıştır.

140 tümce → 141. tümce arasında sözcüksel artgönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Dede** – Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak için (140). Okumayı sevdirmek öğretmenlerin, ana babaların çocuklarına karşı en önemli görevlerinden biridir (141).”

140. tümcede yer alan “çocuk” sözcüğüyle 141. tümcedeki “öğretmen, anne – baba, görev” sözcükleri sözcüksel alan ilişkisiyle bir arada bulunur.

142. tümce → 144. tümce arasında sözcüksel artgönderim vardır.

“**Gülseren** – Öğretmenimiz diyor ki, her evin bir kitaplığı olmalı (142). Kitaplığı olmayan bir ev ışıksız, karanlık bir odaya benzer (143). Nasıl karanlık oda insanı sıkarsa kitapsız ev de okumayı seven bir insanı daima sıkır (144).”

142. tümcedeki “ev” sözcüğüyle 143. ve 144. tümcedeki “oda” sözcüğü arasında, sözcüklerin iç dış ilişkisiyle bir arada kullanıldığını görürüz.

- **Belirteçle yapılan artgönderim:**

6. tümce → 7. tümce arasında belirteçle artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** – (Canı sıkılmış gibi) Yemek, yemek, yemek (5)! Başka şeyler düşündükleri yok şu insanların(6)...

Gülseren – Ama dedeciğim yemek yemeden nasıl yaşarız sonra (7)?”

7. tümcede kullanılan “ama” sözcüğü 6. tümceye karşıtlık oluşturmak için kullanılmıştır.

20. tümce → 24. tümce arasında belirteçle artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** – (Gülümser) Arkadaşsız insan olur mu (20)? Benim de birçok arkadaşım var (21).

Beş on günde bir çıkar onlarla konuşurum (22). Bu da bana yeter (23).

Gülseren – Herhalde yalnızlığı çok seviyorsunuz (24).”

24. tümcedeki “herhalde” belirteci sonuç ifade ederek önceki yargıları destekler niteliktedir.

71. tümce → 74. tümce arasında belirteç aracılığıyla artgönderim yapılmıştır.

“**Dede** - Kitabın konusması için kulağımıza seslenmesi gerekmez (71). Bir arkadaşımızın konuşmasını nasıl dinleyerek anlıyorsak kitabı da okuyarak anlarız (72). Öğretmenleriniz size sınıfta ders anlatıyor, siz de evinizde aynı dersi kitaplardan okuyarak bilginizi pekiştiriyorsunuz (73). Demek oluyor ki, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor (74).”

71. tümcede “için” belirteci amaç belirterek önceki tümcelere gönderimde bulunur.

95. tümcede “ama” bağlacı karşıtlık ilgisi kurar.

“**Gülseren** – Öyle düşünmüyorum ama kitabın sizi nasıl gezdirdiğini merak ettim doğrusu (95).”

98. tümce → 99. tümce arasında belirteç kullanılarak artgönderim yapılmıştır.

“**Gülseren** – Görmediği bilmediği yerleri görmek, öğrenmek için (98).

Dede – Evet (99). Fakat insanın her yeri görmesi mümkün mü (100)?”

98. tümcedeki genellemeye 99. tümcede Dede, “fakat” belirtecini kullanarak karşı çıkar.

3. 5. 2. 1. 2. Metindeki Öngönderim İlişkileri

Metindeki öngönderim ilişkilerine aşağıda yer verilmiştir.

34. tümce → 52. tümce arasında öngönderim yapılmıştır.

“**Murat** – Kimlerle tanıştıracaksınız (34)?

Dede – Arkadaşlarımla (35).

Murat – Korkarız biz (36).

Dede – Neden korkuyorsunuz (37)?

Murat – Sizin görünmeyen arkadaşlarınızdan (38).

Dede – Benim arkadaşlarım öyle görünmeyen cinsten değil (39). Hepsi de görülür elle tutulur şeyler (40).

Dede – Tanışmak istiyor musunuz (42)? (Yerinden doğrulur.) Gelin size arkadaşlarımı göstereyim (43). Onları tanıyınca ne kadar zararsız, yararlı şeyler olduğunu göreceksiniz (44).

Dede - Bunlar daha yüzlercesi, binlercesi, yazılmış, yazılacak kitapların hepsi benim arkadaşımdır (52).”

34. tümcede “kim” soru adılı ardından gelen tümcelere gönderimde bulunur. 35. tümcede kim sorusunu “arkadaşlar” karşılarken 38. 39. ve 40. 44. tümcelerde arkadaşların özellikleri belirtilmiştir.

49. tümce → 110. tümce arasında öngönderim ilişkisi kurulmuştur.

“**Dede** – Evet, kitaplar (49). Onlardan iyi arkadaş olur mu (50)? İşte arkadaşlarımı gördünüz(51)... Bunlar daha yüzlercesi, binlercesi, yazılmış, yazılacak kitapların hepsi benim arkadaşımdır (52).

Murat – Ama dedeciğim (53)! Kitap cansız bir şey, sizinle ne konuşabilir ne de söylediklerinizi anlar (54).

Dede - Ø Yanılıyorsun, hem konuşur hem cevap verir (55)...

Dede – Çünkü kitap insan gerçekten hoş vakit geçirtir (66). Bazı kitaplar vardır insanı hem düşündürür hem de eğlendirir (67). Kitaplar kişinin bilgisini, görgüsünü artırarak insana büyük yararlar sağlar (68)... O halde insana bu kadar faydası olan kitap, neden iyi bir arkadaş olmasın (69)?

Dede - Kitabın konuşması için kulağımıza seslenmesi gerekmez (71). Demek oluyor ki, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor (74).

Dede – Genellikle kitaplar iyidir (76).

Dede – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanılığa düşerler (79). Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz insana yararı olmayan kitaplar (81). Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınmalıdır (82).

Dede – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örtüsünü anlatan bir sürü kitap var (110)”.

49. tümcedeki “kitaplar” sözcüğü 50. 52. 54. 55. 66. 67. 68. 69. 71. 74. 76. 79. 81.

82. 110. tümcelerde tanımlanarak ve nitelendirilerek yinelenir.

125. tümce → 126. tümce arasında adıl kullanılarak öngönderim yapılmıştır.

“**Dede** – Bu soruları kim soruyor size (125)?

Gülseren – Öğretmenimiz (126).”

125. tümcede verilen “kim” adılını 126. Tümcedeki “öğretmen” adı karşılayarak öngönderimde bulunur.

3. 5. 2. 1. 3. Metindeki Bağını Öğeleri

Metinde geçen bağını öğeleri ve işlevleri metinden alıntılanarak aşağıda gösterilmiştir.

Gülseren – **Ama** dedeciğim yemek yemeden nasıl yaşarız sonra (7)? (karşıtlık)

Dede – (Gülümseyerek) Haklısın tatlı kızım (8). **Ama** insanlar yemeği sevdikleri kadar okumayı, öğrenmeyi de sevmiş olsalardı dünya daha güzel olurdu sanırım (9). (karşıtlık)

Dede – **Elbette** dünyada okumaktan tatlı çok az şey vardır (15)... **Hatta** bence başka hiçbir şey yoktur (16). (neden - sürerlik)

Dede – (Gülerek) Ya (31)! **Demek** göremiyorsunuz öyle mi (32)? İsterseniz onlarla sizi tanıştırayım ne dersiniz (33)? (sonuç)

Murat – (Hayretten, korkudan büyümüş gözlerle) **Fakat** bize görünmüyorlar işte (41). (karşıtlık)

Murat – **Ama** dedeciğim (53)! Kitap cansız bir şey, sizinle **ne** konuşabilir **ne de** söylediklerinizi anlar (54). (karşıtlık – birlik)

Dede - Yanılıyorsun, **hem** konuşur **hem** cevap verir (55)... (birlik)

Gülseren – Kitaplar **hem** konuşur **hem de** insana cevap mı verir (56) ? (birlik)

Gülseren – **Fakat** nasıl olur dedeciğim (58)? (karşıtlık)

Dede - Güzel (63). **Öyleyse** kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir (64)! (sonuç)

Dede – **Çünkü** kitap insan gerçekten hoş vakit geçirir (66). Bazı kitaplar vardır insanı **hem** düşündürür **hem de** eğlendirir (67). **O halde** insana bu kadar faydası olan kitap, neden iyi bir arkadaş olmasın (69)? (neden – birlik – sonuç)

Dede - **Demek oluyor ki**, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor (74). (sonuç)

Dede – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanılığa düşerler (79). Bu da onlar için zararlı olur (80). **Bir de** bazı kitaplar vardır; değersiz insana yararı olmayan kitaplar (81). Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınmalıdır (82). (katkı - sürerlik)

Murat – İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz (83). **Ama** kitap için böyle bir durum yoktur (84). İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir (85). (karşıtlık)

Gülseren – Görmediği bilmediği yerleri görmek, öğrenmek **için** (98). (amaç)

Murat – Zaman ve çok parası olan birisi **için** mümkün (101). (amaç)

Murat – Eskiden olsa söyledikleriniz doğru olabilirdi (104). **Ama** günümüzde yolculuklar birkaç saat içine sığabiliyor (105). (karşıtlık)

Dede – Evet **gene de** bir insanın bütün dünyayı yeteri kadar gezip tanınması için birkaç yüzyıllık ömre sahip olması gerekli (107). **Ama** kitaplarla dostluk kuran insanlar için bu hiç de imkânsız değil (108). (karşıtlık)

Murat – Kitapların konuşmasını anladım (117). **Ama** sorduklarımıza nasıl cevap verecek (118)? (karşıtlık)

Dede – **O halde** siz de aynı soruları kitaplara sormuş oluyorsunuz (127). Soruların cevabını bulduğunuz kitap da size cevap vermiş olmuyor mu (128)? (sonuç)

Murat – Anladık dedeciğim (129). **Hem de** ne iyi oldu biliyor musunuz (130)? Tam da vaktinde öğrendik bunu(131). (birlik)

Dede – Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak **için** (140). (amaç)

Dede – Böyle bir şey yaparsanız çok sevinirim(151). Kitaplığımdan bir köşeyi size seve seve veririm (152). **Böylelikle** benim dostlarımla da birer küçük dostu olur (153).
(katkı - sürerlik)

Gülseren – Size söz veriyoruz dedeciğim (156). **Bundan sonra** kitaplar en yakın arkadaşlarımız olacak (157). (zaman)

Murat – Gidelim dedeciğim(162). **Ama** son olarak size bir soru daha soracağım(163).
(karşıtlık)

Metinde sıklıkla kullanılan bağıntı öğeleri işlev bakımından karşıtlık bildiren öğelerdir. Metin okunduğunda, izleği korumak amacıyla karşı çıkma, neden bildirme, ardından da sonuç açıklanarak kabullenme gerçekleştiği görülür örneğin, çocukların kitapların iyi birer arkadaş olabileceğine inanmamalarının ardından Dede'nin açıklaması gelir, çocukların bu açıklamadan sonra inandıklarını belirtmesiyle başka bir önermeye geçilir.

3. 5. 2. 1. 4. Metinde Yinelen Ögeler

Metinde izlemekle bağlantılı olan dönüştürücü öğeler kitap ve arkadaş sözcükleridir. Her iki oluşturuca öğeyi belirten birçok anlatım bulunur. Kitap sözcüğü, toplamda 49 kez yinelenirken, arkadaş sözcüğü kitaba paralel olarak yirmi altı kez yinelenir. Metinde kullanılan bu sözcükler birbirini destekler niteliktedir, çünkü metnin izleği kitabın en iyi arkadaş olduğudur. Metinde önce “arkadaş” sözcüğü tanımlanırken ilerleyen bölümlerde arkadaş ve kitap sözcükleri arasında ilişki kurularak kitap sözcüğü yinelenmeye başlar.

“**Dede** – Yanılıyorsunuz ben bu odada her gün yüzlerce arkadaşım ve dostumla vakit geçiriyorum (27).

Murat – Hani o yüzlerce dediğiniz arkadaşlarınız neredeler (28)?

Dede – Hepsi yanı başımda karşımda duruyorlar (29).

Gülseren –Affedersiniz dedeciğim burada kimseyi göremiyoruz (30).

Dede – (Gülerek) Ya (31)! Demek göremiyorsunuz öyle mi (32)? İsterseniz onlarla sizi tanıştırayım ne dersiniz (33)?

Murat – Kimlerle tanıştıracaksınız (34)?

Dede – Arkadaşlarımla (35).

Murat – Korkarız biz (36).

Dede – Neden korkuyorsunuz (37)?

Murat – Sizin görünmeyen arkadaşlarınızdan (38).

Dede – Benim arkadaşlarım öyle görünmeyen cinsten değil (39). Hepsi de görülür elle tutulur şeyler (40).

Murat – (Hayretten, korkudan büyümüş gözlerle) Fakat bize görünmüyorlar işte (41).

Dede – Tanışmak istiyor musunuz (42)? (Yerinden doğrulur.) Gelin size arkadaşlarımı göstereyim (43). Onları tanıyınca ne kadar zararsız, yararlı şeyler olduğunu göreceksiniz (44). (Her ikisinin de ellerinden tutarak kitap dolaplarının birisinin önüne götürür.) İşte arkadaşlarımdan birkaç tanesi burada duruyor (45).

Gülseren – Ama bu kitap dolabı, içerisinde de kitaplardan başka bir şey yok (46).”

Metnin diğer oluşturucu ögesi “arkadaş” sözcüğü 48. Tümceden itibaren yinelenmeye başlar.

“**Murat** – (Hayretle) Kitaplar mı (48)?

Dede – Evet, kitaplar (49). Onlardan iyi arkadaş olur mu (50)? İşte arkadaşlarımı gördünüz(51)... Bunlar daha yüzlercesi, binlercesi, yazılmış, yazılacak kitapların hepsi benim arkadaşımdır (52).

Murat – Ama dedeciğim (53)! Kitap cansız bir şey, sizinle ne konuşabilir ne de söylediklerinizi anlar (54).

Dede - Yanlıyorsun, hem konuşur hem cevap verir (55)...

Gülseren – Kitaplar hem konuşur hem de insana cevap mı verir (56)?

Dede – Evet, doğru (57).

Gülseren – Fakat nasıl olur dedeciğim (58)?

Dede - Çok basit, gelin bakalım... (59) (Önce kendisi koltuğa oturur.) Şöyle yanıma oturun (60). (çocuklardan biri koltuğun bir tarafına öteki de diğer tarafına oturur.) Şimdi siz bana cevap verin bakalım, insan arkadaşına niçin ihtiyaç duyar (61)?

Murat – Gezip konuşmak hoşça vakit geçirmek için (62).

Dede - Güzel (63). Öyleyse kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir (64)!

Gülseren – Neden (65)?

Dede – Çünkü kitap insan gerçekten hoş vakit geçirtir (66). Bazı kitaplar vardır insanı hem düşündürür hem de eğlendirir (67). Kitaplar kişinin bilgisini, görgüsünü artırarak insana büyük yararlar sağlar (68)... O halde insana bu kadar faydası olan kitap, neden iyi bir arkadaş olmasın (69)?

Murat - İnsan arkadaşıyla konuşur, kitapla da konuşamaz ya (70)!

Dede - Kitabın konuşması için kulağımıza seslenmesi gerekmez (71). Bir arkadaşımızın konuşmasını nasıl dinleyerek anlıyorsak kitabı da okuyarak anlarız (72). Öğretmenleriniz size sınıfta ders anlatıyor, siz de evinizde aynı dersi kitaplardan okuyarak bilginizi pekiştiriyorsunuz (73). Demek oluyor ki, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor (74).

Murat – Tüm kitaplar iyi midir (75)?

Dede – Genellikle kitaplar iyidir (76).

Murat – Öğretmenimiz bazı kitapları okumamıza izin vermiyor (77). Neden acaba (78)?

Dede – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanılığa düşerler (79). Bu da onlar için zararlı olur (80). Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz insana yararı olmayan kitaplar (81). Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınmalıdır (82).

Murat – İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz (83). Ama kitap için böyle bir durum yoktur (84). İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir (85).

Dede – Aferin, Murat (86). Bir kitabı her an yanımızda bulabilme imkânı vardır(87). Dostlarım arkadaşlarım beni hiç yalnız bırakmıyorlar (88). İstedğim zaman onlarla geziyorum (89).

Dede – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örüsünü anlatan bir sürü kitap var (110)

Dede – O halde siz de aynı soruları kitaplara sormuş oluyorsunuz (127). Soruların cevabını bulduğunuz kitap da size cevap vermiş olmuyor mu (128)? ”

Kitap ve arkadaş sözcükleri birbirini tamamlar niteliktedir. Anlatıya göre insan arkadaşsız olamayacağı gibi kitapsız da olamamaktadır. İnsan arkadaşlarıyla her zaman yan yana olamaz, ama kitabıyla hep birlikte olur. Bu nedenle metinde kitabın en iyi arkadaş olduğu vurgusu yapılır.

3. 5. 2. 2. “En İyi Arkadaş” Metninin Tutarlılık Görünümleri

3. 5. 2. 2. 1. Karşılaştırma

8. tümce → 9. tümce arasında karşılaştırma yapılmıştır.

“**Dede** – (Gülümseyerek) Haklısın tatlı kızım (8). Ama insanlar yemeği sevdikleri kadar okumayı, öğrenmeyi de sevmiş olsalardı dünya daha güzel olurdu sanırım (9).”

9. tümcede Dede Gülseren’in söylediklerini onaylayarak, insanların yemek sevgisi ile okuma sevgisi arasında bir karşılaştırma yapar. Ona göre insanlar yemeği okumaktan ve öğrenmekten daha çok sever.

15. tümce → 16. tümce arasında karşılaştırma yapılmıştır.

“**Dede** – Elbette dünyada okumaktan tatlı çok az şey vardır (15)... Hatta bence başka hiçbir şey yoktur (16).”

15. tümcede okuma eylemi dünyadaki diğer eylemlerle karşılaştırılır, okuma kadar tatlı bir şeyin olmadığı belirtilir.

17. tümce → 19. tümce arasında karşılaştırma yapılmıştır.

“**Murat** – Dede (17)! Neden siz başkalarının dedeleri gibi sokağa kahveye, parka çıkmıyorsunuz (18)? Arkadaşlarınız yok mu sizin (19)?”

18. tümcede Murat dedesini başkalarının dedeleriyle karşılaştırır. Başka dedeler kahvede oturur, parkta gezerken onun dedesi evde kitap okur.

59. tümce → 64. tümce arasında karşılaştırma yapılmıştır.

“**Dede** - Çok basit, gelin bakalım (59)... (Önce kendisi koltuğa oturur.) Şöyle yanıma oturun (60). (çocuklardan biri koltuğun bir tarafına öteki de diğer tarafına oturur.)

Şimdi siz bana cevap verin bakalım, insan arkadaşına niçin ihtiyaç duyar (61)?

Murat – Gezip konuşmak hoşça vakit geçirmek için (62).

Dede - Güzel (63). Öyleyse kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir (64)!”

64. tümcede insanın gezip konuşma ihtiyacını karşılayabilecek en iyi arkadaşın kitap olduğu belirtilerek gerçek yaşamdaki arkadaş ile kitap arkadaşlığı arasında karşılaştırma yapılır.

71. tümce → 74. tümce arasında benzetme yapılır.

“**Dede** - Kitabın konuşması için kulağımıza seslenmesi gerekmez (71). Bir arkadaşımızın konuşmasını nasıl dinleyerek anlıyorsak kitabı da okuyarak anlarız (72). Öğretmenleriniz size sınıfta ders anlatıyor, siz de evinizde aynı dersi kitaplardan okuyarak bilginizi pekiştiriyorsunuz (73). Demek oluyor ki, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor (74).”

72. ve 74. tümcelerde kitaplar konuşma ve dinleme özellikleri bakımından insanlara benzetilir.

79. tümce → 82. tümce arasında karşılaştırma yapılır.

“**Dede** – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanlışlığa düşerler (79). Bu da onlar için zararlı olur (80). Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz insana yararı olmayan kitaplar (81). Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınılmalıdır (82).”

Yukarıdaki tümcelerde iki tür kitaptan söz edilir. Bazı kitapların yararlı bazılarınsa zararlı olduğu verilerek karşılaştırma yoluna gidilir.

83. tümce → 85. tümce arasında karşılaştırma yapılır.

“**Murat** – İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz (83). Ama kitap için böyle bir durum yoktur (84). İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir (85).”

Yukarıdaki tümcelerde kitap ve arkadaş arasında karşılaştırma yapılır. Arkadaş her istenildiğinde yanınızda olmaz ancak kitap her zaman yanınızda olur.

142. tümce → 144. tümce arasında benzetme yapılır.

“**Gülseren** – Öğretmenimiz diyor ki, her evin bir kitaplığı olmalı (142). Kitaplığı olmayan bir ev ışıksız, karanlık bir odaya benzer (143). Nasıl karanlık oda insanı sıkarsa kitapsız ev de okumayı seven bir insanı daima sıkar (144).”

143. tümcede kitapsız ev karanlık bir odaya benzetilerek her evde kitaplık olmalı düşüncesi bu benzetmeyle benimsetilmeye çalışılır.

3. 5. 2. 2. 2. Örneklendirme - Özelleştirme

Metinde geçen örneklendirme ve özelleştirme yapılarına aşağıda yer verilmiştir.

64. tümce → 69. tümce arasında örneklendirme yapılmıştır.

“**Dede** - Güzel (63). Öyleyse kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir (64)!

Gülseren – Neden (65)?

Dede – Çünkü kitap insana gerçekten hoş vakit geçirtir (66). Bazı kitaplar vardır insanı hem düşündürür hem de eğlendirir (67). Kitaplar kişinin bilgisini, görgüsünü artırarak insana büyük yararlar sağlar (68)... O halde insana bu kadar faydası olan kitap, neden iyi bir arkadaş olmasın (69)?”

Yukarıdaki tümcelerde kitabın iyi bir arkadaş olduğunu göstermek için kitabın birtakım özellikleri örnek olarak verilir.

110. tümce → 112. tümcelerde örneklendirme yapılır.

“**Dede** – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örüsünü anlatan bir sürü kitap var (110) ... Her gün bunlardan birini okuyarak insan istediği yer hakkında gerekli bilgiye hemen sahip olabiliyor (111). İşte ben de bazen öyle yapıyor, her biri ayrı yerler hakkında yazılmış kitapları okuyarak oturduğum yerden sanki oraları gezmiş gibi oluyorum (112).

Bir başka kitabı elime alıyorum, kitabın kahramanı ile birlikte sanki Çin'i, Hindistan'ı dolaşıp geziyorum (113). Doğru değil mi bunlar (114)?"

Yukarıdaki tümcelerde kitap türlerine dolayısıyla gezi kitaplarına yer verilir.

119. tümce →124. tümcelerde örneklendirme yapılıır.

“**Dede** – Peki anlatayım (119). Önce size bir soru: Öğretmenleriniz size bazı araştırma konuları veriyor (120). Bu konuları nasıl hazırlıyorsunuz (121)?

Gülseren – Çeşitli kaynak kitaplardan yararlanarak hazırlıyoruz (123). Bize verilen soruların cevabını kitaplardan buluyoruz (124).”

Dede kitapların yararlı olduğunu anlatabilmek için sınıf ortamında öğretmenlerin sorduğu araştırma sorularını örnek verir.

142. ve 143. tümcede Gülseren, Dede'sinin söylediklerini temellendirmek için öğretmenin derste kullandığı bir benzetmeyi örnek verir:

“**Gülseren** – Öğretmenimiz diyor ki, her evin bir kitaplığı olmalı (142). Kitaplığı olmayan bir ev ışıksız, karanlık bir odaya benzer (143).”

3. 5. 2. 2. 3. Genelleştirme

Metindeki genelleştirmelere aşağıda yer verilmiştir.

6. tümcede insanların yemekten başka bir şey düşünmedikleri genellemesi yapılıır.

“**Dede** – (Canı sıkılmış gibi) Yemek, yemek, yemek (5)! Başka şeyler düşündükleri yok şu insanların (6)...”

9. tümcede insanların yemeği, okumaya tercih ettikleri genellemesi yapılıır.

“**Dede** – (Gülümseyerek) Haklısın tatlı kızım (8). Ama insanlar yemeği sevdikleri kadar okumayı, öğrenmeyi de sevmiş olsalardı dünya daha güzel olurdu sanırım (9).”

15. ve 16. tümcelerde dünyada okumaktan tatlı bir şey olmadığı genellemesi yapılıır.

“**Dede** – Elbette dünyada okumaktan tatlı çok az şey vardır (15)... Hatta bence başka hiçbir şey yoktur (16).”

20. tümcede kitapların tüm insanların arkadaşı olduğu genellemesi yapılır.

“**Dede** – (Gülümser) Arkadaşsız insan olur mu (20)? Benim de birçok arkadaşım var (21). Beş on günde bir çıkar onlarla konuşurum (22). Bu da bana yeter (23).”

Aşağıdaki tümcelerde yazar, insanın arkadaşına ihtiyaç duyma nedenini gezip konuşma, hoşça vakit geçirme olarak geneller.

“**Dede** - Çok basit, gelin bakalım (59)... (Önce kendisi koltuğa oturur.) Şöyle yanıma oturun (60). (çocuklardan biri koltuğun bir tarafına öteki de diğer tarafına oturur.) Şimdi siz bana cevap verin bakalım, insan arkadaşına niçin ihtiyaç duyar (61)?”

Murat – Gezip konuşmak hoşça vakit geçirmek için (62).

Dede - Güzel (63). Öyleyse kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir (64)!”

75. tümcede kitapların iyi olup olmadığı sorusuna Dede, kitapların genelde iyi olduğu genellemesiyle karşılık verir.

“**Murat** – Tüm kitaplar iyi midir (75)?”

Dede – Genellikle kitaplar iyidir (76).”

84. tümcede kitaplar üzerine bir genelleme yapıldığı görülür. Kitaplar arkadaşlardan farklı olarak her zaman yanımızda bulunur.

“**Murat** – İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz (83). Ama kitap için böyle bir durum yoktur (84). İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir (85).”

97. tümcede insanların gezme nedeninin görmediği ve bilmediği yerleri öğrenmek olduğu genellemesi yapılır.

“**Dede** – Size bir soru (96). İnsan niçin gezer (97)?”

Gülseren – Görmediği bilmediği yerleri görmek, öğrenmek için (98).”

135. tümcede Dede yalnız torunlarına değil tüm okurlara yönelik bir öğüt verir.

“**Dede** – Bilmediklerini öğrenmek her insana büyük yararlar sağlar (135)... Bunu hiçbir vakit unutmayın (136).”

138. tümcede Kitap Haftası'nın tüm dünyada kutlandığı bilgisi verilir.

“**Murat** – Dedeciğim her kasım ayının ikinci pazarında düzenlenen Kitap Haftası ile ne yapmak istiyorlar (137). Üstelik yalnız yurdumuzda değil duyduğuma göre bütün dünyada aynı hafta içinde kitap haftası kutlanıyor (138).”

Aşağıdaki tümcelerde tüm ebeveynlerin ve öğretmenlerin görevleri hatırlatılır.

“**Dede** – Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak için (140).

Okumayı sevdirmek öğretmenlerin, ana babaların çocuklarına karşı en önemli görevlerinden biridir (141).”

142. tümcede her evde bir kitaplığın olması gerektiği genellemesi yapılır.

“**Gülseren** – Öğretmenimiz diyor ki, her evin bir kitaplığı olmalı (142). Kitaplığı olmayan bir ev ışıksız, karanlık bir odaya benzer (143). Nasıl karanlık oda insanı sıkarsa kitapsız ev de okumayı seven bir insanı daima sıkar (144).”

146. ve 147. tümcelerde insanlar için bir genelleme yapılır. Bu genelleme insanların katıldıkları toplantılarda kendilerine uygun bir insan bulamadıklarında sıkıldıklarını içerir.

“**Dede** – Öğretmeniniz çok doğru söylemiş (145). İnsan bazen bir toplantıya gider (146).

Orada birçok insan bulunmasına rağmen, kendi mizacına uygun bir kimseyi bulamadığı zaman sıkılır, yalnızlık hisseder (147).”

167. tümcede her okuyan insanın bilgili olduğu genellemesi yapılır. Ardından çoğu insanın yemeği okumaya tercih ettiği genellenir.

“**Dede** - Okuyan insan bilgili insan demektir (167). Bilgili insanların yaşadıkları bir dünyada kötülükler de yeryüzünden kalkar (168). Dünya güzelleşir (169). Ne yazık ki yemeği düşünen insanların sayısına oranla okumayı düşünen insanların sayısı çok azdır (170).”

3. 5. 2. 2. 4. Neden – Sonuç İlişkisi

Metindeki neden - sonuç ilişkileri aşağıda verilmiştir.

- “**Dede** - Ooo (11)! Sen de mi buradaydın (12)? Demek beni yemeğe götürmek için çift muhafız gönderiyorlar (13).” (Murat’ın orda olma nedeni Dede’sini yemeğe çağırması)
- “**Dede** - Çok basit, gelin bakalım (59)... (Önce kendisi koltuğa oturur.) Şöyle yanıma oturun (60). (çocuklardan biri koltuğun bir tarafına öteki de diğer tarafına oturur.) Şimdi siz bana cevap verin bakalım, insan arkadaşına niçin ihtiyaç duyar (61)?

Murat – Gezip konuşmak hoşça vakit geçirmek için (62).” (İnsanın arkadaşına ihtiyaç duymasının nedeni gezip hoşça vakit geçirme ihtiyacı)

- “**Dede** - Güzel (63). Öyleyse kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir (64)!

Gülseren – Neden (65)?

Dede – Çünkü kitap insana gerçekten hoş vakit geçirir (66). Bazı kitaplar vardır insanı hem düşündürür hem de eğlendirir (67). Kitaplar kişinin bilgisini, görgüsünü artırarak insana büyük yararlar sağlar (68)... O halde insana bu kadar faydası olan kitap, neden iyi bir arkadaş olmasın (69)?” (Kitaplar kadar iyi arkadaşın olmamasının nedeni kitapların insanın bilgisini, görgüsünü artırması)

- “**Murat** – Öğretmenimiz bazı kitapları okumamıza izin vermiyor (77). Neden acaba (78)?

Dede – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanılgıya düşerler (79). Bu da onlar için zararlı olur (80). Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz insana yararı olmayan kitaplar (81). Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınmalıdır (82).” (Öğretmenin bazı kitapların okunmasına izin vermemesinin nedeni çocukların kavrayamadığı kitaplar olması veya değersiz kitaplar olması)

- “**Dede** – Size bir soru (96). İnsan niçin gezer (97)?

Gülseren – Görmediği bilmediği yerleri görmek, öğrenmek için (98).” (İnsanların gezmesinin nedeni görmediği yerleri görmek ve öğrenmek)

- “**Murat** – Dedeciğim her kasım ayının ikinci pazarında düzenlenen Kitap Haftası ile ne yapmak istiyorlar (137). Üstelik yalnız yurdumuzda değil duyduğuma göre bütün dünyada aynı hafta içinde kitap haftası kutlanıyor (138). Sebebini biliyor musunuz (139)?

Dede – Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak için (140). Okumayı sevdirmek öğretmenlerin, ana babaların çocuklarına karşı en önemli görevlerinden biridir (141).” (Kitap Haftasının kutlanmasının nedeni çocuklara küçük yaşta oldukları için dost kazandırma)

3. 5. 3. “En İyi Arkadaş” Metninin Yorumlanması

“En İyi Arkadaş” metni tiyatro türünde, okunmak için ilköğretim öğrencilerine yönelik yazılmıştır. Metinde, Dede adında bir kişi torunlarına öğütler verirken, bağlamdan bu öğütlerin tüm çocuklara verildiğini çıkarırız. Tiyatro eserlerinde genellikle tek bir anlatıcı yoktur. Eserdeki kişilerin tümü de anlatıcı olabilir. En İyi Arkadaş metninde anlatıcı yoktur, konuşmacılar vardır.

Metnin izleği insana zararı dokunmayan en iyi arkadaşın kitap olduğu yargısından oluşur. Yazar bu yargıyı benimsetmek için metinde örneklemelere, neden – sonuç ilişkilerine sıklıkla yer vermiştir. Okur kendini adeta bir sınıf ortamında ders dinler gibi hisseder. Yargıların çok açık verilmesi ve soru cevap şekline ağırlık verilmesi anlatımı monotonlaştırmıştır. Bu anlatım biçimi bir süre sonra metnin sıkıcı bir hal almasına neden olur.

Metindeki bağdaşıklığı yazar çoğunlukla artgönderimlerle sağlamıştır. En çok yapılan art gönderim şekli adıl kullanılarak yapılmıştır. “Siz” adılı metinde 30 kez geçer. Bu kadar fazla geçmesinin nedeni, “siz” adılının saygı belirtmek gibi bir başka işlevinin oluşudur. Metinde çocuklar dedelerine seslenirken, soru sorarken “siz” adılını kullanır. Metnin alıcı kitlesinin küçük yaşta çocuklar olması ile saygı durumunda kullanılan sözcenin metinde sıkça yer alması arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü yazarın bu metin aracılığıyla okura bir şeyler öğretme amacındadır:

“**Dede** – Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak için (140). Okumayı sevdirmek öğretmenlerin, ana babaların çocuklarına karşı en önemli görevlerinden biridir (141).

Dede – Bilmediklerini öğrenmek her insana büyük yararlar sağlar (135)... Bunu hiçbir vakit unutmayın (136).” Bu tümcelerde Dede, anlatıcı rolü üstlenir ve okuyucuya iletilerini sunar.

Metnin türünün tiyatro olması yazarın dil kullanımını etkilemiştir. Metinde ölçünlü Türkiye Türkçesi kullanılmıştır. Konuşmacıların sözcük seçimi özentilidir. Çocuklar dedelerine karşı samimi değil adeta resmi bir konuşma havası içindedir. Bunun nedeni yine yazarın metni öğretici işlevli bir metin kılma çabası olabilir.

Metinde yazım yanlışına rastlanmamakla birlikte bir yerde anlatım bozukluğuna rastlanır:

“**Dede** – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örtüsünü anlatan bir sürü kitap var (110)...”

110. tümcede kullanılan “orada yaşayan” tamlayanı: dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanları, hayvanları, bitki örtüsünü anlatmak için kullanılmıştır. Dikkat edildiğinde “orada yaşayan” tamlayanı yalnızca insan ve hayvanlar için kullanılabilir. Bitki örtüsü için “orada bulunan” tamlayanı kullanılmalıdır. “Yaşayan bitki örtüsü” tamlamasını içeren bu tümce anlam bakımından hatalıdır.

Tümcenin doğru kullanımı: “Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları, hayvanları, bulunan bitki örtüsünü anlatan bir sürü kitap var.” şeklindedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde daha önce üzerinde durulan ilköğretim 6. sınıf ders kitabında bulunan beş metnin metin dilbilimsel ölçütlere bağlı olarak yapılan çözümlmelerinden çıkan inceleme sonuçlarına ve bunlardan yola çıkılarak yapılan önerilere yer verilmektedir.

Sonuçlar

Metinler, ilköğretim öğrencilerinin dil kullanımını açısından son derece önemlidir. Esengül'ün (2006:56) çalışmasında belirttiği gibi ders kitaplarında örnek olarak gösterilen metinlerin yanlış dil kullanımlarına sahip olması yanlış öğrenmelere yol açar. İlköğretim 6. sınıf ders kitabında bulunan metinler bu amaçla metin dilbilimsel ölçütler ışığında incelenerek metinsellikleri ortaya konulmuştur.

1. İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin 5 hikâye, 7 deneme, 2 tiyatro, 2 biyografi, 4 şiir, 1 anı, 1 masal, 2 gezi yazısı, 1 efsane, 1 haber türünden oluştuğu gözlenmiştir.
2. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” metni deneme türünde yazılmış bir metin olup alıcı kitlesinin özellikle gençlerden oluştuğunu varsayarsak, metinde ideal insan tipine yer verilmiştir. Metinde zaman sözcüğünün 21 kez geçmesi, metnin izleğinin alıcıya dikte edildiğini gösterir. Bu durum okurda bıkkınlığa yol açabilir.
3. “Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek” metni metin ölçütleri bakımından tutarlıdır, ancak bağdaşıklığı konusunda birtakım sıkıntılar vardır. Metinde geçen “zamanın kıymetini bilme” sözcük grubunun yazar tarafından sık yinelenmesinin amacı okurda bu bilincin oluşmasına katkı sunmaktır. Yalnız metindeki yinelemelerin sıklığı okurun dikkatini çekmekten öte dikkatini dağıtabilir.

4. “Zamanı kazanmak veya Kaybetmek” metninin dil kullanımı konusunda herhangi bir kural dışılığa rastlanmamıştır. Yazarın dil kullanımı konusunda oldukça özenli davrandığı gözlenmiştir.
5. “Bir Masal Ülkesinde Anadolu” metni masal türünde yazılmış dilbilgisel bağdaşıklığı sağlanmış bir metindir. Metnin konusu bakımından ilköğretim öğrencilerine yönelik olduğu söylenebilir. Metinde olağanüstü unsurlara yer verilmiştir ve bu durum izleğin akıcılığını sağlamıştır. Metnin yüzey yapısında sonucunun eksik bırakılması, okurun kafasında soruların olmasına neden olur çünkü masalın kahramanı erkekler, her bakımdan eşittir metnin sonunda Bey’in yaşadığı çaresizlik okura geçer, okur işin içinden çıkamaz. Bu durum metni okur açısından eksik kılmaktadır.
6. “Kitap Kuşum Uçuverdi” metni hikaye türünde yazılmış metnin dilbilgisel ve mantıksal tutarlılığında bir problemin olmadığı saptanmıştır. Metinde kuş sözcüğünün 31 kez yinelenmesi metin bağdaşıklığı açısından okurun dikkatini dağıtabilir ve onu yorabilir. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi metinde iki yerde anlatım bozukluğu yapılmıştır. Bu durum okurda yanlış öğrenmeye neden olabilir. Ayrıca metnin bir yerinde mantık hatası yapılmıştır.
7. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metni biyografi türünde yazılmıştır. Atatürk’ün çocukluğunun çok kısa bir bölümünün yer aldığı bu metinde Atatürk’ün eğitim hayatı, askeri kişiliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulma süreci anlatılır. Bu yönüyle metin tarih kitabına alınabilecek türden bir metin olma özelliği taşır. Metin izleği konusunda bir tutarsızlık gözlenmemekle birlikte metnin sıralı düzeni tarihsel bir kronolojiyi yansıtır.

8. “Atatürk ve Onun Büyük Eseri” metninin dili çocuğun duygu dünyasına inememekte daha çok öğretici bir nitelik taşımaktadır. Metin türü ile metin arasında uyum vardır, ancak metin çocuğun yorumuna kapalıdır, çünkü metin boyunca yazar araya girerek okuru yönlendirmektedir. Metinde dil yanlışlarına oldukça sık rastlanmıştır bu yanlışlar yukarıda ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.
9. “En İyi Arkadaş” metni tiyatro türünde yazılmıştır. Metnin büyük ölçekli yapısında dilbilgisel bağdaşıklığın sağlandığı gözlenmiştir. Anlatı niteliğinde olan bu metin işlev bakımından öğretici niteliktedir. Anlatıcı metindeki dededir, okur kitlesi düşünülerek yazılmış bu eserde yazar, dedeyi konuşturarak okura öğütler vermektedir.
10. İncelediğimiz beş metnin de öğreticilik işlevinin baskın olduğu gözlenmiştir.
11. İlköğretim 6. Sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinlerin yer aldığı sayfalardaki görsel öğeler, metnin derin yapısıyla uyum içinde değildir. Görsel öğeler ve metnin içeriği ayrıca incelenebilecek bir çalışma konusudur.

Öneriler

1. Özbay (2003:27), yaptığı araştırmada Türkçe öğretmenlerinin, derslerinde ders kitabından %94,44 oranında yararlandıklarını tespit etmiştir. Bu oran, okullarda Türkçe dersinin işlenişi hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Ders kitabı hazırlayan uzmanların, metindilbilim ölçütleriyle uyumlu metinleri eserlerine alması dil eğitiminde olası aksaklıkları en aza indirmeye yardımcı olabilir.
2. Ders kitaplarındaki metinlerin tamamının Talim Terbiye Kurulu tarafından metindilbilim ölçütleri bağlamında incelenmesi gerekir.
3. Ders kitaplarındaki metinlerde dil yanlışlığı yapılmamasına özen gösterilmelidir.

4. Türkçe öğretimi genellikle yazınsal ve öğretici nitelikli metinlerle yapılır. Bu metinler öğretimin temel araçlarıdır. Türkçenin akıcılığı, yalınlığı, deyimleme ve mecaz gücü ile duygu ve düşünce zenginliğinin yansıtıldığı metinlerle gerçekleştirilen çalışma ve incelemeler, öğrencilere yaşantı zenginliği kazandırır (Sever, 2004:9). Sever'in de belirttiği gibi metinlerin öğrencilerde yaşantı zenginliği sağlayacak türde metinlerden seçilmesi etkili dil öğretimi çalışmalarını destekler.
5. Öğrenci düzeyinin dikkate alınması gerekir. Bunun için ders kitaplarındaki metinlerin uzunluğu sözcük seçimi görsel öğelerin kullanımı incelenmelidir.
6. Dilbilimin dili inceleyen bilim dalı olduğu düşünülürse başarılı bir Türkçe öğretiminin ders kitaplarıyla ilgili sorunları, metindilbilimin kavramları, yöntem ve teknikleri ile ele alınmalı ve çözüm yolları aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksan, M. ve Aksan, Y. (1991).Metin kavramı ve tanımlar. *Dilbilim Araştırmaları*, 90-104.
- Aydın, M. (2007). *Dilbilim el kitabı*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Baldan, N. (2009). *Yeni program 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin kelime serveti ve güçlük seviyesi*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa
- Besleyici, H. (2008). İlköğretim Türkçe 6 öğretmen kılavuz kitabı. Özbay M. (Editör). *En İyi Arkadaş* içinde (ss. 83 – 85). İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Çağlaroğlu, N. (2008). İlköğretim Türkçe 6 öğretmen kılavuz kitabı. Özbay M. (Editör). *Kitap Kuşum Uçuverdi* içinde (ss. 91). İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Çıkrıkçı, S.S. (2004). *İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Demir, S. (2008). *İlköğretim 6, 7, ve 8. sınıflar Türkçe ders kitaplarındaki öykülerin metindilbilimsel yöntemlerle incelenmesi ve bu metinlerin öğrencilerin anlama düzeylerine etkisi(Malatya ili örneği)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- Demir, T. (2006). *Peyami Safa'nın "Yalnızız" adlı romanının metindilbilimsel çözümlemesi*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kars.
- Erden, A. (2002). *Kısa öykü ve dilbilimsel eleştiri*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınevi

Erkuş, A. (2005). *Bilimsel araştırma sarmalı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Erol, A. Altan, A. Arhan, S. Başar, S. Gülbahar, B. Kansu, S. Kazancıoğlu,

Z.G. Özaykut, S. Öztürker, G. Serin, A. Yılmaz, D. Yurt, M. Yüksel, Y.(2008).

6.sınıf Türkçe ders kitabı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.

Esengül, M. (2006). *İlköğretim Türkçe sekizinci sınıf ders kitaplarındaki dil ve anlatım*

yanlışıları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi ve

Öğretimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ferdinand, S. (2001). *Genel dilbilim dersleri*.(Çev. Berke Vardar). İstanbul:

Multilingual Yayınları.

Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Kanatlı, F. (1998). *Dilbilimsel gerekçelendirme çözümlemesi- Almanca ve Türkçe*

boşanma metinleri bağlamında gerekçelendirme ve belirleyenleri-. Çukurova

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı.

Yayımlanmamış Doktora Tezi. Adana.

Kanatlı, F. (2002). Neu tendenzen und zukunftsprospektiven der deutschen sprache und

der Germanistik in der Türkei. *Dilbilimin geleceği ya da geleceğin dilbilimi*

söylem çözümlemesi mi? içinde (ss. 187- 194). Tagungsbeiträge des VIII.

Türkischen Germanistikkongresses.

Kantarçioğlu, S. (1991). *Eğitimde masalın yeri*. Öğretmen Kitapları Dizisi.İstanbul: Milli

Eğitim Basımevi.

Kantemir, E. (1991). *Yazılı ve sözlü anlatım*. (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi

Yayınevi.

- Karatay, H. (2007). *İlköğretim Türkçe öğretmeni adaylarının okuduğunu anlama becerileri üzerine alan araştırması*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Keçik, İ. ve Uzun L. (2003). *Türkçe yazılı ve sözlü anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, V.(2002). *Dilin işlevleri ve iletişim*. Papatya Yayıncılık: İstanbul.
- Kıran, Z. ve Kıran, A. (2001). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Komasyon. (2008). İlköğretim Türkçe 6 öğretmen kılavuz kitabı. Özbay M. (Editör). *Atatürk ve Onun Büyük Eseri* içinde (ss. 106-107). İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Livaneli, Z. (2006). *Leyla'nın evi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Martinet A. (1998). *İşlevsel genel dilbilim*.(Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Oğuzcan, Ü. Y. (2007). *Şiir denizi 2*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Onursal İ. (2003). Türkçe metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ayşe Kıran, Doç. Dr. Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere, Multilingual Yayınları, Dilbilim Dizisi, İstanbul. S: 121- 132
- Oralış, M. ve Özil, Ş. (1992). Metindilbilimsel yaklaşımla yazınsal bir metni çözümleme denemesi. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara.
- Önder, M. (2008). İlköğretim Türkçe 6 öğretmen kılavuz kitabı. Özbay M. (Editör). *Bir masal ülkesinde Anadolu* içinde (ss. 166-167). İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Özbay, M. (2003). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim okullarında Türkçe öğretimi*, Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.

- Rado, Ő. (2008). İlköğretim Türkçe 6 öğretmen kılavuz kitabı. Özbay M. (Editör). *Zamanı kazanmak veya kaybetmek içinde* (ss. 235-236). İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şenöz, A. C. (2005). *Dilbilim metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Toklu, O. (2007). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yılmaz, E. (2007). Sait Faik'in ilkbaharı: bir ilkbahar hikâyesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı: 13, s. 125- 136
- Yılmaz, N. (2005). "Vire" hikâyesi üzerine metin dilbilimsel bir inceleme. V. uluslararası Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu. İstanbul.

EKLER

EK - 1: ZAMANI KAZANMAK VEYA KAYBETMEK

Okumuş aydın bir dostumla konuşuyordum; zamanın azlığından yakınıyordu. Çünkü yaşlı idi. Önünde ne kadar zaman olduğunu bilmiyordu, ama bunun az olduğunu biliyordu. Eline yabancı dilden bir kitap almıştı. “ Bu harikulade bir kitap!” diyordu. “Bunu tercüme etmek istiyorum ama buna bir girişirsem öteki işlerimi yapamayacağım diye korkuyorum. Halbuki yapılacak çok iş var. Hepsinin de mutlaka yapılması lazım. Benim vaktim bunlardan hangisini yapmaya yetebilir? Yazık! Çok geç kaldık, çok!”

Gerçekten yazık! Zamanın azaldığını insan ancak bir yaşa geldikten sonra fark edebiliyor. Hazin olan budur. İnsanoğlu kolay yetişmiyor, kolay olgunlaşmıyor. Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım. Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz. İşte bunu gördüğünüz zaman bir telaştır başlar. Yaşınız en az kırka varmıştır. Önünüzde kaç seneniz kaldı? Daha kaç sene yaşayacaksınız? Bilemezsiniz. “ Aman şunu da yapayım! Aman bunu da yapayım!” diye çırpınırsınız.

Halbuki zaman, alabildiğine, dörtnala gitmektedir. Bir de bakarsınız, beş seneniz daha gitmiş. Başladığımız işin henüz yarısına gelmemişsinizdir. Eyvah! Zaman yok! Vakit çok az! Onun için değil midir ki bir ihtiyar: “ Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen boş geçen zamanlarını içine atsa!” diye bağırmıştır.

Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilmiyor. Gençlere bakıyorum: Kendilerinin bir şey öğrenmelerine yarayacak en kıymetli zamanlarını boşu boşuna, bir mirasyedinin para harcaması gibi harcıyorlar. Harcanan para yeniden kazanılabilir. Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız. O boyuna akar gider. Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder. Durmaksızın

boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraberinde götürür. Aslında sizin ömrünüzdür giden, farkına varmazsınız. Her geçen dakika ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz. Ancak seneler ve seneler geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman o gençlik günlerinizin ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini derin teessüfler içinde görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz.

Servet, mal, mülk, bunların hiçbiri bir kıymet değildir. Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır. Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar. Aslına bakarsanız yaşamak da budur zaten!

Fakat insanın etrafına, memleketine, insanlığa yararlı bir şey yapabilmesi, kendisine cömertçe bahşedilmiş olan zamanları iyi kullanması sayesinde mümkün olabilir. Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler. Yetişmemiş yani zamanlarını iyi kullanmamış boşu boşuna harcamış insanlarsa, ne kendilerine ne de memleketlerine faydalı olabilirler. Gençleri uyaralım, bu noktada uyarmanın faydası vardır, zamanlarını iyi kullansınlar. Yoksa günün birinde yaşlandıkları zaman hiçbir şey yapmamış olmanın acısı ile kıvranacaklardır. Gençler boş geçirdikleri zamanlarla neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki iş işten geçmiş olacaktır. İnsan için bahtsızlığın en kötüsü en korkuncu muhakkak ki bunu yapılacak hiçbir şey kalmadığı zaman fark etmektir.

ŞEVKET RADO

EK – 2: BİR MASAL ÜLKESİNDE ANADOLU

Evvel zaman içinde, Anadolu'nun bir kasabasında bir Bey'in, güzelliği dillere destan bir kızı varmış. Kız evlilik çağına gelince ayrı ayrı köylerden üç istekli çıkmış. Üçü de yakışıklı, çalışkan, özü sözü doğru, yiğit delikanlı. Bey, günlerce düşünmüş, birini ötekinden ayıramamış. Sonunda çıkar bir yol olmuş. Her üçüne de ayrı ayrı, birbirinden habersiz, şöyle demiş:

— Kızımı yalnız bir şartla verebilirim. Sana iki yıllık bir süre tanıyorum. Bulduğun köyden gurbete çıkacaksın. Kendi alın terinle çalışacak, kazancından bir kısmını biriktireceksin. İki yıl sonra kemerinde yüz altınla dönersen o zaman kızıyla evlenebilirsin.

Yüz altın az para değil. Delikanlılar ayrı ayrı gurbete çıkmışlar. İş tutmuş, çalışmış, yüzer altın biriktirmişler. Sevinçle kasabaya dönüyorlarmış. İçlerinden biri, yolu üzerinde bir şehre uğramış. Şehrin panayırında gezerken bir satıcının elinde, değişik bir ayna görmüş. Ne işe yaradığını sormuş.

Satıcı:

— Her kim bu aynaya bakarsa, dileğine göre çok uzak yerlerde olup biteni görür, demiş.

Delikanlı aynayı satın almak hevesine kapılmış, bedelini sormuş satıcı “yüz altın” deyince, kemerini hemen boşlatmış, biriktirdiği yüz altını sayarak aynayı satın almış. Yola devam...

İkinci delikanlı da başka bir şehre uğramış. Çarşıda pazarda dolaşırken sihirli bir halı dikkatini çekmiş. Halının üzerine binen kişi birkaç dakikada istediği yere ulaşabiliyormuş.

Merak içinde halıcıya sormuş:

— Helalinden yüz altın demiş, satıcı.

Delikanlı halıyı almazsa yüreği rahat değil çaresiz o da kazandığı yüz altını dökmüş halıcının önüne. Halıyı almış, yola düzölmüş.

Üçüncüye gelince o da bir bahçenin kenarından geçerken bir limon ağacından tek bir limon görmüş. Merak etmiş, neden tek bir limon diye. Bahçıvan:

— Bu ağaç yılda bir limon verir. Bu limon her derde devadır. Kim yerse derdinden kurtulur, demiş.

Delikanlı satılık olup olmadığını sormuş. “Yüz altın verirsen sahip olursun.” cevabını alınca dayanamamış yüz altını saymış.

Her üç delikanlı, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Bir gün, bir yol kavşağında buluşmuşlar. Birbirlerine, nereden gelip nereye gittiklerini, başlarından geçenleri sormuşlar. Bir de ne görsünler, üçü de aynı kızı istemiş, aynı kız uğruna gurbete çıkmışlar, içlerinden biri

— Acaba sevgilimiz şu anda ne yapıyor? Diye koynundan aynasını çıkarmış, bakmış. Eyvah! Bey kızı hasta yatağında yatmakta doktorlar başında çaresiz beklemekte. Üçü de çok üzgün. İkinci delikanlı:

— Benim halıya binip gidelim, demiş.

Birlikte halıya binmişler göz açıp kapayıncaya kadar kasabaya ulaşmış, Bey’in yanına girmişler. Her biri başlarından geçeni anlatmış. Bey de kızının çaresiz bir hastalığa tutulduğunu, son dakikalarını yaşadığını söylemiş.

Üçüncü delikanlı hemen limonunu çıkarmış, hep birlikte kızın odasına girerek limonu kızın ağzına sıkmışlar.

Hasta kız gözlerini açmış, derken soluk yanakları pembeleşmiş, birkaç gün içinde de iyileşmiş.

Şimdi Bey'i almış bir düşünce. Kızının iyileşmesinde her üç delikanlının da ayrı ayrı payı var.

Acaba kızı hangisine versin?

Ayna tutana mı, kız ölmeden halıya binerek arkadaşlarını kasabaya getirene mi yoksa şifalı limonu yedirerek kızını hastalıktan kurtarana mı?

Hangi delikanlıya versin kızını? Bey işin içinden bir türlü çıkamamış. Siz ne dersiniz, evet siz olsanız nasıl karar verirdiniz?

Mehmet ÖNDER

EK – 3: KİTAP KUŞUM UÇUVERDİ

Şehirlerden birinde harika bir sabah doğdu hayata. Güneş ışıdı. Kuşlar cıvıladı. Ben de günaydın dedim sabaha ve anneme: "Günaydın sabah, günaydın kuşlar, günaydın anne!"

Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte "günaydın" dememe. O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum. Ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm. Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim.

Sonra da hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum. Eminim okulum da beni bekliyordu. 'Hoşça kal anne!' dedim yanaklarından öperek, 'hoşça kal!'

Okul yolu düz gidermiş. Ama benimki biraz sağa sola kıvrılıyor. Olsun! Sonunda nasıl olsa ben de varıyorum okuluma. Ellerim cebimde, dudaklarımda bir okul şarkısı. Bir de adımlarımı hoplayarak, sekerek atıyorum. Her zıplayışımında sırtımdaki çantam da benimle birlikte zıplıyor. Çantamın içinden gelen birbirine çarpan kalem sesleri, dilimdeki okul arkadaşına da eşlik ediyor.

"Bir gün okula giderken

Her şeye dikkat ederken"

Az sonra köşeyi döneceğim. Şu mavi boyalı, panjurlu evi de geçince... Ayaklarım köşeyi dönerken, gönlüm de köşeyi dönecek mi acaba? Bilmiyorum. İçimde bir heyecan var. Tıpkı şeker gibi... Çok neşeli, çok güzel ve çabuk biten. Merak ediyorum. Acaba yine kitap kuşum uçacak mı? Beklemek lâzım. Öyle uçmuyor her zaman kitap kuşum. Ama gözlerim yine de iki katlı ahşap evde.

"Uç uç kitap kuşum!

Annem seni güzelce kaplayacak.

Uç uç kitap kuşum!

Seni görünce yüreğim hoplayacak.

Uç uç kitap kuşum!"

Evet, köşeyi döndüm. İşte yine pencerede, güler yüzlü yazar teyze. Penceresinin kanatlarını tıpkı kuş gibi iki yana açivermiş. Kendisi de pencerenin ortasına ay gibi geçivermiş.

Onu görür görmez dilimde tutturduğum şarkımı unuttu. Hatta kalemlerimin tıkırtısını bile duymaz oldum. İçimdeki coşkular, sesime; ümidim, ellerime yansıdı. İki elimi birden sallayarak:

- Günaydın yazar teyze, dedim. Günaydın!

Sanırım o da beni bekliyormuş. Gözlerinin içi gülüverdi beni görünce.

- Asıl sana günaydın ufaklık, günaydın, dedi.

- Niye, dedim. Gülümsedi. Sonra da elleriyle arkasında sakladığı, yeni çıkan masal kitabını pencereden atıverdi. Kanatlandı kitap ve içindeki masallar. Kanatlandı. Kuş oldu, elime doğru uçuverdi.

Başım yukarda, seyre daldım kitap kuşumun uçuşunu. Pencereden ellerime doğru süzülüşünü hayran hayran izlerken: "İyi ki de yazıyorsun bizim için yazar teyze, iyi ki de... " dedim içimden.

Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencerede dört gözle yollarımı gözlerdi. Yazılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi. Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi.

Kitap kuşumun avuçlarıma konmasına çok az kalmıştı. İşte ne olduysa o sıra oldu! Kitap kuşum ellerime konmadan tekrar göğe havalanıverdi; çünkü mavi bir kuş, kitap kuşumu kapmıştı. Ellerim bomboş, göklere açık kalıverdi. Tam da kitap kuşuma kavuşacakken...

Ardından, olanca gücümle bağırdım kuşa:

- Hey, getir onu buraya! Kitap okumak, masal dinlemek, hayal kurmak senin neyine? Sen göklerde uçarken, kanatlarını açmış gezerken, kitap okumadan da hayal kurabilirsin, dedim. Ya biz çocuklar olur muyuz kitapsız, olur muyuz masalsız?

Ama beni dinlemedi. Usulca göklere süzülürdü. Ellerim bomboş, gözlerimde yaş, kalakaldım oracıkta. Sonra boş ellerimi dualarla doldurdum:

- Lütfen Allah'ım, onu bana geri getirsin, lütfen!

Yazar teyze de bu duaya "Âmin" dedi. Sonra da bana:

- Üzülme sen, dedi. Kıyamam ben senin gözyaşlarına, üzülme! Eminim o kuş, kitabı geri getirecek!

İkimizin de göklerde gözü kaldı. Bulutlar, kuşlar ardı ardına birbirini kovaladı. Hızlı uçan yavaş uçan, büyük kuşlar, küçük kuşlar... Göklerde kuş bayramı vardı sanki. Ama bizim mavi kuş ortalıkta pek görünmüyordu. Bayram ziyâreti için kime gittiyse... Ama biz hâlâ göklere bakıyorduk. Yazar teyzeyle bakışınca da: "Ümit işte! Bir ümit." diyorduk gözlerimizle.

Az sonra kitap kuşumu kapamayan kuş, gökyüzünde tekrar beliriverdi. Ardından da ağzını açıp kitap kuşumu salıverdi.

Süzüldü büyük bir nazla iki kanadını açarak, uçan kitap kuşum. Sonra da, yavaşça avuçlarıma konuverdi. Yazar teyzenin gözlerinin tam içine gülümseyerek baktım:

- Nereden bildin, kitabımı geri getireceğini, dedim.

O da saçlarımı okşayarak

- Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı, dedi.

Nurefşan ÇAĞLAROĞLU

EK – 4: ATATÜRK VE ONUN BÜYÜK ESERİ

Sevgili çocuklar, sizlere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten ve Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz.

Atatürk 1881 yılında Selanik'te dünyaya geldi. Ona, Mustafa ismini verdiler. Mustafa'nın doğduğu şehir Selanik o zamanlar Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki büyük liman şehirlerinden biriydi. İşte küçük Mustafa Selanik'teki üç katlı pembe boyalı bir evde doğmuştu.

Babası Ali Rıza Efendi, dürüst ve çalışkan bir insandı. Evini gümrük memurluğundan kazandığı maaşla geçindiriyordu. Annesi Zübeyde Hanım ise Mustafa'nın üstüne titreyen iyi kalpli bir kadındı.

Mustafa'nın çocukluğuna denk gelen yıllarda uzun yıllar farklı devletlerle savaşmak zorunda kalmak Osmanlı devletini ekonomik bakımdan zayıf düşürmüştü. Milletimiz de bu durumdan etkilenerek bir yandan fakirlikle mücadele ediyor, bir yandan da bozulan moralini düzeltmeye çalışıyordu. Türk milletinin çektiği bu sıkıntılar dönemin şair ve yazarlarının eserlerinde özellikle anlatılıyordu.

Zaman su gibi akıp geçti ve küçük Mustafa büyüyüp okul çağına geldi. O günlerin geleneğine uygun olarak annesi Mustafa'nın mahalle mektebine gitmesini istiyordu. Mustafa yakınlarının başarı dilekleriyle mahalle mektebine başladı. Kısa bir süre sonra Mustafa, babasının isteğiyle Şemsi Efendi Okuluna devam etti. Mustafa'nın küçük kalbindeki ilim öğrenme aşkı artık karşılığını buluyor, Mustafa her gün yeni bir şeyler öğreniyordu.

Ne yazık ki yedi yaşındayken babasının vefatı Mustafa'nın öğrenimini bir süreliğine de olsa kesintiye uğratacaktı. Mustafa çok üzgündü. Hem babasını kaybetmiş hem de okulundan ayrılmıştı. Annesi ve kardeşi Makbule'yle birlikte dayısının çiftliğine yerleştiler.

Mustafa'nın aklı hep okulundaydı. Bu yüzden çiftlik hayatı onu hep mutsuz ediyordu. Tarla beklemek ona göre değildi. Annesi de Mustafa'nın bu haline çok üzülüyor, onun tekrar okula gidebilmesini çok istiyordu. Bir müddet sonra annesinin bu isteği gerçekleşecek, Mustafa teyzesinin daveti üzerine tekrar öğrenimine devam etmek için Selanik'e dönecekti. Böylelikle Türk milletini kurtaracak o dehanın yolu açılmış olacaktı.

Mustafa Selanik'e döndükten sonra önce Şemsi Efendi Okulundaki yarım kalan öğrenimini tamamladı. Ardından Mülkiye Rüştiyesine kaydoldu. Fakat Mustafa'nın

aklı fikri asker olmaktaydı. Bunun için Askeri Rüştiyeye gitmeye karar verdi. Tabii ki önce sınavda başarılı olmalıydı. Mustafa çok çalışarak sınavda başarılı oldu ve Askeri Rüştiyeye girdi. Böylesi kararlı ve azimli bir insan neyi başaramazdı ki? Bu okulda da başarısını devam ettirdi ve kısa bir süre içerisinde bütün öğretmen ve arkadaşlarının parmakla gösterdiği öğrenci oldu. Bu okuldaki matematik öğretmeni “Oğlum senin adın da Mustafa benim adım da Mustafa. Sana Kemal ismini de verelim.” dedi. O günden sonra adı Mustafa Kemal oldu. Askeri Rüştiyeyi üstün dereceyle bitiren Mustafa Kemal, on sekiz yaşındayken de Manastır Askeri İdadisinden mezun olup İstanbul da Harp Okuluna başladı. Harp Okulundaki öğrenimini 1902 yılında tamamlayarak teğmen rütbesiyle askerlik hayatına adım attı.

Mustafa Kemal'in 1911 yılında Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar iyi bir asker olduğunu gösteriyor, gelecekte Türk milletiyle kazanacağı zaferlerin de müjdecisi oluyordu. 1915 yılındaki Çanakkale Savaşları'nda ise İtilaf Devletleri'ne Çanakkale'nin geçilemeyeceğini kahraman Türk askeriyle birlikte öğretiyordu. Askerlerimize verdiği “ Ben size taarruzu emretmiyorum ölmeyi emrediyorum!” emri, bu savaşlarda büyük bir zaferin kazanılmasında önemli bir adım oldu.

1. Dünya Savaşı'nın sonunda İtilaf Devletleri'yle Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na getirildi.

Mondros Antlaşması'nın ardından Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi onu derinden etkiledi. Yüzlerce yıllık Türk yurdu ve hiçbir zaman sekteye uğramamış Türk bağımsızlığı tehlikedeydi. Üstelik fakirlik, imkânsızlık milletimizin belini büküyordu. Fakat o yine de bir şeyden çok emindi. Türk milleti her zaman hür kalmayı başarmıştı. Bütün olumsuz şartlara rağmen bunu şimdi de başaracaktı.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında aklında tek bir düşünce vardı: Kurtuluş mücadelesini başlatarak çok sevdiği vatanından düşmanları atmak. Bu mücadelede en kuvvetli silahın Türk milletindeki bağımsızlık aşkı olduğunu biliyordu. 22 Haziran 1919'da Amasya'da sarf ettiği: “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır.” sözleriyle Kurtuluş mücadelesinin ateşini yakmayı başardı. Mustafa Kemal ve kendisiyle aynı duyguyu paylaşan vatanseverler, Erzurum ve Sivas

Kongrelerinde(yazım yanlışı) vatanımızın, milletimizin kurtuluşu için takip edilecek yolu belirlediler.

Mustafa Kemal Anadolu'yu düşman işgalinden kurtaracak, milletimizin çektiği sıkıntıları bitirecek gücün milletin kendisi olduğunu bildiği için 23 Nisan 1920'de yurdun dört bir yanından seçilen milletvekilleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ni açtı. TBMM'nin açılması milletimizi yönetimde söz sahibi kılarken Mustafa Kemal'e ve bağımsızlık mücadelemize de büyük güç verdi.

Kurtuluş mücadelesinin gerçek gücünü kazanması için acilen düzenli bir orduya ihtiyacımız vardı. Her ne kadar Kuvayimillie adı verilen bölgesel direniş birlikleri bağımsızlığımız için mücadele ediyorsa da bu, yeterli olmuyordu . TBMM 'nin kurduğu düzenli orduyla birçok zaferin altına imza atıldı. Düşmanlara karşı son ve kesin zafer Mustafa Kemal'in başkomutanlığında Başkomutanlık Meydan Savaşı ile kazanıldı.

Onun için asıl mücadele bundan sonra başlıyordu. Yeni ve modern bir devletin temellerinin atılması için çok çalışmak gerekiyordu. Yapılacak ilk iş devletin yönetim şeklini değiştirmektir. Bu amaçla 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'i ilan etti. Ve yeni kurulan bu devleti inkılaplarla daha ilerilere taşıdı.

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni azmiyle, kararlılığıyla, cesaretiyle inancıyla ve iradesiyle kurmayı başardı. Kurduğu bu devleti, uğruna ömrünü adadığı Türk milletine hediye etti. Çünkü çok sevdiği Türk milletinin her şeyin en iyisine layık olduğunu biliyordu.

Yüce Türk Milletinin Güzel Çocukları,

Unutmayınız ki Türkiye Cumhuriyet'i Atatürk'ün önce sizlere emanetidir. Şüphesiz azminiz, ahlakınız ve zekânızla, Türkiye Cumhuriyeti'ni geleceğin en parlak yıldızı haline getireceksiniz. Bunu yaparken de muhakkak sizin bugünlere ulaşmanızı sağlayan Atatürk'ün ve bütün şehitlerimizin aziz hatırasına hep saygı göstereceksiniz.

Komisyon

EK – 5: EN İYİ ARKADAŞ

(1. Perde)

Kişiler(Sahneye geliş sırasıyla):

Gülseren/ Dede/ Murat/ Baba

SAHNE:

(Bir kitaplık odası . Dolaplar, etajerler kitaplarla doludur . Köşede bir çalışma masası ve yanında birkaç koltuk bulunmaktadır. Bir dede bu koltuklardan birine oturmuş, kitap okumaktadır. Bu sırada ayaklarının ucuna basarak, saygılı bir şekilde biri erkek, öteki kız, iki çocuk içeri girer.)

Gülseren – (Dedenin yanına iyice sokularak) Dedeciğim!

Dede – (Başını okumakta olduğu kitaptan kaldırarak) Ne var gene yavrum! Kitabımı rahat rahat okuyamayacak mıyım?

Gülseren – Annem babam sizi yemeğe bekliyorlar.

Dede – (Canı sıkılmış gibi) Yemek, yemek, yemek! Başka şeyler düşündükleri yok şu insanların...

Gülseren – Ama dedeciğim yemek yemeden nasıl yaşarız sonra?

Dede – (Gülümseyerek) Haklısın tatlı kızım. Ama insanlar yemeği sevdikleri kadar okumayı, öğrenmeyi de sevmiş olsalardı dünya daha güzel olurdu sanırım.

Murat – (Gülseren’in arkasından) Dünya güzel değil mi dedeciğim?

Dede - Ooo! Sen de mi buradaydın? Demek beni yemeğe götürmek için çift muhafız gönderiyorlar.

Gülseren – Okumak o kadar tatlı mı dede?

Dede – Elbette dünyada okumaktan tatlı çok az şey vardır... Hatta bence başka hiçbir şey yoktur.

Murat – Dede! Neden siz başkalarının dedeleri gibi sokağa kahveye, parka çıkmıyorsunuz? Arkadaşlarınız yok mu sizin?

Dede – (Gülümser) Arkadaşsız insan olur mu? Benim de birçok arkadaşım var. Beş on günde bir çıkar onlarla konuşurum. Bu da bana yeter.

Gülseren – Herhalde yalnızlığı çok seviyorsunuz.

Dede – Kim söyledi size yalnız olduğumu?

Murat – Yalnız olduğunuzu her gün görüyoruz ya!

Dede – Yanılıyorsunuz ben bu odada her gün yüzlerce arkadaşım ve dostumla vakit geçiriyorum.

Murat – Hani o yüzlerce dediğiniz arkadaşlarınız neredeler?

Dede – Hepsi yanı başımda karşımda duruyorlar.

Gülseren –Affedersiniz dedeciğim burada kimseyi göremiyoruz.

Dede – (Gülerek) Ya! Demek göremiyorsunuz öyle mi? İsterseniz onlarla sizi tanıştırayım ne dersiniz?

Murat – Kimlerle tanıştıracaksınız?

Dede – Arkadaşlarımla.

Murat – Korkarız biz.

Dede – Neden korkuyorsunuz?

Murat – Sizin görünmeyen arkadaşlarınızdan.

Dede – Benim arkadaşlarım öyle görünmeyen cinsten değil. Hepsi de görülür elle tutulur şeyler.

Murat – (Hayretten, korkudan büyümüş gözlerle) Fakat bize görünmüyorlar işte.

Dede – Tanışmak istiyor musunuz? (Yerinden doğrulur.) Gelin size arkadaşlarımı göstereyim. Onları tanıyınca ne kadar zararsız, yararlı şeyler olduğunu

göreceksiniz. (Her ikisinin de ellerinden tutarak kitap dolaplarının birisinin önüne götürür.) İşte arkadaşlarımdan birkaç tanesi burada duruyor.

Gülseren – Ama bu kitap dolabı, içerisinde de kitaplardan başka bir şey yok.

Dede – İyi ya, işte benim arkadaşlarım bunlar...

Murat – (Hayretle) Kitaplar mı?

Dede – Evet, kitaplar. Onlardan iyi arkadaş olur mu? İşte arkadaşlarımı gördünüz... Bunlar daha yüzlercesi, binlercesi, yazılmış, yazılacak kitapların hepsi benim arkadaşımdır.

Murat – Ama dedeciğim! Kitap cansız bir şey, sizinle ne konuşabilir ne de söylediklerinizi anlar.

Dede - Yanılıyorsun, hem konuşur hem cevap verir...

Gülseren – Kitaplar hem konuşur hem de insana cevap mı verir?

Dede – Evet, doğru.

Gülseren – Fakat nasıl olur dedeciğim?

Dede - Çok basit, gelin bakalım... (Önce kendisi koltuğa oturur.) Şöyle yanıma oturun. (çocuklardan biri koltuğun bir tarafına öteki de diğer tarafına oturur.) Şimdi siz bana cevap verin bakalım, insan arkadaşına niçin ihtiyaç duyar?

Murat – Gezip konuşmak hoşça vakit geçirmek için.

Dede - Güzel. Öyleyse kitaplar kadar iyi arkadaş yok demektir!

Gülseren – Neden?

Dede – Çünkü kitap insana gerçekten hoş vakit geçirtir. Bazı kitaplar vardır insanı hem düşündürür hem de eğlendirir. Kitaplar kişinin bilgisini, görgüsünü artırarak insana büyük yararlar sağlar... O halde insana bu kadar faydası olan kitap, neden iyi bir arkadaş olmasın?

Murat - İnsan arkadaşıyla konuşur, kitapla da konuşamaz ya!

Dede - Kitabın konuşması için kulağımıza seslenmesi gerekmez. Bir arkadaşımızın konuşmasını nasıl dinleyerek anlıyorsak kitabı da okuyarak anlarız.

Öğretmenleriniz size sınıfta ders anlatıyor, siz de evinizde aynı dersi kitaplardan okuyarak bilginizi pekiştiriyorsunuz. Demek oluyor ki, kitaplar da insanlar gibi bizimle konuşuyor.

Murat – Tüm kitaplar iyi midir?

Dede – Genellikle kitaplar iyidir.

Murat – Öğretmenimiz bazı kitapları okumamıza izin vermiyor. Neden acaba?

Dede – Bazı kitaplar vardır ki tecrübeleri az olduğundan, çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanılığa düşerler. Bu da onlar için zararlı olur. Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz insana yararı olmayan kitaplar. Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınılmalıdır.

Murat – İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz. Ama kitap için böyle bir durum yoktur. İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir.

Dede – Aferin, Murat. Bir kitabı her an yanımızda bulabilme imkânı vardır. Dostlarım arkadaşlarım beni hiç yalnız bırakmıyorlar. İstedğim zaman onlarla geziyorum.

Murat – Kitabı okurken uyuyor, rüya görüyorsunuz öyleyse.

Dede - Bunu da nerden çıkardın Murat?

Murat – Öyle ya dedeciğim başka türlü nasıl gezersiniz oturduğunuz yerde? Mutlaka uyuyor, rüya görüyorsunuz.

Dede – (Gülseren'e dönerek) Sen de mi aynı şeyi düşünüyorsun yoksa?

Gülseren – Öyle düşünmüyorum ama kitabın sizi nasıl gezdirdiğini merak ettim doğrusu.

Dede – Size bir soru. İnsan niçin gezer?

Gülseren – Görmediği bilmediği yerleri görmek, öğrenmek için.

Dede – Evet. Fakat insanın her yeri görmesi mümkün mü?

Murat – Zaman ve çok parası olan birisi için mümkün.

Dede – Yanılıyorsun. Çok parası bol zamanı olan bir insan bile her yeri gezemez.

Murat – Eskiden olsa söyledikleriniz doğru olabilirdi. Ama günümüzde yolculuklar birkaç saat içine sığabiliyor. Uçaklar, otomobiller ve dev gemilerle dünyayı bir uçtan bir uca gezebiliyor insan.

Dede – Evet gene de bir insanın bütün dünyayı yeteri kadar gezip tanınması için birkaç yüzyıllık ömre sahip olması gerekli. Ama kitaplarla dostluk kuran insanlar için bu hiç de imkânsız değil.

Murat – Nasıl?

Dede – Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları hayvanları, bitki örtüsünü anlatan bir sürü kitap var... Her gün bunlardan birini okuyarak insan istediği yer hakkında gerekli bilgiye hemen sahip olabiliyor. İşte ben de bazen öyle yapıyor, her biri ayrı yerler hakkında yazılmış kitapları okuyarak oturduğum yerden sanki oraları gezmiş gibi oluyorum. Bir başka kitabı elime alıyorum, kitabın kahramanı ile birlikte sanki Çin'i, Hindistan'ı dolaşıp geziyorum. Doğru değil mi bunlar?

Murat – Benim anlayamadığım bir yer kaldı.

Dede – Nedir o?

Murat – Kitapların konuşmasını anladım. Ama sorduklarımıza nasıl cevap verecek?

Dede – Peki anlatayım. Önce size bir soru: Öğretmenleriniz size bazı araştırma konuları veriyor. Bu konuları nasıl hazırlıyorsunuz?

Gülseren – Çeşitli kaynak kitaplardan yararlanarak hazırlıyoruz. Bize verilen soruların cevabını kitaplardan buluyoruz.

Dede – Bu soruları kim soruyor size?

Gülseren – Öğretmenimiz.

Dede – O halde siz de aynı soruları kitaplara sormuş oluyorsunuz. Soruların cevabını bulduğunuz kitap da size cevap vermiş olmuyor mu?

Murat – Anladık dedeciğim. Hem de ne iyi oldu biliyor musunuz? Tam da vaktinde öğrendik bunu. Önümüzdeki hafta Kitap Haftası'nı kutlayacağız. Kitapların yararlarını anlatacağız. Şimdi bize öğrettiklerinizin büyük yararı olacak.

Dede – Bilmediklerini öğrenmek her insana büyük yararlar sağlar... Bunu hiçbir vakit unutmayın.

Murat – Dedeciğim her kasım ayının ikinci pazarında düzenlenen Kitap Haftası ile ne yapmak istiyorlar. Üstelik yalnız yurdumuzda değil duyduğuma göre bütün dünyada aynı hafta içinde kitap haftası kutlanıyor. Sebebini biliyor musunuz?

Dede – Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak için. Okumayı sevdirmek öğretmenlerin, ana babaların çocuklarına karşı en önemli görevlerinden biridir.

Gülseren – Öğretmenimiz diyor ki, her evin bir kitaplığı olmalı. Kitaplığı olmayan bir ev ışıksız, karanlık bir odaya benzer. Nasıl karanlık oda insanı sıkarsa kitapsız ev de okumayı seven bir insanı daima sıkar.

Dede – Öğretmeniniz çok doğru söylemiş. İnsan bazen bir toplantıya gider. Orada birçok insan bulunmasına rağmen, kendi mizacına uygun bir kimseyi bulamadığı zaman sıkılır, yalnızlık hisseder. İşte okumayı, kitabı seven insan için de kitaplıksız ev aynı şeydir. İnsan kendisini yalnız hisseder, yalnızlık ise insana sıkıntı verir.

Murat - Bundan sonra okuduğum kitapları biriktirerek bir kitaplık oluşturacağım.

Dede – Böyle bir Şey yaparsanız çok sevinirim. Kitaplığımdan bir köşeyi size seve seve veririm. Böylelikle benim dostlarımın da birer küçük dostu olur.

Murat – YaŐasın benim tatlı dedeciğim.

Dede – Siz de çok yaŐayın yavrularım.

Gülseren – Size söz veriyoruz dedeciğim. Bundan sonra kitaplar en yakın arkadaşlarımız olacak.

Dede – Buna çok sevindim. Haydi, Şimdi yemeğe gidelim. Anneniz ve babanız bizi bekliyordur. Onları daha fazla bekletmeyelim.

Murat – Gidelim dedeciğim. Ama son olarak size bir soru daha soracağım.

Dede – Sor bakalım.

Murat – Başladığımızda dediniz ki “İnsanlar yemeyi düşündükleri kadar okumayı, öğrenmeyi de dŐnselerdi dünya daha güzel olurdu.” Bunu açıklar mısınız?

Dede - Okuyan insan bilgili insan demektir. Bilgili insanların yaşadıkları bir dünyada kötülükler de yeryüzünden kalkar. Dünya güzelleşir. Ne yazık ki yemeği düşünen insanların sayısına oranla okumayı düşünen insanların sayısı çok azdır. Bunu söylemek istemiŐtim. Bu konuda daha çok konuŐuruz. Haydi, Şimdi gidelim. (ıkarken perde kapanır.)

Hadi BESLEYİCİ